

Memòria del Mapa de Patrimoni Cultural

GISCLARENY

Setembre 2020

Ajuntament de Gislclareny
Oficina de Patrimoni Cultural. Diputació de Barcelona

**Diputació
Barcelona**

Àrea de Cultura

MAPA DE PATRIMONI CULTURAL DE GISCLARENY MEMÒRIA DE RECERCA I DOCUMENTACIÓ

Autor:
PERE CASCANTE I I TORRELLA
Arqueòleg
SETEMBRE DE 2020

Diputació de Barcelona. Oficina de Patrimoni Cultural
SUPERVISIÓ. MARÍA DEL AGUA CORTÉS ELÍA

MEMÒRIA DE L'INVENTARI DE PATRIMONI CULTURAL DE GISCLARENY

ÍNDEX

1. Metodologia

- 1.1. Crèdits, agraïments i dates de realització
- 1.2. Objectius
- 1.3. Fons Consultades
- 1.4. Explicació de la fitxa
- 1.5. Metodologia del treball
- 1.6. Criteris de selecció

2. Diagnòstic

- 2.1. Marc geogràfic
- 2.2. Poblament, estructura econòmica i comunicacions
- 2.3. Síntesi històrica
- 2.4. Toponímia
- 2.5. L'escut
- 2.6. Mapa de les zones del terme
- 2.7. Estat legal de Protecció
- 2.8. Intervencions sobre el patrimoni
- 2.9. Equipaments i activitats patrimonials
- 2.10. El patrimoni a Gisclareny
- 2.11. Anàlisi del Patrimoni Cultural

3. Llistes d'elements fitxats i no fitxats

5. Bibliografia

MAPA DE PATRIMONI CULTURAL DE GISCLARENY. MEMÒRIA.

1. METODOLOGIA.

1.1. Crèdits, agraïments i dates de realització

Aquest treball, impulsat i finançat per l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona, a petició de l'ajuntament de Gisclareny i d'acord amb el conveni acordat entre ambdues administracions el juliol de 2019, desenvolupat en el marc del programa de Mapes de Patrimoni Cultural que gestiona l' OPC (Oficina de Patrimoni Cultural); ha estat realitzat per l'historiador i arqueòleg baganès Pere Cascante i Torrella per encàrrec de l'OPC i amb col·laboració de l'ajuntament de Gisclareny que ha posat a l'abast tots els mitjans tècnics i humans que han estat necessaris. El treball ha estat dirigit i supervisat per Maria del Agua Cortés Elía, tècnica en Patrimoni i responsable de l'esmentat treball des de l'OPC, a la que li vull donar un especial agraïment a la seva tasca de consell i suport a l'esmentat estudi.

Vull agrair l'especial col·laboració de l'Alcalde del municipi, el Senyor Joan Tor el qual m'ha facilitat totes les dades i telèfons de contacte dels propietaris de finques i cases particulars, llocs insòlits i elements desapareguts ja que ha estat la persona impulsora de la redacció d'aquest mapa i altres projectes relacionats amb el patrimoni del municipi. A banda vull esmentar la gran col·laboració i informació que m'ha donat l'historiador Eduard Martín i Vergara ja que correspon amb la persona que millor coneix la història del municipi degut a l'excel·lent tasca que està fent en el buidatge d'arxius i fons privats i amb una finalitat clara. Escriure la "història de Gisclareny" D'aquest autor se n'ha consultat la síntesi "una mirada a la història de Gisclareny" publicada on line i que ha esta emprat com a pilar fonamental en el present treball. A banda el mateix autor ens ha pogut facilitar imatges de documents, transcripcions de pergamins com pot ser l'acta de consagració de l'església de Sant Miquel de Turbians conservada a l'arxiu capitular d'Urgell i ens ha donat coneixement de llocs desconeguts i de gran importància com seria el cas del "Castell del Quer o castell Fener de Cal Ros" a la part sud-est del nucli del Roser i al costat del torrent de Vilella entre altra informació insòlita i inèdita pertanyent al mateix autor. Val a dir que bona part de la documentació històrica consultada i emprada en la majoria de les fitxes (Amillaments de 1863 dins els llibrets de compliment pasqual conservat a l'arxiu de la Corona d'Aragó), especialment les que fan al·lusió a les masies d'època moderna pertany a part de la recerca fet per ell. val a dir que sense aquesta informació bona part d'aquest treball no hauria estat possible. També vull agrair a Jaume Torrella que em va poder acompanyar en algunes de les

nombroses excursions fetes al municipi, ja fos la vall del Bastareny com també a la vessant sud del Roser i que gracies a ell vam poder compartir moments i estones molt agradables tot i tenir alguns ensurts. També vull fer especial menció de l'historiador i arqueòleg Josep Sánchez, membre de la Societat d'Arqueologia del Berguedà, que m'ha mostrat un gran nombre de jaciments i elements arqueològics desconeguts que gràcies a ell i a les seves explicacions hem pogut documentar amb tot detall i recollir en algunes fitxes del present treball. Amb el Josep hem pogut contrastar informació, hipòtesis i coneixements de llocs completament desapareguts i alhora s'han pogut revisar i contrastar interpretacions d'alguns llocs.(castell del Quer, Faia, Turbians, Oreis, la Muga, mas de Faiola...)

Per a la redacció del treball he comptat amb l'ajuda d'en Xavier Pedrals i Costa, ex Director de l'arxiu de Comarcal de Berga que ha posat al meu abast gran nombre de fonts documentals i bibliogràfiques, així com les pistes per aconseguir altra documentació que no estava al seu abast; a Mn. Ramon Viladés, director de l'Arxiu Diocesà de Solsona i alhora historiador i amic de sempre atès que quan va ser rector de la vila de Bagà entre els anys 1988 a 1994 i va ser la persona que em va impulsar a investigar la història de la vila atès que em va deixar ser partícip de la seva publicació de "les muralles de Bagà al segle XIV" i també del llibre de Paller, malgrat que des de sempre ja hi tingués un especial interès i a Albert Rumbo i Soler, arxiver de l'OPC i de l'arxiu municipal de Gisclareny i gran coneixedor de les llegendes de Gisclareny el qual m'ha facilitat alguns estudis i informació inèdita de les del municipi. Tampoc vull deixar de banda agrair la informació que m'ha facilitat Jordi Garcia i Petit, Director del Parc Natural del Cadí Moixeró, sobre elements de flora i fauna protegits dins el Parc i que han estat inclosos en algunes fitxes del present mapa; a Joan Casòliva i Armengou, tècnic i geòleg del Parc Natural que m'ha proporcionat tota la informació referent al patrimoni geològic, hidrològic i natural del terme municipal de Gisclareny i al que m'ha pogut facilitar informació sobre els hàbitats Corine, barraques de pastor, coves i avencs naturals així com mapes i informació topogràfica i digital; a Manel Cascante meteoròleg de BTV (Barcelona televisió) i propietari de l'estació que ha instal·lat al cim del puig Terrers al que sovint he hagut d'acompanyar i demanar que em fes fotografies de la vall de la Muga, de les barraques de la pleta de la Guilla o del pas de la cabra, per citar alguns exemples. En el capítol d'elements considerats com a patrimoni natural cal agrair a Joan Cunill i Marc Solé, membres de la UEC de Bagà, grans coneixedors de paratges insòlits de la vall i autors del blog titulat "engarrista.com". Gràcies a aquests autors hem pogut tenir accés a imatges i coneixements de paratges completament inèdits com l'afrau dels Cortalets, la cambra dels Bocs, la pleta de Molnell, el pletissar... situats a la vall de Molnell i de molt difícil accés. Sense

les seves indicacions les fitxes que fan al·lusió a aquesta part de la vall no haurien estat possibles. En l'episodi de patrimoni natural també s'ha de citar a Artur Lluent, botànic i membre redactor dels hàbitats Corine del Parc Natural del Cadí i Moixeró, Queralt Tor, tècnica del Parc Natural del Cadí i Moixeró i filla de Joan Tor i també a Queralt Comellas, treballadora del Parc i esposa de Joan Tor. En quant al patrimoni immoble hem d'agrair l'ajuda de Rafael Colomé, propietari de la finca del Puig de l'Obaga i de l'Hostalet del Forat el qual va destinar tot un matí a acompanyar-me a les seves finques, a Enric Viadar Estrenger, propietaris de la rectoria de Gisclareny i descendents de Mossèn Cima i Garrigó, autor dels llibres de "Converses amb l'ermità de Sant Miquel de Turbians", "Primavera a Sant Miquel de Turbians" i "Retorn a Sant Miquel de Turbians". Dins aquest capítol cal nombrar a Antoni Banyos i el seu fill, propietaris de les finques de Cal Pere Vilella (rústic Vilella) cal Parleta, molí nou de Vilella i Cal Miqueló i els que em van dedicar també uns quants matins a mostrar-me aquestes finques i els interiors del molí així com l'accés a als carcavans i parts subterrànies. La Teresa Camprubí de Cal Ros ens va emprar també un matí a ensenyar-nos la seva casa de Cal Ros tant per dins com per fora així com els seus entorns. Cal agrair també als propietaris de Cal Prim i cal Jovell per deixar-nos fotografiar i documentar les seves cases i a Àngels Puig de Cal Tasconet i Pere Llobet de Bagà, propietari de Cal Jan.

També he comptat amb el suport de membres vinculats amb la cultura com per exemple el mateix Eduard Martín, impulsor de les escenes de teatre sobre la vida de Gisclareny, de Francesc Caballè i Cantalapiedra, autor del llibre de "Les tres-centes cases de Gisclareny" i gran coneixedor de la cultura popular i etnogràfica de Gisclareny i finalment de l'associació medieval de Bagà i de la UEC de Bagà. L'Ajuntament de Bagà ens ha deixat consultar part del fons dipositat pels familiars d'Elisard cedit per la família Mas i conservat en una sala del palau dels Pinós de Bagà. En aquest fons es conserven les partitures i part de les lletres del "cançoner de Bagà" i també del "cançoner de la Vall d'Aran". Als germans Ramon i Jaume Corominas i Camp, que m'han donat algunes dades i puntualitzacions sobre les tines, contrapesos de premsa i cups del municipi així com alguns estudis de l'església de Sant Romà d'Oreis.

També a treballadors de SPAL (Servei de Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona): Àlvar Caixal, Anna Castellano, Javier Fierro i Macias i el ja difunt Albert López i Mullor, que han aportat gran quantitat de dades referent a les intervencions arqueològiques i patrimoni del municipi, ja sigui a Sant Miquel de Turbians com també a Sant Martí del Puig als que vull donar les gràcies ja que em van deixar col·laborar com a arqueòleg tècnic en el seguiment dels treballs. Els Serveis Territorials de Cultura de la Generalitat de Catalunya

també m'han aportat documentació, especialment Antoni Caballè i Crivillés i Rosa Bosch. Vull agrair també al personal de l'ajuntament especialment a la secretaria per la seva dedicació i per tota la informació facilitada per al desenvolupament d'aquest treball.

Finalment agrair a totes les persones que d'una manera o altra han ajudat i que llistem a continuació: Fernando Guitart i Josep Guitart, a Xavier Campillo i Besses, als propietaris de Cal Prim, de cal Jovell, de cal Caçador, la fundació privada de "La Salle Natura", a Carles Freixes i Codina, Pere Berenguer i Cuiàs, Ramon Tomàs i Angel Tomàs, Francesc Caballè i Mossèn Farràs, Pere Fuster de Cal Raler.

Vull destacar i deixar constància de la gran predisposició dels habitants de Gisclareny que he conegut i visitat en diverses ocasions ja que d'una manera o altra m'han aportat dades molt positives sobre el passat històric del municipi i agregats, que a més m'han encoratjat a tirar endavant el document que us presentem a continuació. Sense ells no hauria pogut ser possible.

1.2. Objectius.

El mapa de patrimoni del municipi de Gisclareny inclou tot el patrimoni del municipi que està del municipi, així com els veïnats de l'Hostalet a la vall del Bastareny . Aquest fet ha provocat que la tasca de camp fos costosa i difícil ja que molts dels elements que han estat fitxats no s'hi arribava amb vehicle i s'han hagut de fer a peu amb ajuda de coneixedors del territori. El treball, que ha tingut una durada màxima d'un any d'acord amb el plec de Prescripcions tècniques de la OPC, ha estat realitzat entre el juliol de 2019 i desembre de 2019. Degut a que el 13 de març es va decretar l'estat d'alarma degut a la pandèmia de la Covid 19 la primera revisió i lliurament de les fitxes es va efectuar el juny de 2020 i el lliurament definitiu s'ha fet el setembre de 2020.

Els objectius principals d'aquest treball són els que estableix el plec de prescripcions tècniques de la Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona per a la realització de Mapes de Patrimoni Cultural com ara "la recollida exhaustiva de dades sobre el patrimoni cultural i natural del municipi i la seva valoració podent permetre algunes mesures de cara a la conservació i o preservació així com marcar alguns directrius i projectes per a posar-los en valor". El resultat és una eina a l'abast de l'ens públic amb informació individual i col·lectiva de tots i cadascuns dels elements que integren el patrimoni del municipi i siguin de gran ajuda i suport per a les intervencions futures ja sigui en projectes de planejament com és el

POUM, que en el cas de Gisclareny i al ser poblament disseminat inclou tant sols el catàleg de masies, com també en projectes de recerca i fins hi tot de dinamització turística, cultural i social del municipi. També ha de ser una eina d'utilitat per als veïns i estudiosos de temes patrimonials del municipi.

1.3. Fonts consultades.

Per a la redacció d'aquest treball s'han utilitzat diferents fonts, ja siguin documentals d'arxius públics i privats, bibliogràfiques, fotogràfiques, orals i d'observació pròpia. A continuació passem a enumerar-les.

ARXIU PÚBLICS

AAP	Arxiu Abadia de Poblet
ACA	Arxiu de la Corona d'Aragó
ACSU	Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell
ADS	Arxiu Diocesà de Solsona
AHCB.	Arxiu Històric comarcal de Berga
AHDP	Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona
AHL	Arxiu Històric de Lleida
AHM	Arxiu Històric de Montserrat
AHVB	Arxiu històric de la vila de Bagà
AMG	Arxiu Municipal de Gisclareny.
APG	Arxiu parroquial de Gisclareny
BPB	Biblioteca Pública de Berga.
MCB	Museu Comarcal de Berga
MDCS	Museu Diocesà i Comarcal de Solsona
RPB	Registre de la propietat de Berga .

ARXIU PRIVATS

ACEC	Arxiu del Centre Excursionista de Catalunya
AFM	Arxiu família Mas
ALB	Arxiu Luigi de Berga
ARB	Arxiu Àmbit de Recerques del Berguedà
AR	Arxiu Ribera

ALTRES INVENTARIS CONSULTATS O UTILITZATS

-Arxiu del Servei del Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona. (SPAL)

-Catàleg específic de masies i cases rurals susceptibles a reconstrucció o rehabilitació del municipi de Gisclareny. Volum 1 (memòria), volums 2 i 3 (fitxes)

- Centre de Promoció de Cultura Popular i Tradicional de Catalunya (IPEC). No hi ha elements.
- Inventari de Patrimoni Arquitectònic de Catalunya (IPA). Municipi de Gisclareny.
- Inventari de Patrimoni Arqueològic de Catalunya (IPAC). Municipi de Gisclareny. No hi ha elements.
- Inventari de Pere Aymerich (1999) redactat pel Pla Especial del Parc Natural del Cadí i Moixeró.
- Inventari d'àrees d'interès geològic del Parc Natural del Cadí Moixeró
- Inventari de Patrimoni Arquitectònic del Parc Natural del Cadí i Moixeró, propietat del Parc Natural del Cadí i Moixeró realitzat per Josep Sánchez i Montserrat Seuba (Inèdit)
- Inventari de Camins ramaders del Berguedà realitzat per grup de defensa de la natura del Berguedà.
- Manual dels hàbitats de Catalunya. Volum VI. Boscos.

INFORMACIÓ ORAL

S'ha obtingut informació oral i també escrita de les següents persones

Joan Tor (Alcalde) Queralt Tor (tècnica en medi ambient del Parc Natural) Jaume Torrella i Macià Pere Berenguer i Cuias Esther Berenguer i Cuias Jordi Garcia i Petit (Director del Parc Natural del Cadí Moixeró) Xavier Pedrals i Costa (Arxiver de l'Arxiu Comarcal del Berguedà) Albert Rumbo (Arxiver de l'arxiu de Gisclareny) Mn. Ramon Viladés (Arxiver de l'Arxiu Diocesà de Solsona) Lluís Obiols (Arxiver de l'Arxiu Comarcal de la Seu d'Urgell) Eduard Martín i Vergara (historiador) Carles Figols (estudiós) Josep Sánchez i Vicents (arqueòleg i membre de la SAB) Ramon i Jaume Corominas i Camp (estudiosos) M ^a Teresa Camprubí i Puig (cal Ros) Pere Fuster (Cal Raler) Marc Solé (engarrista.com) Joan Cunill (UEC Bagà) Joan Casòliva (tècnic geòleg del Parc Natural) Àngels Puig (Cal Tesconet)	Àlvar Caixal i Mata Joan Closa i Pujavet David Galí i Ferrer Javier Fierro i Macias Albert López Müllor Xavier Campillo i Besses (geògraf) Toni Caballè i Crivillés (arqueòleg) M ^a Rosa Bosch (arquitecta) Enric Vieder Rafael Colomé (el Puig) Antoni Banyos (Cal Pere Vilella) Francesc Caballè i Catalapiedra Mn. Farràs Ramon Tomàs i Tomàs Àngel Tomàs i Tomàs Carles Freixes i Codina
---	--

BIBLIOGRAFIA

Per a la realització d'aquest treball s'ha fet un buidatge exhaustiu a la Biblioteca Municipal de Berga de totes les referències bibliogràfiques que hi havia referents al municipi i també de les notícies publicades tant en el suplement del diari del Regió 7 com també en les revistes culturals, com ara l' "Erol" i també "el Vilatà". Al final del treball i en l'apartat de la bibliografia s'esmenta aquesta documentació. També ha calgut fer un buidatge dels tres volums de "Les Baronies de Pinós i Mataplana" editat pel Centre d'Estudis Baganesos, el 1989 i també del llibre editat per Jordi Bolós i Montserrat Pagès sobre el monestir de Sant Llorenç, antic Sant Llorenç prop Bagà on fa referència als alous que pertanyien a aquest cenobi i situats dins aquest municipi. Finalment s'ha utilitzat com a principal base de documentació i de treball treball la publicació de "Una mirada a la història de Gisclareny" d'Eduard Martín i Vergara i publicat on-line a la web del parc Natural del Cadí Moixeró i també a la web del mateix ajuntament. Aquest document ha estat clau per a la recerca i consulta dels documents que fan al·lusió a determinats elements de dins del municipi, tota vegada que han servit per complementar i definir alguns hipòtesis i dubtes que es tenien de determinats llocs. Per a la cultura popular i etnogràfica s'ha utilitzat el llibre de Francesc Caballè i Cantalapiedra titulat "Les tres-centes cases de Gisclareny" i editat per l'editorial Columna Albí l'any 1994.

CARTOGRAFIA

Per a l'anàlisi del terme municipal del Municipi s'ha utilitzat les següents fonts cartogràfiques.

- Mapa Comarcal de Catalunya: El Berguedà. E/ 1:50.000. Institut Cartogràfic de Catalunya. Edició any 1994. Format paper i format digital amb la versió UTM de ETRS89
- Topogràfic. Moixeró-La Tossa. Parc Natural del Cadí Moixeró. Editorial Alpina, 2014. E/1: 25.000
- Topogràfic Serra del Cadí-Massís del Pedraforca. Editorial Alpina, 2014. E/1.25.00 hàbitats Corine E 1:10000 publicat pel Parc Natural del Cadí Moixeró.
- Mapa topogràfic de l'Oficina Virtual del Catastro. Municipi de Gisclareny. E/1:5000.
- Ortofotomapes de l'Institut Cartogràfic de Catalunya. E/1:5000 amb la versió UTM de ETRS89.

Per a la localització dels elements de les fitxes s'ha utilitzat la base de l'Institut Cartogràfic de Catalunya a una escala de 1:5000 i amb la versió UTM de ETRS89.

1.4. Explicació de la fitxa.

El model de fitxa utilitzat és el que ens ha proporcionat l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona per a la realització de Mapes de Patrimoni Cultural i que es resol en una base de dades de Microsoft Access 2010 on hi ha un seguit de camps predefinits.

Cada fitxa conté una sèrie de camps d'informació que s'han omplert per a cada element: Núm de fitxa, Codi, Àmbit, Denominació, Lloc/Adreça, Tipologia, Ús actual, Descripció, Observacions, Estat de Conservació, Notes Conservació, Autor, Estil/Època, Segle, Emplaçament, UTM X, UTM Y, Altitud, Accés, Núm. Negatiu, Fitxes Associades, Història, Bibliografia, Num.Inventari de la Generalitat, Protecció, Vincle, Autor fitxa, Data de registre i Data de modificació de fitxa. Cada fitxa es completa amb tres fotografies de cada element.

Hi ha un seguit de camps on el contingut s'ha d'escollir en funció dels paràmetres marcats per la OPC i que són els de l'àmbit, Tipologia i Propietat. Els dos primers tenen un codi ja establert d'acord amb la següent taula.

En el moment de fer el lliurament del Mapa de Patrimoni Cultural ja s'ha utilitzat la nova plataforma web que es va posar en marxa al juliol de 2020:

<https://patrimonicultural.diba.cat/>

1. PATRIMONI IMMOBLE	2.PATRIMONI MOBLE	3.PATRIMONI DOCUMENTAL	4.PATRIMONI IMMATERIAL	5. PATRIMONI NATURAL
1. 1. Edificis	2.1. Elements urbans	3.1. Fons d'imatges	4.1.Manifestacions festives	5.1. Zones d'interès natural
1.2. Conjunt arquitectònic	2.2. Objectes	3.2. Fons documentals	4.2. Tècniques artesanals	5.2. Especimens botànics singulars
1.3. Element arquitectònic	2.3. Col·leccions	3.3. Fons bibliogràfics	4.3.Tradició Oral	5.3. Jaciments paleontològics
1.4 Jaciment arqueològic			4.4. Música i dansa	
1.5. Obra civil			4.5. Costumari	

1.5. Metodologia del treball.

La metodologia aplicada en aquest treball és la que estableix la OPC (Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona). A grans trets el treball s'ha dividit en tres grans feines.

a.) Buidatge dels fons bibliogràfics:

Aquesta ha estat la tasca prèvia que ha consistit en la recollida sistemàtica de tota la documentació bibliogràfica del municipi que hi ha publicada. Ens referim als documents oficials (webs Ajuntament, catàleg de masies, catàleg de camins ramaders del Berguedà, llistat d'elements patrimonials del Parc Natural del Cadí Moixeró, inventaris de patrimoni arqueològic i arquitectònic de la Generalitat de Catalunya, publicacions del Servei de Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona, memòries d'intervencions arqueològiques (Sant Martí del Puig i Sant Miquel de Turbians).

També s'han buidat les publicacions referents a la història local del municipi ja sigui a través del llibre de "les tres-centes cases de Gisclareny", les publicacions d'Eduard Martín i Vergara, els tres llibres de Mossèn Cima i Garrigó "Converses amb l'ermità de Sant Miquel de Turbians", "retorn a Sant Miquel de Turbians" i "primavera a Sant Miquel de Turbians" així com també la publicació de Francesc Caballè titulada "Artesania a la vila de Bagà" de l'any 2010. De la col·lecció Zenobita cal destacar el número que fa al·lusió el de castells, esglésies i monestirs. També ha calgut fer un buidatge molt exhaustiu dels articles i ressenyes històriques publicades a la Revista Erol i també al Vilatà.

Hem comptat amb la recerca de les publicacions del diari o suplement del Regió 7 així com altres diaris relacionats (aquí Berguedà, Tasta el Berguedà, Pànxing) i de caire més divulgatiu. Finalment cal esmentar que per a comprendre molts dels elements fixats s'ha fet un buidatge de tres publicacions que han estat de gran ajuda. Per una banda el llibre titulat "El monestir de Sant Llorenç prop Bagà" escrit per Jordi Bolós i Montserrat Pagès, per l'altra la col·lecció repartida en tres volums de "Les Baronies de Pinós i Mataplana, investigació als seus arxius" De Joan Serra i Vilaró i finalment la ja citada publicació d'Eduard Martín i titulada "Una mirada a la història de Gisclareny" Aquestes tres obres han estat cabdals per a poder interpretar molts dels elements localitzats. No cal deixar de banda la publicació de Gener Aymaní amb la col·laboració d'Artemi Jaumà titulada "els molins hidràulics de la vall del Bastareny" editada per l'Associació Medieval de Bagà l'any 2002 on fa un lleuger inventari d'exclusivament dels molins de la vall del Bastareny i també el molí de Vilella. Altres publicacions serien l'inventari d'esglésies de Josep Mª Gavín on en el volum 17 fa al·lusió al Berguedà, el Volum V de la publicació de "Els Castells catalans" de Pere Català i Roca, els volum 12 de de Cèsar August Torres titulat "el bergadà; les valls altes del Llobregat". Els nombrosos opuscles editats en motiu de caminades de la UEC de Bagà que transcorren per

la vall del Bastareny, les publicacions del Parc Natural del Cadí Moixeró titulades “el picot negre”, el blog dels “hostals del camí ral” de Carles Figols, el fons fotogràfic digital de Catalunya que inclou el fons Salvany, el fons del Centre Excursionista de Catalunya, fons particulars entre altres

b.) Treball de camp.

Sens dubte ha estat la tasca més costosa i llarga ja que tal i com ja s’ha dit, la major part dels elements estan dispersos per tot el territori i alguns estan en zones de difícil accés. S’ha intentat recollir el màxim d’informació de tots ells i per això s’ha comptat amb el suport de gent coneixedora del territori. Per a la recollida de les dades s’han fet una fitxa provisional amb una descripció de l’element, les característiques formals i els trets més significatius. La fitxa ha anat acompanyada d’un repertori fotogràfic, algun croquis o dibuix provisional i també la situació de les coordenades UTM. Pel que fa a les referències cadastrals i ubicació geogràfica dels elements hem utilitzat la xarxa SITMUN de la Diputació de Barcelona, un GPS per marcar les coordenades in situ, i la web de l’Institut Cartogràfic de Catalunya (ICC).

c.) Tasca de gabinet.

Ha consistit en el bolcat de tota la informació obtinguda i recollida en el treball de camp en una base de dades de Microsoft Access que ja venia definida i marcada per la OPC amb un seguit de camps que hem exposat a l’apartat 1.4. La fitxa s’ha complementat amb observacions i recull històric que ha consistit en un buidatge de totes les fonts consultades per a cada element. Finalment s’ha complementat amb una memòria que recull quatre grans apartats: Metodologia, Diagnòstic, Llistat d’elements fixats i no fixats, recomanacions i bibliografia. Cada apartat conté diferents subapartats que es descriuen en aquesta memòria i que corresponen a crèdits, agraïments, dates de realització, fonts consultades, explicació de la fitxa i criteris de selecció per a l’apartat de Metodologia. El segon apartat conté els d’introducció del marc geogràfic, del poblament, de la síntesi històrica, la toponímia i l’estat legal de protecció. El tercer apartat comprèn uns capítols dedicats als elements fixats i no fixats per denominació numèrica, onomàstica i tipològica. Finalment el quart apartat incorpora les recomanacions per a l’Ajuntament dedicades a la seva conservació i preservació marcant algunes línies estratègiques.

1.6. Criteris de selecció.

En aquest treball s'ha procedit a la identificació, descripció i documentació dels elements que s'han considerat patrimonials en el terme municipal de Gisclareny per tal d'oferir una visió de conjunt que determina les característiques pròpies del lloc. Aquest document no és tancat sinó que queda obert per si s'han d'afegir o modificar noves dades en funció de les noves troballes, estudis o investigacions del municipi. Tampoc correspon amb un estudi que limiti les perspectives patrimonials sinó que pot servir com a eina i punt de partida a altres investigacions, catàleg o recerques que es portin a terme en el municipi.

Per a la seva execució s'ha intentat reunir el major número d'elements que poden tenir un interès patrimonial per poder-los recollir en una fitxa d'identificació i descripció de cadascun d'ells i obtenir el màxim d'informació per a poder explicar l'element escollit. També s'han buscat les seves relacions envers el territori i les conseqüències que va tenir per al seu desenvolupament. Val a dir que no s'han inclòs tots els elements identificats sinó que s'han seleccionat en funció dels següents criteris:

- S'han inclòs tots els elements de l'inventari de Patrimoni Arqueològic de la Generalitat de Catalunya (carta arqueològica) i que correspon a un sol element; el camí dels Empedrats

- S'han inclòs tots els elements de l'inventari de Patrimoni Arquitectònic de Catalunya (IPAC) recollits en tot el terme municipal de Gisclareny i que corresponen a 26 elements dels quals cal fer esment que "el mas caselles" seria una errada ja que correspondria amb Cal Baraut i avui està completament desapareguda. Els altres elements inventariats són correctes

- S'han inclòs els elements del catàleg d'interès Natural, destacant una fitxa per al Parc Natural del Cadí Moixeró així com també altres fitxes d'àrees i espècimens botànics i dels que algunes de les imatges publicades, especialment en la fauna corresponen a altres llocs degut a la impossibilitat de poder-los fotografiar. Altres imatges han estat cedides pel Parc Natural del Cadí Moixeró i del blog "Engarrita.com" de Marc Solé.

- S'han inclòs tots els elements mobles, immobles o naturals destacables per la seva singularitat històrica, artística, etnològica, identitària i simbòlica.

- S'han inclòs tots els elements del patrimoni documental destacables, ja fossin fons bibliogràfics, fons documentals o fons fotogràfics.

- S'han inclòs les manifestacions festives, musicals o artesanes de tot el municipi.

- S'ha tingut una especial cura en recollir tots aquells elements, ja fossin jaciments arqueològics, edificis o conjunts històrics que tenien un avançat estat de ruïna i amenaçaven en desaparèixer. Aquests elements han estat estudiats de forma minuciosa per a recollir el màxim d'informació possible i plantejar mesures correctores de cara a la seva conservació i/o manteniment tant pel seu valor històric, patrimonial o artístic (masies del Puig, Murcurols, Molnell, Faia, Mas de la Muga, Cal Ros, Oreis, masos medievals, castell Fener...). Aquests elements han estat documentats de forma gràfica i també fotogràfica.

El volum de fitxes que hi ha en aquest treball no recull la totalitat dels elements identificats sinó tant sols els que compleixen els requisits exposats unes línies més amunt. La resta

d'elements ja sigui perquè han desaparegut, estan inclosos dins d'altres fitxes o no presenten una determinada entitat, han estat considerats com a «elements no fitxats». En aquesta memòria es fa una relació d'aquests elements a l'apartat corresponent.

2. DIAGNÒSTIC.

2.1. Marc geogràfic

El Berguedà corona l'eix central de Catalunya; l'envolten les comarques de la Baixa Cerdanya, El Ripollès, Osona, el Bages, el Solsonès i l'Alt Urgell; atenent els 1.183Km² de superfície i, segons dades provisionals del cens de 1996, la seva població es xifra en 38.606 habitants.

S'hi poden distingir clarament dues subcomarques de trets característics ben diferenciats: l'Alt i el Baix Berguedà. L'Alt Berguedà, el sector septentrional, correspon a l'arquetip de regió de muntanya; bressol del riu Llobregat, abasta bona part del Prepirineu oriental (pics del Moixeró, la Tossa d'Alp, el Puig Llançada i el Mont grony) i dibuixa un seguit de serres esglaonades de Nord a Sud, entre les quals destaca el conjunt del Cadí, el Moixeró i el Pedraforca.

Els principals nuclis d'activitat econòmica de l'Alt Berguedà són Guardiola de Berguedà i la Poble de Lillet i Bagà. El cap de comarca, Berga, és porta d'entrada a les terres més baixes, i forma amb Gironella i Puig-Reig el gran eix d'activitats de la comarca, unit de forma indissoluble amb el curs del riu Llobregat. A l'Alt Berguedà, el pla d'espais d'interès natural ha donat una protecció especial a altres espais que acompanyen el Pedraforca i la Serra del Cadí: en concret, el Pla també inclou la Serra del Verd, la Serra d'Ensija-Rasos de Peguera, la serra de Catllaràs, la serra de Montgrony (part de la qual es troba al Ripollès), la serra de Queralt i la de Picancel.

Pel que fa al Baix Berguedà, els espais inclosos en aquesta xarxa són els Tres Hereus i la riera de Navel, mentre la riera de Merlès travessa els dos àmbits. En total, uns 343Km², s'integren en el Pla, xifra que suposa prop del 29% de la superfície comarcal i que confirma l'elevat interès dels espais naturals berguedans.

El massís del Pedraforca s'aixeca al sud de la serra del Cadí, a la qual s'uneix pel Collell, s'enlaira sobre la vall de Gresolet i la riera Salada, i de l'Aigua de Valls, tributari del Cardener.

No es troben en un únic curs fins arribar a Castellgalí, ja al Bages, en el si del riu Llobregat, espina dorsal del desenvolupament de la Catalunya central.

El municipi de Gisclareny, es troba situat al límit nord-oest de la comarca i limita al nord amb el municipi de Bagà i la veïna comarca de Cerdanya mitjançant la serra del Cadí, al sud i oest amb Saldes i Vallcebre i finalment a l'est amb el terme de Guardiola i també Bagà

El municipi té un terreny accidentat amb les característiques pròpies de les valls Pirinenques amb els contraforts de les serres del Cadí i part de la serra de la Moixa a la part del nord-oest delimitant la capçalera de l'estreta vall de la Muga i després vall del Bastareny i a la part sud-oest amb el coll de Balma que mira a la vall de Gresolet al vessant nord del Pedraforca i també a la vall del Bastareny per la vessant de Murcarols. El municipi queda definit en dues valls partides i a la vegada separades per la serra de Gisclareny que han marcat els diversos desenvolupaments i les relacions amb les poblacions veïnes. Per una banda el poblament de la vall del Bastareny i per l'altra el dels nuclis del Roser, Clot del Pou, Vilella, Turbians i Coll de la Bena més vinculats amb Saldes, Vallcebre i fins hi tot Gòsol. Com a cims destacables cal esmentar el Cim del Comabona amb 2548 m d'alçada i delimitant amb els municipis de Bellver de Cerdanya i el del Puig Terrers amb uns 1466 m d'alçada i considerat el cim més meridional de la serra del Cadí. Altres cims serien el de Pradell (2213) el de Roca de la Moixa de 2053 m dins de la mateixa conca fluvial i seguits dels cims menors del cap de la Boixassa de 1820 m i de la Roca Tallada (1667) limitant amb el municipi de Bagà i Guardiola pel torrent dels Trulls i pas de la mona. A la serra de Gisclareny hi destacariem com a principals cims; els Castellots de 1424 damunt del Coll d'Escriga i el més meridional del roc dels quatre batlles amb uns 1376m. Com a passos i colls destacariem el coll del Tancalaporta, el pas del bou i sobretot els colls de Turbians, Escriga, Bena i Balma a la serra de Gisclareny.

En quant a hidrografia podríem destacar-ne dues conques fluvials; la del Bastareny i la del torrent de Vilella. La conca del Bastareny definida pel pas del naixement i pas del riu homònim és alimentada pels torrents de la Muga (afrau) de Murcurols, Vimboca o Monnell, Trulls, Forat i Torrentons i per les surgències naturals de les fonts del Bastareny, Bullidor de Sant Esteve i font del Violí. Aquests cursos defineixen un clima més aviat humit que ha desenvolupat un sistema d'hàbitats i d'assentaments al llarg del territori que aprofita les característiques del terreny amb cultius de feixes de conreu secà a les vessants soles i conreus de regadiu als fons de les valls. La conca de Gisclareny és banyada tant sols pel torrent de Vilella, afluent de la riera de Saldes orientat a sud i caracteritzat per un clima més aviat àrid i sec llevat del Coll de la Bena, veïnat del clot del Pou i Espunya que són més aviat

humits. Quasi tots ells s'ubiquen a la banda nord-oest en els contraforts del Cadí, ja que la sud hi ha les serres de Gisclareny i de Turbians amb una accidentada orografia que en dificulta la seva formació.

Al llarg del municipi predomina la vegetació de l'estatge alpi, amb pastures a les zones del Comabona, vessant sud del Comabona amb el Clot del Comabona, clot de la Pleta de L'Olla, pinedes de pi negre "*Pinus Unciata*", a les zones de la serra de la Moixa, obaga de Gresolet i parts altes del cap de la Boixassa amb els cingles de la falla que prové del cim de Puig Terrers i arriba fins a les fonts del Bastareny representats pel pas de la cabra, arrugues de Molnell i del Comabona. L'estatge subalpi amb boscos de pi rajolet "*Pinus Sylvestris*" i faig a les zones de l'obaga de la Muga, el Pinar, obagues del Puig, Murcurols, la Torre i obaga del Pinar.

Finalment el municipi presenta característiques pròpies de l'estatge muntà amb vegetació característica dels boscos de Ribera, prop de les lleres del Bastareny i torrent del Forat, alzinars i rouredes a la vessant sud de la serra de Gisclareny i el Vier així com a als solells de Masena limitant amb Bagà, de la Torre, costes de la Gralla i serra de Molnell a la vall del Bastareny i boixedes a les parts altes de la serra de a Moixa, caps de la Boixassa i de la solana del coll de la Moixa i de Murcurols.

Aquesta varietat ve definida per l'escarpada geografia i climatologia variable amb unes primaveres i tardors plujoses i estius i hiverns més secs, encara que l'afluència de vent de llevant, provinent del Mediterrani, pot arribar a generar precipitacions moderades i abundants. Val a dir que al llarg de la tardor i sobretot els hiverns es produeix el fenomen de les "inversions tèrmiques" caracteritzades per l'acumulació de masses d'aire fred a les fondalades de les valls (del Bastareny) i aire més càlid a les parts altes definint un clima de temperatures més aviat suaus i fins hi tot càlides en aquest lloc i la presència de boires a les fondalades que no deixin traspasar el sol mantenint un clima més aviat fred. Aquest fet es dona en èpoques d'altres pressions o anticiclons típiques dels mesos de Gener i fins hi tot del febrer.

La irrupció de perturbacions de nord queda frenada pels mateixos contraforts muntanyosos els quals retenen la precipitació a les seves vessants nord, i eviten que penetrin al sud. Normalment aquestes perturbacions solen venir acompanyades per forts vents de tramuntana, provinents de les planes de L'Empordà i Rosselló.

En conjunt el municipi té una extensió de 36'5 Km², la majoria dels quals són en territori escarpat i muntanyós i amb un poblament disseminat repartit en els veïnats de l'Hostalet del

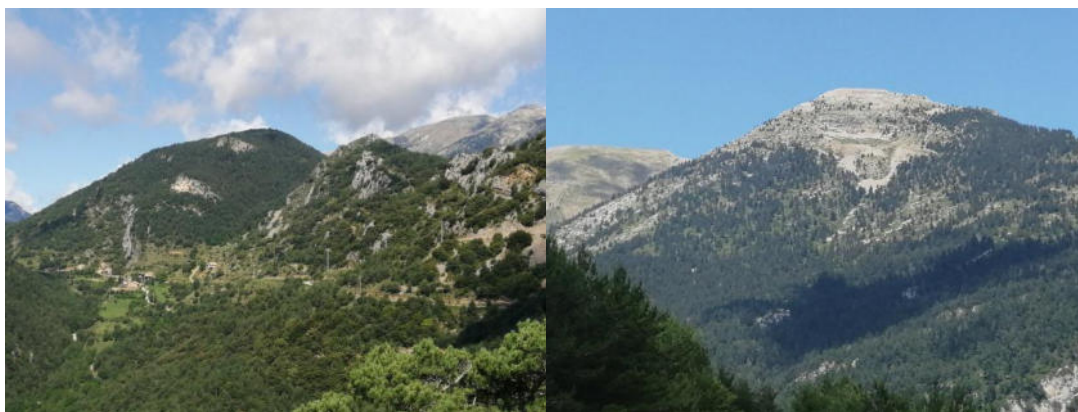
Coll de la Bena, del Roser-Clot del Pou, Berta i de Vilella i també en masies aïllades situades a banda i banda de les diferents valls.

2.2. Poblament, estructura econòmica i comunicacions

El poblament i la distribució dels nuclis en el territori és més aviat dispers i disseminat en masies i masoveries. Amb tot existeixen alguns petits nuclis de població concentrats en petits veïnats dels quals en cal destacar el de l'Hostalet de Cal Cerdanyola a la vall del Bastareny i el de Berta-Roser, Clot del Pou, Vilella i Coll de la Bena a la part més alta i situats a la vessant sud de la serra de Gisclareny. Aquest veïnats estan caracteritzats per l'agrupació d'un seguit de masies amb els seus corrals, era i pallisses al costat d'un antic camí o via de comunicació. L'Hostalet al costat del camí ral del coll de Pendís passant pels Empedrats, el de Berta Roser i Clot del Pou al costat del camí de Bagà a Gósol passant per coll d'Escriga, el de Vilella al costat de l'antic camí de Vallcebre i el de Coll de la Bena a la confluència del camí de Bagà a Gósol per la vall del Bastareny i del camí de Bagà a Gisclareny passant per Turbians. A part d'això a la vall del Bastareny hi hauria les grans masies de la Torre de Faia, el Puig, Murcurols i Molnell amb els seus masos i vilatges que en dependrien com a herència d'un poblament medieval i els quals avui estan completament deshabitats i inutilitats.

Per contra a la vessant sud de la serra de Gisclareny hi hauria algunes masies de mida mitjana de Cal Ros, Clot del Pou o cal Prim, Cal Tor (cal Però) i cal Jovell però sobretot es caracteritza per l'abundant presència de petites masoveries aïllades algunes de les quals han estat rehabilitades com a segones residències i testimonis del flux demogràfic del segle XVIII i principi del XIX.

En total hi ha censats uns 25 habitants segons el padró d'habitants extret de Muncat, IDESCAT i Diputació de Barcelona el 2019 i un total de 37 habitatges familiars dels quals 11 corresponen amb la primera residència, 16 amb les segones residències i 10 d'ells estan buits tenen una densitat de 36,47 h/Km². En la distribució de les pastures hi ha un total de 137 hectàrees de superfície de les quals 25 són en terres llaurades i 112 són terres permanents. El municipi compta amb 2 explotacions ramaderes i 1 habitatge de trisme rural.

Evolució de la població:

El primer fogatge que conservem de la població de Gisclareny data des anys 1365 a 1370 i xifra un total de 58 repartits en els termes de la parròquia de Turbians i del castell de Saldes (Martín, E; 2005). Posteriorment existeix un fogatge fet per un donatiu al baró de Pinós on esmenta un donatiu que pagaven tant sols 4 focs de Gisclareny (Baronies, vol II) i pocs anys després i en concret el 1497 un fogatge reial xifrava un total de 3 focs. Cal tenir present que el terme de Gisclareny incloïa el Clot del Pou on s'hi ha comptabilitzat tres masos (Over, Coll, Carbonell, Asen) i el vilatge del mas Espunya on hi havia el castell del Quer i la parròquia de Turbians. A més quedaven fora d'aquest còmput els territoris situats a la vall del Bastareny que pertanyien a la parròquia de Sant Martí del Puig, sant Iscle de Molnell i als termes del castell de Faia i Murcurols. Cada foc, entès com una llar podia comprendre un nombre de 4 a cinc habitants per llar, de manera que podem calcular un promig de 200 focs en el primer cens i de una vintena en el segon i el tercer. Eduard Martín en el seu llibre esmenta una evolució de la població, basada en aquests fogatges que no incloïa els habitants de la vall de Bagà i de la parròquia de Sant Martí del Puig. Es pot evidenciar un cert retrocés entre el primer fogatge motivats per la crisi baix medieval, la pesta negra i la mortaldat que va venir propiciada per un seguit d'anys de males collites i per un canvi climàtic. A més a més aquest fet va provocar que els masos situats en els llocs més elevats i de condicions més extremes (cas del coll de la Bena) s'abandonessin i substituïssin tant sols els masos més forts (cas del mas del Clot o mas Asen, el mas Espunya i potser el mas Carbonell).

Segons les dades extretes de l'Idescat la població del municipi ha experimentat la següent evolució poblacional.

1497	1515	1553	1595	1680	1708	1719	1787	1822	1849	1857	1877
12	12	24	32	112	160	105	508	422	433	511	364

1887	1900	1910	1920	1930	1940	1960	1970	1981	1992	2008	2018
243	225	176	169	189	161	108	50	32	28	34	26

(font. Idescat i E. Martín)

En les diferents taules que hem mostrat s'hi fa evident un cert increment dels habitants a la zona de manera molt incipient entre la fi de l'edat mitjana i principi de l'era moderna segons les dades afavorides per Iglesias, Serra i Vilaró i Font i Albertch. L'increment més considerable es comença a notar a partir de l'any 1680 quan comencen a aparèixer documentats el mas Campà, el mas Tor, el mas Vilella, el mas de Rocadecans, el mas Jovell entre altres (vegeu Martín, 2005) fruit d'un flux demogràfic vingut de la vall de Saldes, Maçaners i Gòsol. Aquest augment demogràfic va ser produït per un canvi de relacions amb les poblacions dels voltants que fins aleshores depenien de la baronia de Pinós i de la vila de Bagà i sobretot per les millores produïdes a l'era moderna amb l'aparició de nous masos fruit de millores climàtiques seguides d'avenços tecnològics i augment dels conreus. Aquests habitants nouvinguts fundaren nous masos que reemplaçaren els antics que havien quedat abandonats per la crisi baix medieval llevat dels que pogueren subsistir com serien els 4 més grans de la vall del Bastareny (Faia, Puig, Molnell i Murcurols) i dos dels ja esmentats al Gisclareny històric (Mas Asen convertit en el mas del Clot del Pou, el mas Over situat possiblement a cal Baraut i els altres dos que ja deuriem quedar abandonats. La majoria d'aquests masos han perdurat fins als nostres dies Val a dir que aquest fet Aquest gran augment poblacional segons Martín va ser degut a l'aparició de nouvinguts procedents de les vessants de Saldes i Pedraforca provocant conflictes entre els hereus dels masos que posseïen el domini útil dels senyors (capmassats), els seus fills fadristerns que en aquest cas eren els barons de Pinós, la comunitat de preveres de l'església de Sant esteve de Bagà, entre altres i els habitants nouvinguts per al control de les terres. Aquest fet acabà a mans de la sentència reial de Barcelona, el 1678 amb un acord entre les diferents parts.

El pic demogràfic més elevat es documenta als anys 1787 amb 508 habitants i també al 1822 amb 422 habitants i el 1857 amb 511. Aquest fet es va produir com a conseqüència d'un gran augment poblacional que va comportar una saturació de terres i l'aparició de masos en llocs de difícil accés mitjançant la creació de feixes i murs de terrassa ment a través de l'ocupació de terres ermes i també de bosc (exemples de masos a la zona del Vier, Cal Noguera, coll de

la Bena, Berta...). A banda d'això es va decidir de traslladar la parròquia de Sant Miquel de Turbians a una zona més central com era al Roser i amb ella el centre administratiu i la rectoria. Se'ns dubte correspon amb el moment que el municipi tenia més habitants. El cadastre de 1776, conservat a l'arxiu municipal, és un clar exemple d'aquest fenomen on hi ha una enumeració de les famílies i cases de Gisclareny i en suma un total de 95 cases comptant la parròquia de Sant Martí del Puig i la vall del Bastareny (que rarament es va salvar d'aquest fort increment demogràfic i continuà amb el mateix nombre de masos i assentaments de l'època medieval). Els llibrets de compliment pasqual i l'amillament de 1863 esmentats per Martín en l'annex 22 del seu llibre sumen un total de 97 masos dels quals 84 són al Gisclareny històric i els altres a Sant Martí del Puig. Sens dubte és el moment que s'aprofita al màxim el rendiment del bosc i de les pastures. Ja ben entrat al segle XX la població comença a davallar per traslladar-se a llocs més poblats on hi havia majors possibilitats de trobar feina. A més aquest fet va coincidir amb la fi de l'antic règim que va provocar l'ofegament dels pagesos fruit de l'excés d'impostos deguts als deutes de les guerres i la forta crisi econòmica que vivia el camp. La creació de colònies a la conca del Llobregat, juntament amb l'obertura de mines a Cercs i Saldes va provocar un abandó de la majoria de les terres i masos situats en llocs de difícil amb unes condicions climàtiques molt dures (Coll de la Bena, el Vier, Turbians, Vilella) les quals difícilment van ser recuperades. En el cas de la vall del Bastareny la majoria de població es va traslladar a viure a Bagà on ja hi deuriem tenir residència i els masos foren abandonats.

El 1900 consta que dels 97 masos que hi havia a Gisclareny només 62 eren ocupats (Martín, 2005), el 1930 només n'hi havia 32. Passada la guerra només sobreviuen les masies de Cal Berta, Cal Coromines, Cal Baraut, Cal Jovell, Cal Prim, Cal Pedrals al veïnat de Berta-Roser; a Vilella i Sant Miquel de Turbians hi havia Cal Noguera, Ca l'Estevanó, Cal Ralé, Cal Vaqué, Cal Tonijoan, Cal Ros, Cal Caçador, Rocadecans; a coll de la Bena hi havia Cal Tasconet, Cal Rita, Cal Jan, la Casanova i Ca l'Andal i a Sant Martí del Puig hi havia el Puig, Molnell, Cal Cerdanyola, el molí del Puig, l'hostalet, Murcurols i la torre de Faia. La guerra civil no va ajudar a aquesta forta caiguda poblacional que encara va fer abandonar més masos, especialment a la vall del Bastareny i la població va caure a 161 habitants el 1940. Aquesta caiguda va continuar fins arribar a tenir una trentena d'habitants el 1980 i des d'aleshores s'ha estabilitzat i s'ha mantingut fins als nostres dies. Una dels principals motius d'aquesta caiguda ha estat la substitució de l'agricultura i la ramaderia per altres activitats econòmiques (mineria, sector tèxtil...) que no eren presents al municipi seguida per la dificultat en les vies de comunicació (antics camins rals) i per una carretera que no va ser

oberta fins el 1946 permetent una comunicació més ràpida amb la vila de Bagà per l coll de l'Escriga. Aquesta carretera va ser asfaltada a finals del segle XX. Avui dia Gisclareny es manté amb un cens d'una trentena d'habitants, tots ells situats als vessants sud de la serra de Gisclareny i intenten sobreviure del sector serveis, restauració i alguns com a segona residència. Actualment el municipi compta amb dos refugis (cal Tesconet i vents de Cadí a l'Hostalet); una casa de turisme rural (Rústic Vilella), uns apartaments rurals (Cal Però) i un restaurant a Cal Misèria tot i que cal Tesconet i vents de Cadí ofereixen servei de menjars. Es tracta del municipi més petit de Catalunya, però també un dels més bonics.

Les comunicacions.

Actualment podem accedir a Gisclareny per diferents vies de comunicació. Des de Saldes per la vall de Gresolet fins a coll de Balma i coll de la Bena; des de Bagà per la pista forestal asfaltada que passa per l'obaga Major i travessa el coll de l'Escriga i arriba a Berta-Roser; per la pista que passa per Sant Martí del Puig i arriba al coll de la Bena permetent enllaçar amb la primera ruta i finalment des de Bagà passant per la font de la vinya-vella fins al coll de Turbians i connectant-se a Berta amb la pista asfaltada. Per accedir al veïnat de Vilella existeix únicament una pista forestal que parteix de Cal Pedrals, passa per Cal Ros i arriba a Vilella i al molí de Vilella i la comunicació amb les masies de Faia, l'Hostalet i Molnell es fa per una pista situada al fons de la vall del Bastareny. La majoria d'aquestes pistes segueixen la traça dels antics camins rals i ramaders essent el més important el que partia de Bagà i permetia comunicar els veïnats de Sant Martí del Puig, Molnell, Oreis, la Muga pel fons de la vall i també el pas del coll del Pendís pel camí dels Empedrats. Aquesta via enllaçava amb la denominada "strata" o camí ral de Berga a Bagà la qual ja era emprada en època romana i sobretot en època medieval. En la documentació més antiga del monestir de Sant Llorenç prop Bagà hi apareix esmentada però és molt probable que ja existís anteriorment com a via d'accés a la zona de pastures, explotació de minerals i de pas a la Cerdanya pels passos del Pendís i de Coll de Jou (Tm. Guardiola de Berguedà).

Arran de la consagració de Sant Llorenç el 983 i la de sant Miquel de Turbians (948) aquesta xarxa viària es fa més patent ja que es fan un seguit de donacions de terres, masos i alous que ens donen una lleugera idea del poblament de les valls. Entre les més destacables hi hauria l'alou de Mulnell "mulneo"; incipientment pertanyent a Turbians i després a mans de Sant Llorenç, el Puig (ipso podio), Faia (fagia) i Espunya. Els primers serien a la vall del Bastareny i el darrer a sota sant Miquel de Turbians. D'aquest darrer en destacaria el "grau de les escales" i l'església de Sant Pere del Gar fent referència al pas del camí que permetria

enllaçar amb el monestir de Sant Sebastià del Sull i l'alou esmentat per mitjà d'aquest pas o grau. Tanmateix les afrontacions d'aquests alous ens donen més pistes sobre el poblament de la zona ja que esmenta "la conca d'Oria" referint-se a Oreis, la Muga, el Quer foradat que seria el castell del Quer, l'alou de Vencilles interpretat com a Faiola, "ipsa Mona" o pas de la mona entre molts altres. La connexió entre les diferents terres, vilatges, masos i amb els territoris situats a l'altre costat de la serra del Cadí es va fer per mitjà de ports i colls de muntanya el més important dels quals era el del Pendís. El pas del Pendís per la gorja dels Empedrats, o grau d'Escariu foren molt utilitzats en època medieval, especialment en els moments de la Baronia de Pinós. Tot i així existien altres vies secundàries per anar a la Cerdanya com era el pas de Vimboca o el pas del Bou. Aquests dos passos transcorrien per terrenys més pedregosos i alts que provocava que no fossin tant utilitzats pels transhumants com ho era el del Pendís. El camí que transcorria pel forat d'Escariu es comença a esmentar a partir de 1249 relacionat amb l'impost de barra, un impost que consistia en recaptar fons públics per arranjar (adobar) o apalar els camins mitjançant una barra que trencava els camins i obligava als traginers a pagar l'impost. Saltar-se la barra es considerava un gros crim. Per salvar els forts desnivells i els accidents orogràfics s'emprèn la construcció de ponts i viaductes, tant es així que el 1360 els cònsols de Bagà decideixen de construir el pont del Forat "davall el forat d'Escariu. El pont de Faia podria correspondre al pont d'Avellanet documentat pels cònsols de Bagà el 1339 "Donam a Don Perich Masó, per adobar lo pont d'Avellanet, l 11. IIIIs" (SERRA i VILARÓ, J (1989) El pont del Puig, el de Vimboca i els dels Hostalets serien construccions contemporànies malgrat no surtin esmentats per la documentació escrita`. La seva fàbrica i aparell constructiu seria similar i ens recordaria a construccions properes com el pont de Sant Esteve o de la vila de Bagà, el pont de Riugréixer, el don de les dues Sors (Terradelles), el pont del Saldes, entre altres i datats de mitjans del segle XIV . En temps de la baronia de Pinós, la documentació d'aquests camins és freqüent i nombrosa atès que corresponien a importants vies que calia mantenir en condicions. Es tractava de trams complexos ja que les "tarteres" eren les parts altes del camí situades a més de 1600 metres d'alçada on la neu i el glaç el malmetien sovint. De fet en aquests llocs s'hi esmenta el verb "apel·lar" o treure la neu. Altres vies de certa rellevància seria el camí de Bagà a Gòsol passant pel Puig, Mulnell i coll de la Bena. Aquest camí de clara procedència medieval és esmentat per primera vegada pels excursionistes de principi del segle XX com ara C. August Torres i Lluís Estassen. El mateix passaria amb el camí de Bagà a coll de Turbians i Gisclareny, denominat com a camí de Bagà a Gisclareny per coll de Turbians i documentats pels excursionistes de principi del segle XX i sobretot el 1949.

Finalment el camí que pujava des de Sant Martí del Puig fins a Gisclareny i coll de la Bena passant pel coll de l'Escriga i veïnat del clot del Pou seria la principal via d'accés al nucli i tindria un clar origen medieval i seria possiblement el més utilitzat. La comunicació amb els nuclis de Saldes, Gòsol i Maçaners es faria per tres camins; el denominat camí del Tabac situada a l'extrem més oriental del municipi i permetent la comunicació amb els veïnats de Vilella, Cal Noguera i camp del Cep amb el nucli de Llenes i Vallcebre; el camí que del veïnat del Roser passaria pel vilatge d'Espunya, Sant Pere del Grau i Maçaners per Sant Sebastià del Sull i el camí dit del vier que des del coll de cal Jovell aniria a Saldes passant per l'estret de Llúria i cal Ferrer. Finalment des del coll de la Bena hi hauria el camí de Gósol i el del tenca la Porta els quals el primer tram fins a coll de Balma seguirien la mateixa traça i en aquest coll es bifurcarien en tres ramals. El primer ramal baixaria fins al santuari de Gresolet per connectar amb el camí del Vier pel fons de la vall o pujar al Collell pel torrent de les Molleres; el segon pujaria per la barraca de l'Endal, pleta de la Guilla i ascendiria per sota del Puig Terrers per passar al pas del bou i connectar amb la Cerdanya per la part més alta i finalment el camí que pujaria al pla de les Bassotes i el Collell per la font Cerdana i coll de Torn. Aquests camins van ser molt utilitzats des de temps medievals fins a l'època moderna i principi de segle XX. Altres vies com el camí de Faiola a Sant Joan d'Avellanet, el camí d'Oreis a la Muga o el camí de la Muga fins a la pleta de Molnell serien d'ús veïnal.

Pel que fa a la xarxa de senders hi ha el pas de senders de gran recorregut com el GR.107 o denominat Camí de Gòsol que va de Queralt a Montsegur (Aireja-França) en el tram que va de Gósol a Bagà pel Collell, Coll de Torn, Coll de Balma, Coll de la Bena, coll d'Escriga, el Puig de l'Obaga, Faia i Bagà. El sender GR. 150 o ruta de la Cavalls del Vent (circular del Cadí) hi ha un tram que passa pel terme municipal de Gisclareny; en concret el tram que prové del santuari de Gresolet i puja fins a coll de Balma, coll de la Bena, coll de l'Artiga i descendeix fins al Puig de l'Obaga per baixar fins a l'Hostalet del Forat i seguir pel torrent dels Empedrats fins a la font del Faig (Tm. Guardiola de Berguedà). Finalment hi ha un tram del GR. 150.1 que transcorre per les parts més altes del municipi des de la Roca de la Moixa fins a Pradell de Cadí, foranca de la Muga, Coll del Tancalaporta i continuar fins al pas dels Gosolans (TM. Bellver de Cerdanya). A banda d'aquests camins principals existeixen uns camins secundaris on cal destacar el PR.125 o circular que parteix de l'Hostalet i puja a la font del Faig per l'estret dels Empedrats, continua per Galigan, cap de la Boixassa, la Pelosa i l'Hostalet. Els tram inicial i final d'aquest camí transcorre per terrenys de Gisclareny.

Finalment hi ha 10 rutes circulars que porten cadascuna d'elles una lletra del nom del municipi fins a completar la totalitat de síl·labes del gentilici "Gisclareny". I que consisteixen en:

G: La Dou del Bastareny: Parteix del Coll de la Bena i descendeix fins a les fonts del Bastareny passant per Murcurols i continuar fins al Puig de l'Obaga i retornar al coll de la Bena pel pas de l'Escriga.

I: La Voltrera. Circular que parteix del Coll de la Bena i finalitza al mateix lloc passant per la vaga Voltrera, continua per sota de la roca d'en Bosc, segueix per la font de Gisclareny i finalitza al punt de partida.

S: El Pinar. Ruta que parteix del Coll de la Bena i finalitza al mateix lloc passant per la part sud-oest del municipi enllaçant els veïnats de Coll de la Bena amb el del Clot del Pou pel bosc del Pinar i retorna al punt inicial per l'antic camí ral del coll de la Bena.

C: Comabona: Itinerari que parteix de Coll de Balma, continua per la barraca de l'Endal i ascendeix al grauet pel clot de la Pleta de L'olla i continua fins a la pleta de la Guilla per continuar a l'esquerra del Puig Terrers, coll del Tencalaporta, cim del Comabona i retornar al punt de partida pel clot del Comabona i arribar a la pista forestal de Coll de Balma.

L: Coll de Bauma: S'inicia al coll de la Bena i continua fins al torrent on es passa per dos antics forns de teules i continua pel torrent de Murcurols fins arribar a coll de Balma. L'itinerari segueix per l'obaga de coll de Balma fins a l'alçada dels terrers i retorna al punt de partida per la pista de Gisclareny a coll de Bauma.

A: Sant Miquel de Turbians: Ruta que transcorre per la carena de Turbians des del coll de l'Escriga fins a l'església de Sant Miquel per la pista forestal fins passat el mirador Albert Arilla per seguir per un sender que baixa fins a l'església i continua per l'antiga carrera fins a Cal raler, font de Cal Pere Vilella collada de Turbians i retornar per la part superior de la carena fins al coll d'Escriga per la Portella.

R: L'Alzina: Aquest itinerari surt de Coll de Turbians, baixa per la font de Cal Pere Vilella, cal Raler fins a Sant Miquel de Turbians per continuar descendint fins a Paradís, Vilella, font de Baix i continuar per la pista fins que s'acaba a la devesa dels bous i continua planejant pel fons de la vall per sota del roc llis i continuar per la roureda de Costa Freda, Coma Escura i continuar fins a Cal Estevenó. Des d'aquí cal descendir pel torrent de Ca l'Estevenó arribar a Cal Noguera i pujar pel torrent fins als plans de Rocardecans i tornar al coll de Turbians.

E: Els Estanys: Es comença a la font de Gisclareny i es continua per la pista del Roser fins a coll de Jovell. En aquest punt es baixa fins a la collada de Cal Mateu i d'allí es va planejant seguint el vessant sud del Tossal fins a Cal Paxena i després a la casa dels Estanys fins a l'Ongorjat de Pinyera a les envistes de Vilella i Turbians i girar a l'esquerra pel grau d'Espunya, Roc del Donzell i retornar a la font de Gisclareny.

N: La Solana. Recorregut molt semblant a la ruta L però una mica més llarga. Es comença des de Coll de la Bena i es continua per la pista que baixa fins al torrent de Murcurols. En aquest punt es continua cap al pla de l'avellanosa, Era vella (antiga pleta) fins al capdamunt de la carena fins als planells de la solana o solana de Murcurols que es situen damunt de la falla que la separa amb l'estreta vall de la Muga- es continua per la Roca-roja a sota de la Boixassa en els contraforts del Comabona i es retorna a Coll de Balma per la pista tancada que va fins a la barraca de l'Endal. La tornada es fa per l'itinerari L-

Y:Coll de la Bena . Itinerari curt i senzill que comença i acaba al coll de la Bena i que puja fins al pla de la Voltrera per l'obaga coincidint amb l'itinerari I i que retorna al coll per la vessant sud per damunt de les cases del veïnat del Coll de la Bena i retornar a la carretera que ens hi porta.

Imatges del pont del Puig, pont dels Empedrats i del camí dels Empedrats. Fotos. P. Cascante

2.3. Síntesi històrica. Antecedents i orígens de Gisclareny.

Les referències de Gisclareny anteriors a l'edat mitjana són poques i escadusseres. De fet la toponímia de la zona amb els termes d'arrel basca com "Muga", "Quer", "Esna" ens fa pensar en un poblament anterior a l'edat mitjana amb tribus bascones i els de "coll de la Bena", "Turbias" són d'arrel ibèrica cosa que ens indica de la possibilitat inexistència d'un poblament anterior. A més a més la troballa fortuïta d'un fragment de ceràmica a mà de coccio reductora a la balma de Cal Ros ens fa pensar en l'existència d'un assentament d'època prehistòrica o de l'edat dels metalls en aquest sector. Caldria portar a terme una exploració arqueològica més aprofundida per verificar aquests elements en aquesta balma i la propera de cal Bisbe.

La presència germànica ens és documentada amb els termes de "coll de jou" "Escriga". "Bastareny" i el mateix gentilici de "Gisclareny". Arran de la consagració de la consagració de la catedral d'Urgell el 839 apareixen citats per primera vegada els llocs de Saldes "salices", Gosol "Gosal", Vallcebre " Balceber", Mulnell "Mulnelo" Bagà (Bagazano", Brocà "Bucaranensis", Gavarrós "Gavarreto", Gresolet "Grevolet", Massanés "Macianero" i Lillet "Lilieto" (Martin, 2005). Es tracta de les ocupacions al territori de pagesos i agricultors de mitjans del segle VIII i IX per a explotar els recursos i les terres molt abans que apareguessin les primeres fundacions de monestirs parròquies i castells termenats. Aquest poblament d'arrels visigòtiques estaria marcat per pagesos lliures i aloers de les seves terres. Amb la tasca de poblament del territori marcada sota les directrius germànica comtals es comencen a fundar parròquies i monestirs per facilitar aquesta d'ocupació i de control.

La consagració de Sant Miquel de Turbians el 948 pel bisbe Guisad d'Urgell seria un exemple d'aquesta funció ocupacional ja que nomena algunes donacions de vinyes i terres dels entorns entre les que cal destacar Gisclareny, el Puig i Vilella. Es tracta de la primera vegada que es documenta el terme Gisclareny. L'alou de Mulnell. La importància d'aquest lloc recau en l'existència de molins "mulnea" per a moldre el blat i fabricar farina. A més en la seva consagració nomena els altars de Sant Pere i Sant Andreu referint-se als tres altars de Paradís i que molt possiblement correspongui a les esglésies de Sant Pere del Grau i Sant Andreu (de Greixer) al lloc de Paradís "in loco qui vocant ipso Paradiso"(ACU. Pergamí; Baraut; 1978). El lloc Paradís podria anar relacionat amb el que més tard serà l'alou d'Espunya; un lloc frondós, fèrtil i nodrit d'aigua, protegit de les inclemències del sol i amb una bona orientació, sens dubte les millors terres de Gisclareny.

Amb la consagració del monestir de Sant Llorenç (prop Bagà) el 983 és quan es fa més evident el poblament de les valls ja que s'hi documenten un seguit de donacions d'alous de terres, vinyes, vilatges, molins, masos... a la "vallis Huchrenanesis" o vall del Bastareny que incorporava no sols la vall del riu "Bastinsade" (Bolós-Pagès, 1986). Entre aquestes donacions cal posar un especial èmfasi amb els alous de Mulnell, el Puig, Faia i Espunya, aquest darrer a Paradís. En el cas de Molnell esmenta que hi havia molins, masos, vinyes, "torcularis" o premses de vi, arbres...i afrontava amb el Cadí, la conca d'Oria o vilatge d'Oreis, el Quer referint-se al Quer foradat, topònim que parlarem quan tractem el castell de Gisclareny i la Boixassa referint-se al cap de la Boixassa (Bolós-Pagès, 1986). D'aquests elements i a banda dels masos cal parar atenció a "torcularis" premses de vi i és que la major part de les terres són en una zona solana, seca, però a la vegada humida que afavoreix el cultiu de vi. Aquest clima es repeteix per tota la vall del Bastareny i els denominats "peus de Déu" o contrapesos d'enclusa del Puig en serien un clar testimoni.

L'alou del Puig tindria unes característiques similars " in valle buchranense, casas curtes et ortos, terras et vineas cultas vel incultas molendinis, aquis, aquiductis in Vilalta et in Marolaet in ipso Puio, et in Rus et Perdinela" (Serra i Vilaró, J; 1989) En un document de donació a Sant Llorenç datat de 1003 (Bolós-Pagès, 1986) parla de l'alou dit dels Querolets i les afrontacions amb algunes vinyes i la "roca rotunda" o roca rodona, possiblement el pujol on més endavant s'hi erigirà l'església del Puig. En quant a l'alou de Faia "ipsa faia" surt esmentat el 973 dins el terme del Puig amb l'alou de Venzilles interpretat com a Faiola i amb les afrontacions de "ipsas casas, cum curte et orreo et orto, cum illorum arboribus et terras et vineas de l parte in ipsa serra de Turbias, et de alia in flumen Bestanside, et de III in ipsa Monna, et de III in rivo qui discurrit per Canalillas" BOLÓS-PAGÈS (1986). Els límits de l'alou encara es poden

resseguir car la serra de Turbians seria la carena dels castellots i coll d'Escriga, el riu Bastareny, el torrent de Canalillas o torrent dels Trulls i la Mona seria el pas de la Mona a la roca tallada. Finalment l'alou d'Espunya havia format part de les donacions de Sant Miquel de Turbians, és esmentat el 1068 quant els comtes de Cerdanya donen al monestir aquest alou que posseïen al vilar d'Espunya amb les seves afrontacions de "ex una parte rivo Esna, et inde vadit ad Sanctum Sebastianum et pervenit de Kero-Foradat"... (Serra i Vilaró, J; 1989. Llibre III. P.106. És a dir el riu Eina o riera de Saldes que porta a Sant Sebastià de Sull i prové del Quer Foradat que no és ni menys ni més que la roca forada que hi ha en el camí que prové del veïnat del Roser.

Per tant podem dir que el paper d'aquest monestir situat al terme de Guardiola i de la parròquia de Sant Miquel de Turbians van jugar un paper clau en el desenvolupament de les valls i del territori alhora que es va nodrir d'una xarxa de camins, masos, terres, molins i ocupació de boscos i pastures. Les parròquies de Sant Iscle de Molnell, Sant Martí del Puig serien fundacions un xic més tardanes i lligades també a aquesta tasca repobladora.

La parròquia de Sant Miquel de Turbians.

L'antiga parròquia del nucli de Gisclareny consagrada el 948 pel bisbe Guisad II d'Urgell que va consagrar les esglésies de Paradís; Sant Miquel apòstol (actual), Sant pere (sant Pere del Grau) i Sant Andreu (Gréixer?) al lloc de Paradís dins el comtat de Cerdanya " van ser reedificades per homes del terme, això és: Estefred, prevere, amb el seu germà Sentane i l'abat Dacone" (Cebrià Baraut, C., 1978. Urgellia I, 1979. Urgellia II, 1981. Urgellia IV, 1982. Urgellia V, 1983. Urgellia VI i Urgellia IX, 1988).

" En nom del senyor Déu i del salvador nostre Jesucrist. L'any de l'Encarnació de nostre senyor Jesucrist 948, 6è de la indicció, a 3 dies de les calendes de febrer ve el reverendíssim Guisad, bisbe [de la Seu d'Urgell], a consagrar les esglésies que es troben al comtat de Cerdanya al lloc anomenat Paradís. Aquestes esglésies estan sota l'advocació de sant Miquel Arcàngel, sant Pere apòstol i sant Andreu i van ser reedificades per homes del terme, això és: Estefred, prevere, amb el seu germà Sentane i l'abat Dacone. És cosa molt convenient per a la pietat de tots els fidels que desitgin la pàtria del cel, bo i seguint els sants consells, poder obtenir els efectes dels béns celestials. Aquest és el costum que des del principi de l'Església han seguit els barons sants i religiosos que educats en la disciplina eclesiàstica s'han dedicat, amb obres pies, a afavorir, mantenir i augmentar la santa Església. Ens toca, per tant, a nosaltres seguir llur exemple, de tal manera que, refusant les coses mundanals, tendim amb tot esforç a les celestials i perpètuas.

Per tot això, jo, Estefred, prevere, en nom de Déu dono a aquestes esglésies un Antifonari, tres missals, tres Leccionaris, dos Psalteris, 7 casulles, 20 estoles, 20 maniples, 7 camises, un madràs, dos pal·lis, 3 facistergios [tela per eixugar-se la cara], 4 capçals, dos calzes amb patenes d'estany i dos conjunts de roba de llit. I pel que fa a terres i vinyes, dono, juntament amb el meu germà Sentane, en primer lloc, una vinya situada el lloc dit Vilella que fou d'un home dit Frader, i en un altre lloc, a Gisclareny al lloc de Coscoll, una vinya, que fou d'Ereno i de Campio, i en un altre lloc una altra vinya que és del conjunt de vinyes que fou de Golared, i en un altre lloc una terra que fou de Gerosoliman, i en un altre lloc 3 peces de vinya que foren d'Adalà, i en un altre lloc una peça de vinya que fou de Salomó, la qual incorporava la meitat del dret de propietat d'una premsa, i en el mateix lloc que la darrera una vinya que fou de Labó, i en un altre lloc una peça de vinya que fou de Sarra, i en un altre lloc una peça de vinya que fou de Godomir, i en un altre lloc una peça de terra que fou de Dengone, i en un altre lloc una terra amb vinya que fou de Loderonde, i en un altre lloc una peça de vinya que fou d'Elet, i en un altre lloc una terra amb

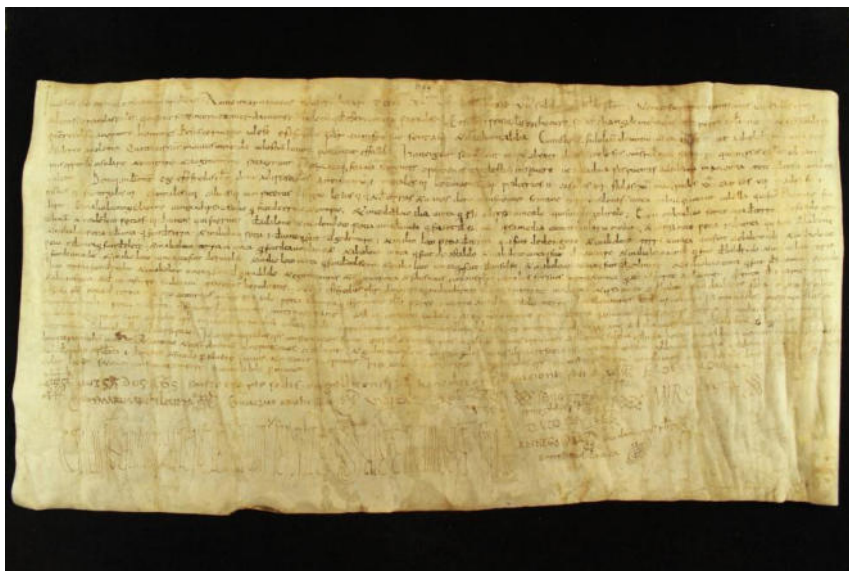
vinya que fou d'Avondancio, i en un altre lloc una vinya que fou d'Astaldo, i en un altre lloc una vinya que fou de Rauterio, i en un altre lloc una vinya que fou de Baldredo, i en un altre lloc una terra que fou d'Unando, i en un altre lloc una vinya que fou d'Anulf, i en un altre lloc una vinya que fou de Godomar, i en un altre lloc una vinya que fou de Salomó, i en un altre lloc una terra que fou d'Exibio, i en un altre lloc una vinya que fou de Guinidilde. I jo, Aldemir i la meva muller i els meus fills, entre els quals Cixilane, prevere, amb altres germans meus, donem una terra amb vinya que és a la cort d'Andevet i que afronta, per una banda, amb el riu, i, per l'altra, amb el camí; i tots tres junts donem les nostres herències. I jo, Estefred, prevere, dono una terra que em pervingué per la compra d'una mujada de vinya que tinc sobre [la peça] de Dacone, abat, i en un altre lloc la peça de terra que té Cixilia, prevere. I jo, Antoni, i la meva muller Auló, donem una peça de terra que afronta, per una banda, amb la terra d'Anulf i, per l'altra, amb una altra terra nostra i amb una de Sant Miquel. I jo, Rabell, i la meva muller Miliro, donem una peça de terra que afronta per les dues primeres bandes amb la terra de Sentana i, per la tercera, amb la terra de Vidal. I jo Malangec dono una peça de terra que afronta per dos costats amb la terra de Sant Miquel i pel tercer amb la vinya de Sendeleva.

Així les coses, jo, Guisad, bisbe, entrego a l'esmentada parròquia les vil·les que s'han esmentat amb els seus termes, els quals afronten, per una banda, amb el terme de Bagà, per l'altra, amb el terme de Vallcebre, el de Saldes i, per l'altra, amb els termes de Molnello o del Puig [de Sant Martí]. I jo Guisad, bisbe, consagro i confirmo les esglésies esmentades i els cedeixo delmes i primícies i oblacions dels fidels que treballaran en els termes esmentats, i a tu, Estefred, prevere, et dono aquesta parròquia de forma vitalícia i, una vegada traspasat, als teus nebots, Cixilane i Guilerane, preveres, a condició que cada any prestis de cens a la seu episcopal de Santa Maria de la Seu un sester de forment i un altre d'ordi i una soldada de draps, a banda d'allò degut pel sínode i per la recepció del crisma

I explicat tot això jo, Guisad, com a bisbe, estableixo sanció de manera que el que es disposa en aquesta dotalia no sigui violat, ja que ha de romandre sempre més inalterat i inviolat.

Signatura de Guisad, bisbe de Santa Maria de la Seu d'Urgell que féu aquesta dotalia i la signatura d'Eldesinus, arxiprevere, i la signatura de Gotmar, arxilevita, i la signatura de Gomila, arxiprevere, i la signatura de Wicarius prevere, i la signatura de Sunifred, i la de Miró, levita, i la d'Ermegild, prevere, i la signatura de Daco, prevere, i la signatura d'Ènnec, prevere, i la signatura de Guadamir, prevere, i la signatura de Sunifred, levita.

Atilanus, prevere, escrigué aquesta dotalia el dia i l'any que consten més amunt.

Imatge de l'acta de consagració de Sant Miquel de Turbians conservada a l'arxiu capitular d'Urgell

Segons el Servei de Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona (SPAL, 2013), es tractava de tres altars dins una mateixa església. Nosaltres tendim a pensar en tres edificis diferents, doncs les alienes de Sant Pere i de Sant Andreu es troben en llocs propers. L'edifici actual va correspondre amb una de les possessions del monestir de Sant Llorenç prop Bagà i

cap a l'any 1290 la trobem situada en les possessions dels barons de Pinós dins el terme del seu castell que tenien a Gisclareny " in castro nostro de Gisclasen et in tota parrochia S. Michaelis de Turbians" a través de documents que fan referència a donacions que els vassalls feien als seus senyors. Durant la baixa edat mitjana la rectoria de Turbians va ser objecte d'alguns conflictes entre els rectors que hi residien degut a la insuficiència de les seves rendes (Serra i Vilaró, J, 1989 Baronies llibre IIII). Consta que el 1313 l'església va ser visitada pel canonge urgellenc "Galceran Costa" que va trobar que estava ben servida. Cal destacar que al 1326 aquesta església va quedar arrendada per 3 anys consecutius per un tal Jaume Martí per tal que hi fes residència contínua amb els clergues i la seva família " acostumada" i s'encarregués de sembrar les terres, pagar el delme del bisbe i atendre els serveis d'aquesta església i també les sufragànies que en depenien (Escriu, Preixens i Maçaners). Aquest document ens dona a entendre que en aquest període al lloc hi havia una petita comunitat de clergues.

Amb la crisi baix medieval el lloc es deuria despoblar de forma notable, però sense quedar abandonat ja que el 1575 hi ha una visita pastoral on s'examinen les fonts baptismals, les crismeres missals ordinaris, ares, campanes i tot un seguit d'objectes i es va demanar que els parroquians bastissin una nova rectoria. El 1587 una nova visita pastoral es va poder comprovar com malgrat estigués feta la volta (reconstruïda) no s'havia cobert en llosa i teula. El 1593 la parròquia de Sant Miquel passava a dependre del bisbat de Solsona. Atès l'augment d'importància del barri del Roser amb l'església de Santa Maria va desplaçar el centre de poder a la zona del Roser. El gran distanciament entre els diferents habitants del terme entre veïnats ocasionà fortes disputes per determinar quina havia de ser l'església parroquial ja que uns defensaven la parroquialitat a Sant Miquel, mentre que els altres defensaven el nou centre de poder. Arrel d'una tempesta de vent es va esfondrar el campanar de Sant Miquel i els veïns i feligresos en costejaren un de nou on hi varen voler col·locar una campana que al final va ser instal·lada al campanar del Roser (Martín, 2005. P. 29). El 1752 es va signar una concòrdia on s'acordava la celebració de misses a Sant Miquel i al Roser.

Tot i així la documentació parroquial (Martín, 2005) ADS carpeta Gisclareny centralitza els anys posteriors la parròquia al Roser de manera que Sant Miquel va anar perdent importància. Consta que a principi de segle XX (1813) es van fer algunes reformes com seria la construcció del rellotge de sol a la façana de migdia, el 1803 i es deuria reformar l'altar major. É en aquest període quan es deuria bastir la sagristia de dues plantes i es van unificar les dues cobertes en una de sola. Durant el primer terç del segle XX l'església es va convertir

en sufragània de la Mare de Déu del Roser i l'antiga rectoria va passar a mans particulars amb el nom de "Cal Campaner". La guerra civil va fer desaparèixer els objectes de culte i imatges i a la dècada dels '40 es va abandonar de forma definitiva i només es celebrava ofici el dia de Sant Miquel (8 de maig) i el 29 de setembre coincidint amb Sant Gabriel i Sant Rafael. Va ser en aquest mateix moment quant l'habitant de Cal Campaner va pintar l'interior en color blau clar i va fer-hi posar una nova campana "Micaela". Poc temps després la casa va quedar deshabitada. El 1998 va ser sol·licitada en el catàleg de serveis de la Diputació de Barcelona la qual prèviament havia estat cedida a l'ajuntament de Gisclareny i la restauració no es va poder portar a terme fins el 2005.

Imatges de Sant Miquel de Turbians i de la porta que hi dona accés datada de mitjans del segle XII i molt similar a la de Sant Quirze de Pedret (Cercs). Imatges. P. Cascante

La baronia dels Pinós

El castell de Gisclareny o castell del Quer

El castell que es denominava també "castell del Quer-foradat" no ens apareix esmentat fins a mitjans del segle XII, malgrat que tal i com s'ha vist el terme Quer ja se'n fa referència en l'acta de consagració de Sant Miquel de Paradís (948) i en la documentació explícita del monestir de Sant Llorenç prop Bagà i referent a l'alou d'Espunya, terreny on s'hi va situar posteriorment el castell del Quer (Bolós-Pagès, 1986). Sembla ser que aquest castell servia per controlar el pas del grau, punt estratègic del camí de Gisclareny a Maçaners per l'obaga de Sant Pere. Segons Serra i Vilaró les notícies d'aquest castell es comencen a esmentar a partir del segle XIII quan arran de la mort de Galceran III de Pinós el 1277 el deixa com a testament al seu fill gran juntament amb altres castells de la baronia (Saldes, Gosol. Josa. Gisclareny, Bagà) "castrum de Gisclasen cum suisterminis iuribus et pertinentiis universis". I amb tots els drets i pertinences batlle de Vallcebre uns bous que havien estat robats per la gent de Vallcebre a les terres i terme de del castell de Gisclareny. El 1335 es mencionen drets

feudals de tasca, questia i servitud que un propietari i arrendatari havien de pagar al senyor del castell de Gisclareny. El 1350 Na marquesa de Pinós ret homenatge al rei com a vassall seu pels castells que tenia a la baronia que posseeix "en lliure i franc alou". Arran de la seva mort el 1361 és mencionat com a testament on hi fa una donació de 50 sous per maridar donzelles i pels pobres de Gisclareny. Cap el 1361 en Pere III Galceran de Pinós emet unes ordenacions als batlles dels castells per donar-los instruccions pel que fa a l'enviament de missatges a la cort de la baronia. En la presa de possessió de Bernat I Galceran de Pinós cap el 1383 fa jurament de guardar els privilegis, franqueses, immunitat i bons usos dels castells de la baronia, entre ells el de Gisclareny. El 1390 és venut el càrrec de batlle del castell per tres anys. El 1428 el castell de Gisclareny juntament amb el de Josa, Gòsol i Saldes i Gavarrós serveix de fermança de la constitució d'un censal de 14 000 sous venut al baró (Serra i Vilaró, J; 1989. Baronies Llibre I . P. 146, 169, 170, 199. Llibre II P. 24, 48, 303. Finalment el 1468 en plena guerra civil catalana el capità del castell Nicolau Larigós amb els seus homes Joan Calla, Joan Coll i Pere Quer van a Bagà a reconèixer el nou rei (Baronies. Llibre I. P. 241). En època moderna el castell va quedar abandonat i es va reconvertir en mas (Mas Castell)núm. 59) estava ocupat per 1 casa, pagava 4 lliures, 11 sous i 6 diners de cadastre reial i no especifica el que pagava per a bestiar. Posteriorment i en l'amillament de 1863 no hi figura (ACA. Llibrets de compliment pasqual, amillament de 1863; extret de Martín,E. 2005 annex. 21).

Imatges del castell Fener de Cal Ros. Sens dubte un important castell al qual manca descobrir

El castell de Murcurols

La primera referència del lloc és del 1107 quan es parla d'un mas que depèn de la seu d'Urgell , Palau i Baduell JM (1991).Urgellia. P-48. segons Serra i Vilaró (SERRA, VILARÓ, J; 1989 Llibre I al segle XIII hi havia un castell amb la seva església de Santa Maria i algunes cases a dintre del recinte "quasdam domos intus castrum de Murturols que afrontant i

domibus Bn. Pelos auunculi tui in domibus S. Serchs" SERRA I VILARÓ,1989. Baronies Llibre. La casa de Bn. Pelos podria ser la Pelosa mentre que la de Serchs queda per definir, però tot apunta al mas Puig. Segons E. Martín aquest castell estava enllaçat amb la línia defensiva de les fortificacions de Brocà, Bagà i Faia; tota vegada que controlava els vilatges de Molnell, Oreis i la Muga. Era un feu encomanat al senyor de Murcurols com a cavaller i vassall del baró de Pinós. La primera referència dels Murcurols es remunta el 1260 quan apareix Saura de Murcurols, mare de GR de Murcurols que es va casar amb Guillema i que van redimir (de remença) una noia del mas Cadí. Guillema es va casar amb Galceran de Pinós, dit el Bord (Martín, 2005) emparentant-se amb la família dels barons de Pinós. La documentació de Bagà (Serra i Vilaró, J, 1989) esmenta sovint els cavallers de Murcurols al llarg dels segles XIII i XIV. Entre les diferents mencions cal destacar la multa que Galceran de Pinós va imposar al cavaller de Murcurols per una ferida a un tal Joan Serles, cavaller fidel del Pinós amb una multa de 14 Morabatins (Serra i vilaró, ob cit. Baronies Llibre II. P-12).

Dels Murcurols cal fer especial menció el fet que Guillem ramon de Murcurols el 1255 va anar a l'exèrcit del Rei i va escollir com a marmessors seus els seus oncles Pere de Josa i Pere de Santcerni deixant com a dot a la seva esposa Guillema i filla, 2000 sous de moneda barcelonesa, va fer hereu universal a Pere de Josa i entre altres contribucions va fer llegats a Santa Maria de Murcurols, a Sant Iscle de Mulnell, al santuari de Gresolet i també a Santa Maria de Falgars. Posteriorment el 1278 quant Guillem Ramon ja era mort, Ramon de Pinós va comprar als marmessors de GR de Murcurols el seu cavall. El fill de GR de Murcurols i de nom Pere el 1278 ja constava com a mort i la seva vídua Beatriu i el seu fill casat amb Blanca van arrendar les pastures del cadí. Aquesta referència ens dona fe de la importància que tenien les pastures i la transhumància de bestiar pels senyors d'aquest castell (Martín, 2005). Segons Serra i Vilaró el 1324 el cavaller Ramon de Murcurols era majordom de Galceran de Pinós i va rebre del claviari de Bagà un seguit de donacions de Lavansa (Serra i Vilaró. Ob cit. P-432). El seu germ; Hualguer era monjo de Sant Miquel de Cuixà. El 1344 Blanca de Murcurols, ja era vídua de GR de Murcurols i la seva filla Sibil·la es va casar amb Pere de Castellbò posseint els feus de Viliella, Guils, Lès, convertint-se en hereva del senyoriu de Murturols i també de Sull que havia estat heretat pels seus antecessors cavallers de Josa i sant Cerní. Aquest fet va comportar que fes llegats a aquest monestir, en aquest moment possessió de Sant Llorenç. En el seu testament datat de 1396 va fer com a hereu universal Pere de Santa Eulàlia, Pere Tòmic i Pere de Murcurols. Segons consta a la documentació es va enterrar a Santa Maria de Bagà (del castell ?). Va donar importants llegats i donacions a Santa Maria de Murcurols, Sant Salvador de Sull (capella del castell de Sull), Santa Magdalena

de Faia, Sant Martí del Puig, Sant Joan de l'Avellanet, santa Fè de Quer i Sant Iscle de Molnell. El 10 de juny de l'nay següent ja era morta i va fer hereu Arnau Sallent que era el successor de les cases de Murcurols i de Sull. Arnau Sallent era un cavaller de Manresa i senyor del castell de Callús el qual va ser procurador general de les baronies de Pinós. Havia estat constituït procurador de les baronies el 1397 quan va ser investit a la plaça dels "lledoners" de Bagà (Especier?). El mateix Arnau Sallent era mercader de Bagà.

A partir d'aquet moment el feu de Murcurols passà a mans d'aquesta família que la va posseir fins la seva extinció. La darrera notícia dels Sallent és de 1474. Arnau sallent havia passat a les possessions a Galceran Sallent de molt petit del que n'havia estat tutor Joan de Puig. A partir de la fi de l'edat mitjana el castell de Murcurols deuria quedar abandonat substituint tant sols la masia que ja figura en el capbreu de 1728 i també al cadastre de 1776 (AHG. Cadastre 1776). Segons E. Martín la masia de Murcurols estava arrendada per Francesc Camprubí el qual tenia arrendada també Monell, la Pelosa, i Hospitalet (TM. De Guardiola). Els Camprubí figuren com a batlles de Gisclareny el 1776 (Martín, 2005) i posteriorment en el cens de 1863 el mas de Murcurols estava a mans d'un tal Josep Camprubí, hi residien 15 persones majors de 7 anys pagava 5129 rals de contribució rural, 96 de contribució urbana i un total de 5225 de contribucions. Amb l'emigració del 1900 consta que el mas va sobreviure fins després de la guerra civil on consta que va quedar abandonat. Actualment està pràcticament enderrocat.. Segons algunes imatges de principi de Segle (1913) emeses per Lluís Estassen es poden veure l'estat que tenia la masia i castell de Murcurols per la part del davant i també pel darrere amb el camp segat (ESTASEN, LL , 1913. AFC).

Diferents detalls del castell de Murcurols. A l'esquerra les restes visibles a la part de llevant, al centre parament de la torre o església de Santa Maria i a la dreta fragments d'una ballesta recollits superficialment per J. Sànchez i guardats al museu de Berga. Imatges P. Cascante

Faia

El lloc de Faia ens apareix documentat per primera vegada el 973 quan un tal Fredoveia i el prevere Duran donen al monestir de Sant Llorenç, un alou situat al terme del Puig al lloc de Faia establint un pacte d'us destruït de la propietat amb la condició que quan morin els seus descendents hauran de lliurar el redit de l'alou i el de Venzilles". El document ens localitza aquest alou al lloc referit ja que les afrontacions coincideixen. Posteriorment el terme de Faia torna a ser esmentat el 1087 fent una donació de tres vinyes situades al lloc de "faia". SERRA I VILARÓ (1989). Baronies. P. 391 No és fins a mitjans del segle XIII i en concret el 1254 quant apareixen esmentats per primera vegada els senyors de Faia com a vassalls del Pinós. El castell de Faia havia estat donat en feu a Berenguer de Faia per part dels senyors de Josa cap el 1130. Posteriorment i a través d'una unió matrimonial entre Pere de Josa i Berenguera de Faia se'ls hi cediren la muntanya i castell de Gresolet (Baronies. Op. Cit, p. 414) que comprenia dels del Collell fins l'estrte de Llúria, coll de la Bena, coll de Balma i costes de Roset. Al llarg dels segles XIII i XIV la família de Faia és esmentada molt sovint en la documentació de l'arxiu de Bagà degut a la proximitat geogràfica i fidel amb els barons de Pinós. S'esmenten els senyors de Berenguer de Faia (1254), amb el seu fill Guillem Ramon, dit el bord de Faia el 1255 compra a Ramon d'Enveig l'alou d'Avellanet. El seu nét, Berenguer de Faia el 1289 cedia al seu cunyat, Pere d'Aragall la propietat del castell de Faia, així com la muntanya i castell de Gresolet, Gisclareny. El mateix Berenguer de Faia va signar una treva amb els veïns de Bagà per una brega que mantenia des de feia temps per als drets feudals. El 1314 Berenguer pare i fill van vendre el dret de tallar fusta del bosc de Gresolet a uns homes de Bagà i el 1316 arrendaren els delmes de Turbians i Gisclareny. Eren senyors de la vila i

parròquia d'Isògol (Isòvol) i Talló i posseïen 1/3 dels delmes dels masos de Vilella de la parròquia de Bagà. Els documents de Bagà esmenten que Berenguer de Faia va ser fiador juntament amb Guillem de Murcurols de 3000 sous d'una pena que la cort de Bagà imposà a diversos cavallers de la baronia i segons esmenta Serra i Vilaró "van entrar a Bagà amb les espases desembeinades perseguint un altre cavaller i van moure gran tumult entre la població".

El 1326 Berenguer de Faia va rebre homentage a un pagès de Toló i el 1345 surt esmentat com a procurador de la Baronia de Bagà. Al llarg del segle XIV les notícies dels Faia continuen sent nombroses així en cal destacar que el 1347 un home de Gresolet es va redimir a Sibil·la de Faia, senyora del lloc a causa de la mort dels seus pares i germans per motiu de la pesta i a la que se li va confirmar el títol de Senyora el mateix any quan va rebre homenatge davant de Pere II Galceran de Pinós. El matrimoni amb Pere d'Espasen va iniciar el llinatge dels Espasèn, molt emparentats i relacionats amb la vila de Bagà i els senyors de Pinós els quals van residir a Faia. Les darreres notícies són el 1468 quan Mandina d'Espasèn es va casar amb Bernat de la Badia i el seu fill Guillem la va succeir en els termes de Faia i Gresolet. Ja a la fi de l'edat mitjana i inici d'època moderna el senyoriu de Faia passà a mans dels Roset degut a la proximitat amb el castell de Bagà i l'enllaç de Francesc Tomàs de Còdol amb Maria de Roset a la fi del segle XVIII provocà que el castell passés a mans dels Còdol que en foren senyors fins a la fi del segle XIX quan la família es va haver de vendre les propietats de Bagà. En el cadastre de 1776 conservat a l'arxiu municipal de Gisclareny, el mas de Faia hi és present i el cens de 1863 s'esmenta que la propietat estava a mans d'un tal Esteve Casals, a la finca hi havia 8 persones més gran de 7 anys, pagaven un total de 5999 rals per a contribució rural, 600 per a caps de bestiar, 93 rals de contribució urbana i un total de 6692 de contribució total.

La masia perdura fins el 1900 A partir del segle XIX el mas de la Torre de Santa Magdalena va passar a mans dels actuals propietaris.

Imatges de la torre des de la banda nord, oest i parament de la sala noble afegida a llevant. A baix detalls de la porta d'entrada a la torra des de la part externa integrada al cos de la sala i a la dreta la part interna amb l'arc de descàrrega. Imatges P. Cascante i Josep Sànchez (interiors)

Sant Martí del Puig

Ja hem dit unes línies més amunt que el lloc del Puig apareix esmentat en l'acta de consagració de Sant Miquel de Turbians el 948 i posteriorment en les donacions del monestir de Sant Lloreç prop Bagà el 961 "in valla buchranense, casas curtes et ortos, terras et vineas cultas vel incultas molendinis, aquis, aquiductis in Vilalta et in Marolaet in ipso Puio, et in Rus et Perdinela" (Serra i Vilaró, J; 1989. Llibre III P.82). Tanmateix és en la documentació d'aquest monestir quan se'n fa major referència ja que el 983 i posteriorment el 1003 es fa una donació de terres del mas Puig. I parla també d'un lloc dit Querol proper al Puig. El document esmenta les afrontacions que són "In vinea de Olibane vel eres suos, et de alia in ipsa Rocha Rotunda, et de Ill in vinea de Orifeitaqyi fuit condem..." (Bolós-Pagès, 1986) Bolós interpreta com a Sant Martí del Puig sense poder especificar la roca rodona. Nosaltres pensem que la roca rodona podria correspondre el pujol arrodonit on més tard s'hi alçà l'església de Sant Martí. L'església de Sant Martí no apareix citada fins a mitjans del segle XII i aviat es va convertir en una parròquia ja que el 1197 se l'esmenta com una parròquia.

El 1288 el capellà del Puig Berenguer de Gaamir va arrendar del clergue de Gavarrós (Berenguer de Ça Rocha) amb totes les entrades, oblacions, defuncions, conreus, cases, possessions i altres drets que posseïen i li corresponien com també tot el de la seva església i sufragània de santa Maria de Faia (santa Magdalena) (Serra i Vilaró, J ; 1989 Ob cit. Llibre III. P.253). Aquest acord incluïa a Ça Rocha de residir a la parròquia "ibi residentiam pesonalem" i garantir servei religiós a les esglésies. Segons Serra i Martín conflictes posteriors acabaren imposant una multa de 150 sous a Gaamir i la confirmació de Berenguer de Ça Rocha com a rector del Puig. Altres documents són el 1295 l'església va rebre una deixa testamentària de 20 sous per part de Galceran de Pinós i Santa Maria de Faia de 10 sous. S'hi té documentada una petita comunitat de clergues que hi feien oficis diurns i també nocturns. Consta que el 1368 el rector del Puig va entrar en brega amb els homes de Berga als plans de Reboll. En conseqüència els bisbe d'Urgell va absoldre a tots els rectors i en va reposar de nous. En aquesta data l'església va perdre la categoria de parròquia i va passar a ser una sufragània de Gosclareny.

També hi ha esment el 1399 que els prohoms del Puig van comprar als cònsols de Bagà un encenser, una custòdia de llautó en la que nen van pagar 2 lliures i quatre sous (Baronies, ob cit. P47). La importància del lloc del Puig era cabdal pels barons de Pinós. Tant és així que els rectors d'aquesta parròquia van finançar la construcció de la capella de Santa Maria a l'església de Sant esteve de Bagà. Així el 1396 es cobreix "la quapela nova de sent guyla (Julià)" a l'angle sud-oest del temple que va ser per Oliver Saig, rector de Sant Martí del Puig. A la clau de la volta s'hi va gravar "el mont floré" un puig coronat per una flor de lis fent

referència al Puig i la qual n'era titular Oliver Saig (Galí, F, D i Lacuesta, C , R, 2010). Tot i així pensem que els terratrèmols de 1427 i 1428 van sacsejar de forma profunda la vall provocant alguns estralls a Sant Martí. Posteriorment el 1593 la parròquia de Turbians i la seva sufragània del Puig van passar a dependre formalment del bisbat de Solsona . Tot i així i a causa d'un contenciós amb el bisbat d'Urgell, el canvi jurisdiccional no es va portar a terme fins 1624.. El 30 de setembre de 1729 i en motiu d'una visita pastoral, el visitador fa constància l'absència dels ornaments necessaris per a la liturgia (DDAA. SPAL. 2014). No obstant en el cadastre de 1776, la masia i lloc del Puig estava a mans de la família Bover (AMG, cadastre 1776) i sabem a través de la documentació eclesiàstica que alguns dels rectors de l'església de Gisclareny i del Puig procedien d'aquesta mateixa casa. Així Julià i Martí Bover eren germans sacerdots i fadristerns ja que l'hereu del mas era Joan Bover i segons Martín encara hi havia un altre germà de nom Josep que era ferrer. Julià va ser rector durant 18 anys a Gisclareny on el seu testament va encarregar un enterrament amb dotze sacerdots, tes misses cantades i una ofrena de pa i vi a l'església de Sant Martí. Va donar 900 lliures a la fundació de Sant Julià i va nomenar al seu germà Martí sacerdot de Gisclareny i li va encarregar que fes dotze misses anuals els dies especificats i va crear una causa pia de " col·locar donzelles en espiritual matrimoni" i especificant que fossin filles dels germans donant-los una pensió de 20 lliures anuals en el moment del casament. Aquesta dot s'havia de donar als descendents de l'hereu de forma perpetua mentre que la resta de germans només es lliurés fins a la quarta generació (Martín, 2005. P.33).Aquest element podria explicar la quantitat de reformes portades a terme a l'església de Sant Martí com ara l'annexió de les dues capelles a migdia i tramuntana de la nau, la construcció dels hipogeus el 1787 entre altres. El 1936 i amb l'inici de la guerra civil es va desmuntar l'antic cor de fusta i possiblement també els retaules així com també les dues campanes de l'església, una de les quals va ser custodiada a Gisclareny. A més aquestes destrosses deuriem ser més evidents per la posició estratègica i proximitat amb el congost dels empedrats. Aquest fet podria haver donat lloc a la gran quantitat de trinxeres que hi ha excavades als voltants de l'església. A la dècada dels 40 es van construir uns nínxols adossats a la façana nord i es va costejar la fabricació d'una nova campana que va ser guardada a l'ajuntament de Gisclareny fins el 1989 (Caballè Cantalapiedra, F; 1995 p-26). Finalment la dècada de 1970 i 1980 es van emprendre tasques de neteja i rehabilitació pels amics dels monuments de la vall del Bastareny i més tard el 2005 va ser restaurada per SPAL mitjançant un conveni de cessió d'usos amb el bisbat.

La primera referència documental del lloc d'Oreis la trobaríem en els documents pertanyents a l'acta de consagració del monestir de Sant Llorenç prop Bagà (Bolós-Pagès, 1986) i també a l'arxiu de la Corona d'Aragó 1003 (doc. 50). ACA Monacals, Bagà. Perg.93 (Bolós-Pagès, 1986) ens cita la donació que es fa d'un alou al comtat de Cerdanya dins la vall de Brocà, a les rodalies de Bagà i al terme de la vila de Molnell. El document com ja hem vist és molt extens però ja ens parla d'un lloc amb terres, cases, molins. Afrontava amb la Conca d'Oria, El Cadí, la Boixassa i el Querforadat. Bolós mal interpreta el Querforadat amb la població de l'alt Urgell, molt llunyana i poc relacionada amb l'entorn. Pensem que el Querforadat podria correspondre amb la roca foradada o castell del Quer sense descartar la roca foradada del pont de l'afrau dels Cortalets. La Conca d'Oria correspondria segons la toponímia i orografia amb el terme d'Oreis, el Cadí seria la serra del Cadí a la zona del Puig Terrers i Pleta de la Muga on s'hi esmenta un mas (Serra i Vilaró. Ob cit, 1989). Finalment la Boixassa faria al·lusió al "cap de la Boixassa" que hi ha damunt de la Pelosa. No obstant això, l'alou de Molnell incloent molt possiblement l'església de Sant Romà ja apareix citat en l'acta de consagració de Sant Miquel de Turbians quan el 948 el bisbe Wisadus va cedir a la nova església, unes viles que posseïa a Molnell (Martín, 2005). A partir del segle XIII, l'indret d'Oreis sovint és esmentat per la documentació baganesa. Serra i Vilaró esmenta que l'església de Sant Romà era sufragània de Sant Iscle de Molnell. En aquest moment, el lloc d'Oreis es denominava "Aureylls o Oreills" i consta que al 1288 tal PereÇasala d'Aureylls es titula parroquià de Molnell i que un tal Ramon Sala de Aureylls en el seu testament demana que s'enterrí al cementiri de Sant Iscle de Molnell i dona 3 sous a Sant Romà d'Oreis. Més tard i en concret al 1447 es fa un llegat a Sant Roma d'Oreylls per a l'oli de la llàntia (Serra i Vilaró, J. 1989. Llibre III. P.234). La documentació esmenta que al 1438 hi havia tres masos de llarg temps deshabitats. Aquests masos podrien correspondre amb les ruïnes que hi ha al costat de l'església i prats i planells del costat. En aquesta data, segons Serra i Vilaró s'hi va establir un home de Cornellana. D'Oreis i la Muga en conservem una dita: "A la Muga, vila; a Aureis ciutat; Barcelona un prat mai s'ha vist al foc tantes olles amb tant poc cuinat". Segons Serra i Vilaró la última llar era la de la bruixa, voltada de closques de nou i un ou. Eren les olles (Serra i Vilaró, 1989. Llibre I. P-435). Serra i Vilaró esmenta que "en romanen les parets, estant esfondrada la volta i part de l'absis". No obstant això. Francesc Caballè en el seu llibre de "les tres-centes cases de Gisclareny" publica una imatge d'aquesta església, encara amb la volta sencera i les ruïnes del mas al seu costat. La imatge pertanyia a Mn. Gaietà i Pedrals. (Caballè, F, 1995).

Masos i alous.

En l'acta de consagració de sant Llorenç (983) i també en la de sant Miquel de Turbians (948) s'esmenten un seguit de masos els quals ja hem anat comentant en apartats anteriors. Així per exemple surt esmentat l'alou d'Espunya amb les afrontacions del Quer, riu Eina, la Gargallosa i Turbians; l'alou de Molnell amb les afrontacions de la conca d'Oria o Oreis, el mas Jover, el Cadí el mateix Quer Foradat referint-se a Espunya, l'alou del Puig amb un seguit de vinyes i la roca rodona, l'alou de Faia amb les terres de Vancilles o Faiola limitant amb el torrent dels trulls, entre altres. Dins d'aquests alous sabem que hi havia altres masos. A tall d'exemple dins l'alou de Molnell hi havia els masos de la Pelosa, Molnell, las Muga, esmentata partir del segle XIV i el vilatge d'Oreis al que ja n'hem parlat en l'epígraf anterior.

En quant als masos de Gisclareny (mas Asen o Over, mas Coll, mas Carbonell i el ja esmentat d'Espunya apareixen esmentats més tardanament, possiblement a mitjans del segle XIV com a testimonis d'una ocupació anterior que de ben segur que es situaria en els moments fundacionals. Aquests masos ocuparen les terres altes del Clot del Pou i de coll de la Bena.

Església de Sant Romà d'Oreis i alou d'Espunya amb el mas Campà en primer terme. A darrere el castell fener (castell del Quer) a la dreta i el pas del Grau de les escales a la part superior dreta. Imatges P. Cascante.

Els temps moderns

La fi del règim feudal, la crisi baix medieval, l'aparició de nous nuclis urbans fomentats pel comerç i la pesta negra acabaren amb un sistema econòmic basat en l'agricultura i la ramaderia donant per acabat un règim senyorial. La fi de l'edat mitjana va venir propiciada per un abandó de les antigues masoveries (masos rònecs), un canvi climàtic i un període insegur de guerres i revoltes entre els senyors, pagesos de remença i abat de Sant Llorenç afavoriren aquest fet. Molts dels masos de la vall del Bastareny van quedar abandonats o embeguts per propietats més importants i a Gisclareny perduraren els masos històrics. A tall d'exemple els masos situats a més alçada i més allunyats dels nuclis habitats van

desaparèixer. Seria el cas dels masos Cadí, la Muga, la Pelosa, Oreis, Faiola cal Quim i només van poder sobreviure els situats als fons de les valls (Faia, el Puig, l'Hostalet, molí del Puig, Molnell i Murcurols).

Els temps moderns es van caracteritzar per una lenta, però progressiva recuperació econòmica que es va fer efectiva en els transcurs dels segles XVII i XVIII quant es va produir un "renaixement". Les millores en agricultura sumades d'una millora climatològica i tècnica en els cultius va provocar que els masos que havien sobreviscut la pesta negra, adquirissin les velles masoveries abandonades (masos rònecs) i es convertissin en les grans masies de la zona. A més a més les relacions amb les poblacions dels voltants van canviar ja que si al llarg dels segles medievals hi haurien hagut estretes relacions amb la vall del Bastareny i amb els nuclis de Bagà i monestir de Sant Llorenç, les dificultats en creuar els coll d'Escriga i Turbians seguides dels accidents geogràfics i la climatologia van fer que es trenquessin les antigues relacions amb la vall del Bastareny buscant més proximitat amb els nuclis de la vessant sud del Pedraforca ja fos Saldes, Gósol, Maçaners i Vallcebre. Aquest fet va provocar que apareguessin noves famílies i construïssin nous masos a la zona del Gisclareny històric com serien els casos del mas Corominas, Jovell, Tor, Pedrals, Vilella, Rocadecans, Clot del Pou, Campà...entre altres provocant conflictes amb els antics habitants que seguien un règim senyorial, en aquest cas de la baronia dels Pinós i representada pels ducs d'Alba i Medinaceli. A mitjans del segle XVIII hi va haver una nova onada d'increment demogràfic de nous habitants que explotaren els recursos de Gisclareny. Aquest fet va comportar que es construïssin masos en llocs amb terrenys pedregosos, terres de mala qualitat i assentaments en terrasses o feixes als veïnats de Coll de la Bena, de Berta, del Roser, de Vilella i els masos de Cal Noguera, Estevenó i Camp del Cep. A més a més es va produir un canvi de parroquialitat traslladant la parròquia en un nucli més cèntric com era el veïnat del Roser.

La parròquia de la Mare de Déu del Roser

Documentada inicialment a l'edat mitjana com a capella o "església del castell" no va adquirir el seu caràcter de parròquia fins en època moderna que substituï la veïna església de Sant Miquel de Turbians o "de Paradís". Sembla que amb la creació del Bisbat de Solsona es deuria traslladar la parròquia al veïnat del Roser. Malgrat que aquesta no ens apareix esmentada abans el segle XVII (Serra i Vilaró, 1989. Baronies). Segons el mateix Martín, el Gisclareny parroquial es trobava inclòs el 1630 dins el bisbat d'Urgell. Comprenia nuclis a Sant Miquel de Turbians, el Roser pels habitants de la part de Llevant, Sant Martí del Puig a la vall del

Bastareny i Sant Andreu de Gréixer a la zona de més a l'oest i avui integrada al terme municipal de Guardiola de Berguedà. Sant Miquel i el Roser es disputaven la parroquialitat, així doncs si Sant Miquel era la parròquia històrica però el Roser era on es guardava el santíssim sagrament i les fonts baptismals a banda de ser el lloc on hi havia la rectoria (Martín, 2005 p. 29). Consta que una tempesta de vent va fer caure la campana de Sant Miquel, motiu que comportà que els feligresos reunissin els diners suficients per a fer-ne una de nova que al final va ser col·locada al Roser. El 1752 es va signar una concòrdia en la qual els dies festius es faria missa a les dues esglésies en hores diferents, els ingressos de les quals s'obtinguessin es repartirien als dos bàndols. Segons el mateix Martín i en un document original trobat a l'arxiu diocesà de Solsona els anys posteriors el segle XVIII, la parròquia es trasllada definitivament al Roser. El rector de Gisclareny declarava el 1752 un ingrés net de 150 lliures (Martín, 2005). En aquest document ja fa esment de la pobresa del territori. Per sufragar les despeses derivades dels actes litúrgics, l'església va instaurar un sistema de crèdit basat en aportació de les famílies més benestants en misses pels difunts, causes pies, beneficis i censals. A través de la creença del purgatori per treure l'anima del cos del difunt, les classes més acomodades feien aportacions en vida com a deixes testamentàries per a realitzar misses per les animes dels difunts a partir d'unes tarifes establertes pel nombre de sacerdots o també per a la construcció d'altars. Aquests crèdits eren administrats a les rectories. A més a més també existia la causa pia, una mena de crèdit o aportacions de censals per a les dots de les donzelles (Martín, 2005 p.31)"per donzelles maridar o en religió entrar". Algunes vegades el capital anava dirigit a constituir alguna institució concreta com ara una confrària com seria la que va fer Martí Bover a la parròquia de Sant Martí del Puig o Josep Tor al Roser .

Moltes de les masies del terme van ser adquirides per les comunitats de preveres mitjançant el sistema de les causes pies basades en els censals. Hi ha algunes causes pies de la família Tor (Martín, 2005 i doc. Original ACA. Notarials. Bagà. Lligall III). El mas Jovell va ser comprat a canvi d'un d'aquests Censals per la família Tor. El sistema de les cartes de Gràcia era un altre sistema de crèdit imposat pels preveres. Com a mecanisme de participació dels feligresos en la marxa de la parròquia, Martín esmenta el sistema de les obreries (confraries) que es beneficiaven dels donatius dels feligresos i que garantia el fet d'ocupar llocs privilegiats en la celebració de les misses, disposar de sepultura pròpia en el moment de la mort. Amb el capital obtingut es compraven censals. Segons Martín al Gisclareny històric hi han dues obreries; una per a cada parròquia. Si la de sant Miquel és poc esmentada la del Roser titulada "Il·luminària del santíssim sagrament" a partir de 1716 és documentada en

l'aparició de quatre censals de 88, 76, 134 i 136 lliures entre els anys 1716 i 1780. Els administradors eren els cònsols, el batlle i regidors (Martín, 2005. P.38). La fundació de la obreria va ser a càrrec de Josep Tor. Ja veiem que és el segle XVIII el moment en que la parròquia de Gisclareny va tenir la major puixança coincidint amb un increment poblacional i que es va mantenir al llarg del segle XIX i principi del XX. Després de la guerra civil va perdre importància i avui dia malgrat mantingui el caràcter de parròquia és administrada des de la unitat pastoral de Bagà i del ser rector.

Com a activitats pre industrials podríem esmentar la construcció de molines serradores al costat del Bastareny i de l'intent de construir una farga més avall del Puig la qual no sabem si al final es va arribar a fer mai malgrat hi hagi una resclosa i un canal a sota del molí de Cal Cerdanyola. La causa va ser que contaminava la peixera de Bagà i els habitants d'aquesta vila bevien d'aquesta aigua. El conflicte que va passar a mans del tribunal de Berga i els cònsols de la vila de Bagà va acabar en l'aturada d'aquesta farga al Puig i a mitjans del segle XVIII la trobem instal·lada a Sant Llorenç.

L'era contemporània

Etapa que vindrà marcada per un determinat despoblament del municipi i abandó dels recursos que proporcionava el sector primari (agricultura, ramaderia, explotació del bosc i recursos naturals) per a cercar noves oportunitats que proporcionava la mineria de la conca de Fígols i després Saldes i també de l'activitat tèxtil desenvolupada a la llera del Llobregat. Molta de la població que habitava en unes condicions més aviat pèssimes de Gisclareny es va traslladar a viure a poblacions com Bagà, Guardiola, Berga i Cercs, especialment els que tenien masos construïts en llocs àrids, de difícil accés i amb terres de mala qualitat. Aquest fenomen va venir promogut per una forta càrrega fiscal dels impostos i un repartiment desigual dels recursos en funció de les terres i caps de bestiar que posseïen. Els censos de 1857 i 1887 són un clar exemple d'aquest fenomen de pèrdua de població i l'amillament de 1863 una prova del desigual repartiment dels recursos.

El 1904 hi ha un acord municipal que intenta posar solució a aquest fet i demana actualitzar la riquesa del municipi: "*cuya riqueza imponible ha desaparecido o ha sido totalmente transformada bien por abandono de sus propietarios cuyo paradero en la actualidad se ignora o por efectos de la temporada, divhas causas estad que han convertido en ruinas las fincas urbanas antes existentes y en terrenos completamente baldios de rústicas*" (Martín; 2005. P. 30). Altres causes al fenomen migratori era la climatologia i les males comunicacions ja que fins el 1914-1925, que correspon al moment que es decideix de construir la carretera

del coll de l'Escriga, la connexió amb les poblacions del voltant era per mitjà dels camins de bast . malgrat hi va haver alguns intents per part de la Diputació provincial de millorar aquestes comunicacions. El 1903 l'ajuntament va demanar al ministerio de agricultura la construcció d'una carretera que des del collet d'Eina enllacés amb els nuclis de Vilella, Turbians i el Roser. Al final aquesta carretera no es va poder projectar i l'ajuntament va redactar una llei que obligava als veïns que mantinguessin els camins en bon estat aplicant 15 jornals del seu treball.

A principi de segle XX es van establir algunes activitats econòmiques a la llera del Bastareny com a testimonis d'un incipient procés d'industrialització. Entre aquestes activitats en caldria destacar la construcció d'una serradora a Molnell que aprofitava el salt de l'Adou per moure la molina i portar la fusta fins a Bagà per mitjà d'un telefèric (Caballè; 1993). A més a més a Cal Cerdanyola es van construir algunes rescloses (de l'antiga fàbrica) per aprofitar i moldre la molina de Faia (de Travy) i més tardanament es va procedir amb la construcció del canal de la central Manresana (Pendís) el 1910 tot i que la central no es va posar en funcionament fins el 1950 i modernitzada el 1970. Altres exemples d'aquesta activitat pre industrial en seria la construcció de la via del Nicolau; un tramvia de sang que transportava la fusta fins a l'estació del ferrocarril de Guardiola i que en el seu tram final al T.M de Gisclareny fins als boscos de l'obaga de la Torre. El material extret era per a poder construir les galeries de les mines.

No obstant això aquestes activitats passaven al fons de la vall del Bastareny sense repercutir al nucli de Gisclareny que continuava despoblant-se. La guerra civil no va ajudar a aquest fet i encara va agreujar més la caiguda d'habitants que fins després de 1950 no va parar de créixer fins a establir-se a la dècada dels vuitanta en una trentena d'habitants que encara avui perdura.

L'actualitat.

Actualment Gisclareny situat a 1430 m d'alçada correspon al municipi més petit de Catalunya amb un cens de 26 habitants ja que fins el 2018 el poble més petit era Sant Jaume de Frontanyà. Compta amb un ajuntament governat per un alcalde escollit entre la població i un ajuntament que funciona en consell obert, és a dir la inexistència d'organització municipal com a tal sinó que són els veïns que es reuneixen en una assemblea i discuteixen els temes principals alhora que es posen a treballar substituint el ple municipal. Aquest tipus de funcionament s'aplica en municipis menors de 100 habitants. També s'aplica aquest règim de govern en els municipis on la situació geogràfica, la millor gestió dels interessos municipals o altres circumstàncies ho facin aconsellable. El funcionament és per mitjà d'un alcalde i una

assemblea veïnal on hi són presents tots els electors. L'ajuntament està reforçat per la tasca d'un administratiu que puja els dimecres al matí.

La població que hi resideix i està censada hi té la seva residència permanent malgrat hi hagin algunes masies rehabilitades que funcionen com a segona residència. El rector és a Bagà i no disposa d'escola pública. Tampoc hi ha comerços i els únics establiments que hi ha són la casa de turisme rural "Rústic Vilella", el restaurant de "Cal Misèria", el refugi de "Cal Tesconet" i "vents de Cadí" i la casa de colònies de "La Salle Natura". Gisclareny és el segon poble que hi ha situat dins el Parc Natural del Cadí Moixeró, juntament amb Ossera i això fa que la normativa sigui molt estricta i no tingui sòl urbanitzable llevat del catàleg de masies, fet que provoca que no es pugui construir de nou i es preservi el caràcter disseminat de poblament dispers que el fa encara més entranyable i peculiar considerant-se un dels pobles més bonics de Catalunya. La riquesa natural de paratges insòlits i de gran bellesa fan que sigui molt visitat per excursionistes i visitants que el volen descobrir i ja no sols en períodes d'estiu sinó al llarg de l'any. Com a equipaments municipals hi ha un centre cívic i espai polivalent al veïnat del pou així com el garatge de les màquines llevaneus que han de tenir cura de mantenir l'accés obert en els períodes hivernals. A més es disposa també d'una cova de les ADF i d'un seguit d'àrees de pícnic i esbarjo al Coll de Balma, veïnat del clot del Pou i a Cal Manuel.

2.4. Toponímia.

Bastareny: Gentilici que prové de les llengües germàniques a partir de nom de persona "Berhtisin". Apareix esmentat per primera vegada el segle XI com a "Bertasinde" o "Bestessen". De fet és en els documents que fan referència a les donacions d'alguns alous al monestir de Sant Llorenç quan surt esmentat aquest terme referint-se al riu. En les donacions del 973 de l'alou de Faia (Bolós-Pagès, 1986) esmenta el nom de "Bestanside" en les seves afrontacions. "Et affrontant ipsas casas, cum curte et orreo et orto, cum illorum arboribus et terras et vineas de l parte in ipsa serra de Turbias, et de alia in flumen Bestanside, et de III in ipsa Monna".

Cadí: Mot d'origen llatí "catinus" referint-se a bací o gibrell amb un significat clr. Conca receptora d'aigües. Aquest terme surt esmentat com a afrontacions de l'alou de Molnell el 1003 en les donacions de Sant Llorenç i en que esmenta "et afrontat in Cadí". Posteriorment el terme cadí surt per denominar un mas (Martín; 2005)

Coll de la Bena: Terme d'origen cèltic que prové de l mot "bena" referint-se a un cove o cistell i interpretat com a collada de formes arrodonides.

Escariu, Escriu o Escriga:Prové de les llengües romàniques del mot "Ascarici" o "Ascaric" referint-se al coll d'Escriga de situat a la serra de Gisclareny i també a la masia i torrent del Forat o dels empedrats. Es troba esmentat a partir del segle XIV en els documents de Bagà

quant els cònsols parlen de la construcció d'un pont al forat "D'Escariu". "davall el forat d'Escariu" (Serra i Vilaró, J; 1989) i també quant es parla d'arreglar el camí "del forat d'Escariu".

Espunya,spunia. Topònim d'origen llatí que prové del mot "spongia" o esponja referint-se a les afloracions d'argiles carbonatades denominades "espunyes" o afloracions de pedra tosca. La primera vegada que es fa esment d'aquest lloc seria en la consagració de Sant Miquel de Turbians el 948, però sobretot el 1068 quan es fa la donació de l'alou d'Espunya al monestir de Sant Llorenç "in pago Bagadanense, sive infra terminos de villare de spunia" (Serra i Vilaró, J; 1989).

Faia; fagia: Mot d'origen llatí que pot provenir de dues procedències; per una banda el mot "fagia" referint-se als boscos de faig de la zona i també de la falla o "cephalaria leucantha" o herba que neix als marges assolellats del fons de la vall del Bastareny i que ha servit al llarg de la història per a fabricar les denominades "falles" o faies com a derivació del dialecte de les valls substituït les ll per "i" i convertint-se en faia. Les faies es confeccionaven en forma de torxa i servien per celebrar l'entrada al solstici d'hivern amb un baixada o processó de ponent a llevant com a símbol de ressorgiment i naixement d'un nou dia. Aquesta processó d'origen probablement pre cristià va ser adaptada en època medieval quant a l'antic alou de Faia documentat des de 973 en unes donacions que es fan al monestir de Sant Llorenç i en que s'ementa el terme "ipsa faia". Posteriorment s'hi va establir un castell i consta que els senyors de Faia assistien a la missa del gall de Bagà il·luminats amb torxes o Faies. Seria una adaptació de l'antic ritus pre-cristià de l'època medieval. Avui dia és una important festa declarada Festa patrimonial d'interès nacional o forma part del llegat de patrimoni immaterial de la humanitat juntament amb les falles del Pirineu o d'estiu que es celebra a la vigília de Nadal en les poblacions de Bagà i Sant Julià de Cerdanyola.

Gisclareny : Gentili que prové de les llengües germàniques a partir de l'ocupació visigòtica. Sembla provenir del nom de persona "Gisclasind" que a través de les transformacions en el temps han derivat a "Gisclaenne" en la documentació del segle IX, "Gisclahen" en els documents del segle XI; "Gisclasen" el segle XIII i "Gisclaseyn", "Gisclereyn" o "Gisclareny" a partir del segle XIV. Les primeres referències es troben en l'acta de consagració de Sant Miquel de Turbians "Et in alio loco in Gisclaenne vinea ad ipso Coscolio" (Baraut, 1973). En la donació que es fa en el testament de Galceran III el 1277 surt esmentat com a Gisclasen . "castrum de Gisclasen cum suisterminis iuribus et pertinentiis universis" (Serra i Vilaró, J ; 1989). Finalment els documents del segle XIV i posteriors ja surt esmentat com a Gisclareny

Muga: Terme que procedeix de les tribus bascones d'origen ibèric que es van instal·lar a la Cerdanya i també el Berguedà. Es refereix per denominar el torrent que alimenta el Bastareny a la conca alta de la vall i més tard al mas Muga. Apareix esmentat per primera vegada en els documents de la baronia de Pinós a mitjans del segle referint-se a "Berenguer de ça Muga", home soliu que va ser absolt del tribut de remença el 1421 (Serra i Vilaró, J; 1989)

Mulnell, Molnell, Monnell: deriva del mot llatí "molinu" que vol dir molí referint-se a la presència de molins aprofitant les aigües del Bastareny a prop del seu naixement. La primera vegada que surt esmentat aquest indret és en l'acta de consagració de Sant Miquel de la Seu d'Urgell el 839 i posteriorment en la de Sant Miquel de Turbians el 948 esmentant-lo com a Mulnello " et de alia in termino de Mulnello vel ipso puio" (C. Baraut; 1978). També surt esmentat com a donació del monestir de Sant Llorenç el 1003 (Bolós-Pagès; 1986) "In apendico qui vocant Mulnelo...". El terme monnell és recent com a abreviació del nom originari.

Murturols, Murchurols, Murthurols o Murcarols: Deriva del diminutiu llatí Mercurius que significa “fita en el camí”. La primera vegada que ens surt esmentat és de 1107 quan es parla d’un mas. Posteriorment en el segle XII es parla d’un castell amb una església dedicada a Santa Maria i algunes cases “quasdam domos intus castrum de Murturols que afrontant i domibus” (Serra i Vilaró, J; 1989). El 1255 s’esmenta el cavaller Guillem Ramon de Murcurols així com blanca de Murcurols o Murchurols. El terme Murcarols és una derivació recent fruit del dialecte de les valls, juntament amb el de Munnell, entre altres.

Oria, Aureyls, Aureys, Oreis: Prové del mot llatí “orare” que vol dir orar, parlar en públic. La primera vegada que surt esmentat és en les confrontacions de l’alou de Molnell el 1003 en les donacions que es fan al monestir de Sant Llorenç on esmenta que afronta amb la “conca d’Oria” referint-se a l’estreta vall del torrent de Vimboca. Al llarg de l’edat mitjana serà esmentat com a “Aureyls o Orells” a través d’un document datat de 1288 i pertanyent a la parròquia de Sant Iscle de Molnell i també amb el nom de “Aureylls” Pere Çasala d’Aureylls (Serra i Vilaró, J; 1989). El 1447 es denominà com a Sant Romà d’Oreylls i finalment el terme Oreis forma part de les derivacions dels dialectes de les valls incorporant les “i” en les ll.

Quer: Nom que procedeix del mot basc “karri” i a l’edat mitjana apareix com a “ker”. Significa roca. A Gisclareny aquest terme comença a ser esmentat en les donació de l’alou de Molnell al monestir de Sant Llorenç el 1003 i en les seves afrontacions fa esment del “Quer Foradat” al·ludint a la roca foradada o el castell del Quer. Tot i que de forma explícita ja surt esmentat en l’acta de consagració de Sant Miquel de Turbians el 948. Posteriorment i en les donacions de l’alou d’Espunya al monestir de Sant Llorenç el 1068 surt esmentat el Quer Foradat com a límits nord. “ex una parte rivo Esna, et inde vadit ad Sanctum Sebastianum et pervenit de Kero-Foradat”(Serra i Vilaró, J; 1989). El topònim Quer a mitjans del segle XIV també sortirà referenciat per denominar el mas Quer situat al terme de Bagà i al vessant nord de la Roca Tirabal a sota la casa de Turbians. (Viladés, Llorens, R; 1996)

Turbias, Turbians: Mot d’arrel basco-ibèrica que prové de la paraula “ itúrribe” que vol dir de sota la font interpretant-se al naixement d’un riu a sota d’una penya rocosa; en aquest cas la gran a floració d’aigües subterrànies de la vessant nord de la serra de Turbians amb els naixements del Bastareny, bullidor de Sant Esteve i també del vessant sud amb la font de Cal Ros, clot del pou...La primera vegada que ens surt esmentat és en l’acta de consagració de la mateixa església la qual no esmenta el topònim turbians sinó que es denomina “paradiso” i ja que el terme turbias es fa servir per denominar les afrontacions dels alous; en aquest cas el de Faia on el 973 surt esmentat aquest lloc com a límit sud quant es fa la donació al monestir de Sant Llorenç “et de l parte in ipsa serra de Turbias...” (Bolós-Pagès, 1986).

2.5 . L’escut.

L’escut de Gisclareny correspon amb un escut caironat d’or, una balança de sable acompanyada de la punta d’una pinya de sinople. Per timbre una corona mural de poble.. Aquest escut va ser aprovat el 25 de juny de 1993 en el DOGC de 7 de juliol de 1993 i amb el número 1767. S’hi veu les balances atribuïdes a l’antiga parròquia de Sant Miquel de Turbians i la pinya de sinople sobre camper d’or pertany als antics barons de Pinós; senyors del poble. La bandera del poble va ser aprovada el DOGC núm. 3805 de data de 22/01/2003 i consta d’una bandera horitzontal dividida en tres franges negra, groc i verd fosc.

2.6. Mapa de les zones del terme.

Tal i com ja hem comentat dins el municipi de Gisclareny hem diferenciat diferents zones que reflectirem en el següent mapa.

1. Zona de la vall del Bastareny o antiga parròquia de Sant Martí (verd al mapa).
2. Zona de Coll de la Bena que engloba també el coll de Balma (blau fosc al mapa)
3. Zona de Berta-Roser. Incorpora els veïnats del clot del Pou, Berta, el Roser (groc al mapa)
4. Zona de Turbians que incorpora sant Miquel de Turbians, Cal Ros, i zones de Pere Vilella, Cal Noguera i Ca l'Estevenó (verd al mapa)
5. Zona de Vilella que incorpora el veïnat de Vilella des del pas de la Guineu fins al riu Eina (rosa al mapa)

2.7. Estat legal de protecció

Actualment a la llei 9/1993, de 30 de Setembre, del Patrimoni Cultural Català (DOGC núm. 1807, 11 d'octubre de 1993) "S'estableixen tres categories de protecció: els béns culturals d'interès nacional BCIN, els béns culturals d'interès local BCIL i la resta de béns integrants de patrimoni cultural". BCIN es correspon amb la categoria de BIC (Bé d'Interès Cultural) establerta per la llei 16/1985, de 25 de juny, del Patrimoni Històric Espanyol. Inclouen també tots aquells elements fortificats que es troben emparats al Decret de 22 d'abril de 1949 (conegut com a "decret dels castells") que protegeix tots els castells i fortificacions i similars del territori espanyol independentment estiguin o no en estat de ruïna.

El Béns Culturals d'Interès Locals (BCIL) té capacitat de nomenament els mateixos ajuntaments.

Relació d'elements protegits.

Hi ha tres elements protegits amb la categoria de Bé Cultural d'Interès Nacional **BCIN**

- **Castell i masia de Murcuols** (R-I-51-0005489, 897 MH)
- **Torre de Faia i masia** (R-1-51-5498, 927 MH)
- La documentació que conserva l'Arxiu de la Corona d'Aragó (Llei 9/1993 de Patrimoni Cultural català)

No consta cap element protegit amb la categoria de **BCIL** (Be cultural d'interès Local)

Actualment les Normes Urbanístiques de l'ajuntament de Gisclareny consten tant sols d'un pla especial urbanístic del catàleg de masies i cases rurals susceptibles a reconstrucció o rehabilitació i aprovat definitivament per la comissió territorial d'urbanisme de Barcelona el 25/01/2007 i pel ple de l'ajuntament el 24/02/2007 i que resulta ser un modificat de les normes subsidiàries de planejament datades del 9/12/1992. Les característiques històriques d'un hàbitat dispers fa que el sòl es classifiqui com a no urbanitzable amb qualificació de forestal llevat dels àmbits ocupats per edificacions existents que es qualifiquen de lliure permanent. Es reconeixen edificacions existents destinades a ús residencial, granges de producció ramadera i altres construccions lligades a l'explotació agrícola i edificacions al servei de la població, limitant el nou ús residencial, exclusivament a una sèrie d'edificis enrunats que es detallen. Aquest document no inclou cap catàleg de monuments i espais d'interès, per tan cap d'aquests elements gaudeix d'un nivell de protecció com a patrimoni. Entre el llistat de masies i edificacions al catàleg de masies cal destacar pel seu interès històric:

- 001: Molí de Vilella,
- 002 molí nou de Vilella,
- 003 el Paradís,
- 004 Cal Vaquer,
- 005 Cal Ponet,
- 006 Cal Tonijoan,
- 007 Cal Miqueló,
- 008 Ca L'Anton,
- 009 Cal Caçador,
- 010 Cal Ros,

012 Cal Raler,
013 Cal Pere Vilella,
014 Ca l'Estevenó,
015 Cal Noguera,
016 Cal Pedrals,
017 Cal Tor,
018 Cal Berta,
019 Cal Sastre,
020 Cal Creueta,
021 Cal Felipet,
022 Cal Masover,
023 la Rectoria,
024 Cal Coromines,
025 el Tossal,
026 cal Jovell,
027 Cal Prim,
028 Cal Baraut,
029 Cal Martinet,
030 Cal Misèria,
031 la Boïga,
032 La casa nova,
033 Ca L'Estevenès,
034 Cal Gascó,
035 Ca l'Endal,
036 Cal Cargol,
037 Cal Vitarella,
038 Cal Tasconet,
039 Cal Calo,
040 Cal Jan,
041 Cal Rita,
042 Cal Maurici,
043 Cal Calçó,
044 el Puig de la baga,
045 Torre de Faia,
046 Cal Cerdanyola,
047 l'Hostalet,
048 la casa de l'amo,
049 Molnell,
050 Murcurols,

Les altres masies que hi ha disperses al territori no han estat fitxades .

Altres normatives de protecció

-Amb el Decret 353/1983, de 15 de Juliol, es crea el **Parc Natural del Cadí i Moixeró**. L'any 1966 es crea per la Llei 13/66, de 31 de maig, la Reserva nacional de Caça del Cadí.

-El Parc Natural ha estat declarat **zona d'Espècial Protecció per les aus** (ZEPA) per a la Unió Europea, així com hi ha 30 habitats i 30 espècies de flora i fauna protegides a nivell europeu (Directiva 92/43 CEE hàbitats) que han permès que s'inclogui en la Xarxa Natura 2000 d'espais naturals protegits europeus. Les espècies de fauna estan també protegides per la Llei 22, 2003 de 4 de juliol de Protecció dels animals. En aquest llistat de fauna i flora

protegida hi hauríem d'esmentar les fitxes referents a obaga de la muga, al tritó pirinenc, trençalòs, falcó pelegrí, àguila daurada, el gran duc, mussol pirinenc, gall fer, els prats basòfils, prats calcícoles, boscos de pi negre calcícoles i mesòfils, boscos de pi negre, boscos de pi roig (fitxes 41, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161 i 162)

-El **Patrimoni eclesiàstic** ha de ser vetllat per l'església. La llei 9/1993 estableix que "*L'església catòlica com a titular d'una part molt important del patrimoni cultural català, ha de vetllar per la protecció, la conservació i la difusió d'aquest patrimoni i, amb aquesta finalitat ha de col·laborar amb les diverses administracions públiques de Catalunya. 2. Una comissió mixta entre l'administració i la Generalitat i l'església catòlica ha d'establir un marc de col·laboració i coordinació amb les dues institucions i fer-ne el seguiment. 3. Reglamentàriament s'ha de determinar si s'escau la col·laboració amb l'administració local*". Aquesta protecció no vol dir que gaudeixin automàticament de protecció com a bé patrimonial per aquesta llei.

En aquest sentit els objectes religiosos de més interès patrimonial del conjunt de béns que custodia la parròquia són:

- la pica d'aigua beneïda de Santa Magdalena de Faia (fitxa 7),
- pica baptismal de Sant Martí del Puig (fitxa 71)
- els objectes litúrgics de nostra senyora del Roser (fitxa 99),
- la talla del Roser (fitxa 100),
- la pica beneïda de Sant Miquel de Turbians (fitxa 168)
- i la lauda sepulcral encastada (fitxa 169)

-El **patrimoni arqueològic** per definició són tots els béns mobles de caràcter històric, per a l'estudi dels quals cal utilitzar metodologia arqueològica i que integren el patrimoni arqueològic català afectant a tots els nivells de protecció (BCIN, BCIL i BIPCC). La llei de Patrimoni Cultural Català 9/1993 defineix els **espais de protecció arqueològica** (art. 49) que també estan regulats especialment per la llei d'Urbanisme Català 2/2002 (art. 9.3 i 34.5). Es consideren espais de protecció arqueològica els llocs que no han estat declarats d'interès nacional, on per antecedents històrics o per altres indicis, es presumeix l'existència de restes arqueològiques o paleontològiques. Els espais són determinats per resolució del conseller de Cultura. A més a més els jaciments arqueològics s'integren a l'inventari de Patrimoni Arqueològic de Catalunya. En el cas de Gisclareny tant sols hi figura el camí dels Empedrats (fitxa 22), però no gaudeix de cap figura de protecció legal.

- Els **Béns mobles** també formen part del Patrimoni català quan es troben en museus i han estat fruit d'intervencions arqueològiques o bé perquè tenen unes característiques artístiques singulars. En el cas de Gisclareny es custodien en diferents llocs els objectes recuperats.

. Col·lecció de restes de material arqueològic procedent de la cova de Cal bisbe i custodiat al Museu Comarcal de Berga (fitxa 83)

. Col·lecció de material arqueològic procedent de la balma de cal Ros i conservat al Museu comarcal de Berga (fitxa 192)

Els museus són els encarregats de la custòdia i conservació d'aquests elements i els han de tenir catalogats i ben documentats.

- Patrimoni Documental. Tota la documentació que es troba a l'**arxiu de la Corona d'Aragó** és declarada Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN). La resta de la documentació inclosa en els arxius forma part del patrimoni documental català segons l'article 48, de la "Ley de Patrimonio Histórico Español", segons l'article 1 de la Llei 9/1993 de patrimoni Cultural català i està regulat per la Llei 10/2001 d'arxius i documents, DOGC 3437 de 24/7/2001.

Arxiu de la Corona d'Aragó (fitxa 109)
Arxiu Comarcal del Berguedà (fitxa 107)
Arxiu Diocesà de Solsona (fitxa 108)
Arxiu Diocesà i capitular d'Urgell (fitxa 172)
Arxiu Municipal de Gisclareny (fitxes 104 i 105)
Arxiu de la parròquia de Gisclareny a Bagà (fitxa 106)
Arxiu de la casa de Medinaceli (fitxa 110)
Arxiu de l'abadia de Montserrat (fitxa 113)

2.8. Intervencions sobre el patrimoni.

Inventaris realitzats.

- Inventari de Patrimoni arquitectònic de Catalunya (IPAC) gestionat pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. La realització d'aquest inventari es va iniciar el 1982 i des d'aleshores se n'han anat actualitzant les fitxes incorporant nous elements. En aquest inventari hi consten part dels béns que hem esmentat en les tres categories que estableix la Llei 9/93, ja siguin BCIN BCIL i BIPCC. En el cas de Gisclareny hi ha inclòs el castell de Murcurols amb les fitxes 62, 63,64. No consta cap BCIL i la resta d'elements inventariats corresponen als següents 25 elements:

Església de la Mare de Déu del Roser (fitxes 98, 99, 100), Rectoria (fitxa 102), Masia el Puig de la Baga (fitxes 66 i 67), església de Sant Martí del Puig (fitxes 69, 70 i 71), el molí del Puig (fitxes 24 i 25), Torre de Faia (fitxa 4), masia de la Faia (fitxes 5 i 8), capella de Santa Magdalena (fitxes 6 i 7), església de Sant Miquel de Turbians (fitxes 167, 168, 169 i 170), casa de Molnell (fitxa 34 i 35), mas Jovell (fitxa 95), cal Prim (fitxa 93), cal Berta (fitxa 86), Cal Però (fitxa 90), cal Pedrals (fitxes 91 i 92), Ca Ros (fitxes 193, 194, 195 i 196), cal Caçador (fitxa 199), església de Sant Romà d'Oreis (fitxa 54), Mas caselles (fitxa 94), pontet del molí de Cal Cerdanyola (fitxa 14), pont del molí del Puig (fitxa 75), pont del Bullidor de la Llet (fitxa 21), Pont de Santa Magdalena (fitxa 2), pont vell de Molnell (fitxa 31) i molí de Cal Cerdanyola (fitxa 11) Referent a aquest inventari hem detectat que hi ha algunes errades. Així i per exemple ens trobem que la fitxa al·lusiva al mas Caselles correspon amb l'antiga casa de Cal Baraut amb la qual cosa caldria rectificar el seu concepte

- Inventari de Patrimoni arqueològic i Paleontològic de Catalunya (IPAPC) s'estructura a partir de la realització de les anomenades cartes arqueològiques que s'elaboren per comarques. L'inventari es va iniciar a finals de 1982 i inclou tota la informació sobre els jaciments arqueològics coneguts i incorporant, des de 2001, els jaciments paleontològics i els llocs que han estat objecte d'intervencions. En el cas de Gisclareny tant sols hi figura el camí dels Empedrats (fitxa 22)

-Finalment cal destacar l'inventari dels elements del terme realitzat pel Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya, l'any 1999 per a redactar el Pla Especial del Parc Natural del Cadí i Moixeró (inèdit) propietat del Parc Natural del Cadí i Moixeró. Hi ha un llistat de patrimoni cultural, àrees recreatives, flora i fauna d'interès especial, àrees d'interès geològic, botànic i faunístic del Parc Natural.

- L'inventari realitzat per Josep Sànchez i Anna Seuba pel mateix Parc natural on mostra un llistat i alhora localitza els elements patrimonials més rellevants ja siguin fonts, barraques de vinya, jaciments arqueològics, ponts, molins, carboneres, balmes...

-L'inventari de les àrees d'interès geològic amb les fitxes de grans àrees d'interès del Cadí (fitxes 46, 47, 49, 50), manifestacions càrstiques incloent les fonts del Bastareny i altres (fitxes 17, 18, 19, 20, 28,30, 44, 45, 51, 52, 53, 187)

- Finalment s'ha contemplat l'inevntari de camins ramaders del Berguedà realitzat pel grup de defensa de la natura del Berguedà i el que inclou els següents camins ramaders:

ICR17 o camí de Coll de Pendís a Riu (fitxa 2, 14, 21, 22), ICR19 o camí del Tencalaporta (fitxes 47, 50,145, 146, 148), ICR40 o camí de Bagà a Gósol (fitxes80, 82,174, 146), ICR78 o camí de Gisclareny (fitxes 174, 186),

Altres intervencions realitzades en el patrimoni

S'inclouen en aquest apartat totes aquelles intervencions més rellevants que s'han dut a terme sobre el patrimoni cultural i que poden ser intervencions arqueològiques o també de restauració de monuments. A continuació enumerem les de més rellevància.

Sant Miquel de Turbians

El 4 de novembre de 1998, Joan Tor, alcalde de Gisclareny va sol·licitar a la Diputació de Barcelona ajut tècnic i econòmic per restaurar la teulada de l'església que estava apunt d'esfondrar-se. Prèviament i el 3 d'agost de 1998 l'ajuntament de Gisclareny signava un conveni amb el Bisbat de Solsona per a cedir-ne el seu ús durant vint anys per a destinar-lo a fins culturals .El 23 de juny de 1999 Tor comunicava a la mateixa Diputació que els veïns havien d'arreglar la carretera i que calia actuar amb urgència ja que havia caigut la coberta del campanar. Seguidament i en conseqüència d'aquesta carta , l'edifici va ser visitat per dos tècnics del Servei de Patrimoni Arquitectònic Local; la Sra. Raquel Lacuesta i Contreras,

historiadora i cap de la secció Tècnica d'investigació, Documentació i Difusió i Josep Rovira, cap de la secció de projectes, obres i manteniment on van redactar un informe del seu mal estat. El 29 de novembre el cap de Servei; el Sr. Antoni González Moreno va comunicar a l'alcalde que hi havia una primera intervenció de reparació de l'església i que el 14 de desembre següent s'havia previst una visita per part dels Tècnics del Servei i del constructor el qual se li havia demanat pressupost. La reparació de la coberta es va produir entre el setembre i novembre de l'any 2000 i els treballs van consistir en la refecció del campanar sostingut damunt d'un empostissat de fusta i teuler ceràmic. Entre finals de 2004 i principi de 2005 es va renovar la coberta del temple mitjançant teula ceràmica. Aquesta operació va comportar el desmuntatge de l'existent amb seguiment i control arqueològic documentant l'existència d'una coberta anterior en llosa de pedra així com els vestigis d'un antic campanar anterior a l'existent i les reformes ocasionades en època moderna. Aquest seguiment es va fer a càrrec de l'arqueòleg Javier Fierro i Macias i els treballs van ser executats per l'empresa Pendís Bagà S.L. A banda de substituir la coberta es va refer el primer pis del campanar i es van substituir algunes jàsseres del cor alt de fusta així com la renovació de la barana imitant a l'antiga. Aquesta església va ser inclosa al programa de monuments restaurats per la Diputació de Barcelona a la comarca del Berguedà promocionats mitjançant un opuscle comú.

Imatges de la restauració de la coberta (2004) i de l'església en l'actualitat, Imatges arxiu SPAL i Pere Cascante.

Església de Sant Martí del Puig

Aquesta església durant la dècada dels anys setanta i vuitanta havia estat intervinguda per part dels voluntaris baganesos dels amics dels monuments de la Vall del Bastareny. Aquestes intervencions inicialment desinteressades i voluntàries afectaren a la coberta i interiors . El 1988 i gràcies a una subvenció de la Generalitat de Catalunya es va aconseguir de repassar la

coberta de la nau principal, refer les voltes de les capelles laterals, sellar algunes esquerdes amb ciment pòrtland i pavimentar el presbiteri amb lloses de pedra. Poc després i en concret la tardor de 2004 es van fer alguns treballs d'urgència a la coberta de l'absis i també a l'interior de la nau descobrint l'existència de pintura mural antiga a sota de l'actual. Aquest fet va comportar que el febrer de 2005 l'alcalde de Gisclareny Joan Tor sol·licitava a l'Àrea d'infraestructures, urbanisme i habitatge de la Diputació de Barcelona fer un informe sobre unes pintures murals existents a l'església de Sant Martí del Puig. L'SPAL va atendre aquesta demanda i hi va fer pujar el 22 de març un tècnic historiador (David Galí i Farré) per emetre un informe que a banda de l'interès que podien tenir les restes pictòriques, el temple consistia en un important patrimoni arquitectònic del municipi de Gisclareny i que calia estudiar i posar en valor. El 22 de novembre de 2005 es va signar un conveni entre l'ajuntament i el bisbat de Solsona de més de 25 anys. A continuació i en concret el 30 de novembre del mateix any l'alcalde sol·licitava a la Diputació de Barcelona ajut tècnic per a la restauració de l'església de Sant Martí que es materialitzava el desembre del mateix any.

El 23 d'agost de 2007 es van començar els treballs desmuntant la coberta de l' absis amb seguiment arqueològic per part de l'arqueòleg Alvar Caixal i Mata per tal de documentar vestigis més antics i recuperar el pendent original. Es van substituir les terres que reblien els carcanyols per una capa de regularització i propietats impermeables. Els treballs van continuar l'abril de 2008 consolidant la façana de ponent i desmuntant parcialment el parament extern que presentava una certa degradació. Aquestes tasques van ser realitzades per l'empresa constructora Pendís Bagà S.L i dirigides per l'arquitecte Antoni González amb la supervisió de Joan Closa i Pujavet. No s'hi van portar a terme més treballs. L'església va ser inclosa al programa de monuments restaurats per la Diputació de Barcelona a la comarca del Berguedà.

Església de Sant Martí del Puig en l'actualitat. Foto. P. Cascante. 2008

Sant Romà d'Oreis.

Petita capella situada a la vall de la Muga la qual vas ser objecte de neteja per part de voluntaris de la UEC de Bagà en la dècada dels anys 90 per posar-la ne valor en motiu de la realització d'una caminada popular. Els treballs que van continuar durant diversos caps de setmana van consistir en un desenrunament general i delimitació de les parets principals així com la consolidació d'alguns murs ja que l'edifici està cobert de vegetació i terra que feia que fos molt difícil d'identificar, En aquests treballs es va localitzar la porta original i es va refer la rampa d'accés mitjançant murs de contenció de llosa lligada en sec. Posteriorment i entrat ja al segle XXI ha estat netejada per gent de la vila de Bagà amant del seu patrimoni també de forma voluntària i desinteressada. Entre ells caldria destacar Llorenç Pedrals i Pujol.

Treballs de consolidació de l'església adequant-ne l'accés i el paviment interior. Foto. Llorenç Pedrals.

Santa Magdalena de Faia.

Durant els anys 2005 i 2006 es va emprendre una restauració de l'església de Santa Magdalena de Faia que va consistir en la refecció i repàs de la coberta de l'església substituït la primitiva coberta de teula ceràmica per una de nova també de teula i impermeabilitzada. Aquesta operació es va fer sota iniciativa privada i també va afectar les cornises i ràfecs consolidant-los amb ciment pòrtland. En la mateixa intervenció també es va fer un repàs de la coberta de la torre així com el parament nord.

Rehabilitació de la coberta i façana nord de la torre de Faia i façana de Santa Magdalena. Imatges P. Cascante 2006 i 2019.

Arxiu Municipal de Gisclareny.

La documentació municipal ha estat sempre conservada en les dependències de l'ajuntament en els seus successius emplaçaments fins la seva ubicació en l'edifici actual, tot i que per secretaries compartides una part havia estat conservada a l'Ajuntament de Bagà. No hi ha documentades actuacions arxivístiques específiques ni hi ha documentats instruments de descripció sistemàtics fins la intervenció que hi portà a terme l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona entre els mesos de setembre i desembre de 2005. L'adhesió de l'ajuntament de Gisclareny al Programa de Manteniment de la Xarxa d'Arxius Municipals de la Diputació de Barcelona es va produir el mes de maig de 2006. El tècnic que va fer aquesta tasca va ser l'arxiver Albert Rumbo i Soler, que actualment porta el manteniment com a arxiver itinerant de la Diputació de Barcelona.

2.9. Equipaments i activitats patrimonials.

Malgrat que Gisclareny sigui el poble més petit de Catalunya té un seguit d'equipaments que cal tenir en compte.

ARXIU MUNICIPAL.

L'arxiu municipal de Gisclareny es troba situat a la planta primera de l'ajuntament en una cambra que hi ha annexa a la sala de plens i al jutjat de pau. La documentació es troba guardada en caixes de cartró (arxius definitius) dipositats prestatgeries metàl·liques pensats per a la conservació d'aquesta tasca. L'accés és restringit i s'ha de demanar permís a l'Ajuntament per realitzar consultes fet que limita el seu horari reservant-se exclusivament en els d'atenció al públic.

L'arxiu municipal de Gisclareny conté bona part dels fons que integren el patrimoni documental del municipi. La part més important és la dels fons generats per les diferents administracions municipals al llarg de la història, però també aplega fons d'institucions, fons d'entitats i fons personals, i recull els testimonis documentals que els ciutadans i les entitats locals hi vulguin dipositar. El seu arxiu s'organitza de la següent manera: fons de l'administració local que corresponia l'ajuntament de Gisclareny, fons públics no municipals que inclou el registre del Jutjat de Pau (1810-2010), fons privats, Associació de la Defensa Forestal o ADF (2008-2010), Delegació local de les FET i les JONS (1939-61) i documentació parroquial i notarial de 1702 a 1932. Pel que fa al fons de l'ajuntament parteix de 1764 i finalitza el 2013. Es compòn de 827 unitats de descripció i format per un conjunt de documents de qualsevol tipologia o suport, produït orgànicament i utilitzat per l'organisme en l'exercici de les seves activitats. A grans trets l'ajuntament s'organitza mitjançant acció i òrgans de govern on hi ha la constitució del terme municipal, cartipàs municipal, ple, alcaldia, junta de govern local, comissions, juntes i consells, participació ciutadana, creació participació i dissolució d'organismes, activitat normativa, comunicació protocol i relacions externes; Organització i gestió administrativa que inclou planificació control administratiu i transparència, gestió dels documents i informació, gestió de les comunicacions, actuacions jurídica administratives, convenis, contractació administrativa; personal que inclou selecció del personal, provisió dels llocs de treball, prestació i finalització del servei actiu: Patrimoni incloent administració de bens i drets, adquisició i ús de béns i drets; Recursos econòmics i financers; incloent la gestió del pressupost, fiscalització econòmica financera, gestió tributària, subvencions. També existeixen carpetes referents a L'urbanisme, obres i mobilitat que inclou el planejament urbanístic, informació sobre el territori, ordenació de la via pública i la mobilitat, gestió de les obres municipals i infraestructura i regulació de les obres a particulars i tercers. Cal destacar capítols referents a Sostenibilitat i Medi Ambient amb conservació i protecció del medi natural, subministraments bàsics, control de la salubritat, regulació de l'impacte de les activitats; Ordenació i Promoció de l'activitat econòmica amb els apartats de regulació de l'activitat agropecuària, foment de l'activitat econòmica i ocupació. Referent a la població i les eleccions hi ha els capítols de registres de població, estadístiques i censos de població, processos electorals i gestió de serveis militars. En quant a Serveis culturals, educació i lleure hi ha els sub apartats d'activitats culturals, activitats esportives i de lleure i el patrimoni cultural; en l'àmbit de l'educació hi ha la planificació i control escolar, la gestió dels centres educatius propis; en serveis al benestar i la salut hi ha la Planificació dels Serveis per al benestar i la salut, atenció al benestar i serveis funeraris. Com a darrera instància hi ha l'àmbit d'atenció i protecció ciutadana amb la sub carpeta referent a l'actuació

als cossos de seguretat i protecció ciutadana. Conté part de l'arxiu històric així com fotocòpies de documents o padrons desapareguts. Hi ha alguns fets rellevants com per exemple documentació referent a la Falange franquista o sobretot un cadastre de 1776.

ESGLÉSIA DE SANT MIQUEL DE TURBIANS.

Important equipament patrimonial situat al cim del turó de Puigventós. Des de l'any 2005 està incorporat en el programa de "SPAL, programa Berguedà" o "monuments restaurats per la Diputació de Barcelona a la comarca del Berguedà" el qual té com a objectiu difondre el patrimoni Berguedà que ha estat restaurat per SPAL (Servei del Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona) i dels que els més rellevants tenen un servei de visites guiades. El programa Berguedà va ser iniciat l'any 2000 per SPAL (Servei de Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona) i incloïa altres monuments fora del municipi de Guardiola com ara l'Església de Sant Quirze de Pedret (Cercs), Sant Vicenç de Rus (Castellar de n'Hug), Sant Vicenç d'Obiols (Avià), Sant Sadurní de Rotgers (Borredà) i moltes altres que no tenien servei de visites guiades però que es poden veure demanant-ne la clau. Aquestes eren Santa Eulàlia de Gironella, Santa Miquel de Terradelles (Santa Maria de Merlès), Sant Pere de Madrona (Berga) Sant Martí de Brocà (Guardiola), **Sant Miquel de Turbians (Gisclareny)**, **Sant Martí del Puig (Gisclareny)** i també els ponts de Pericas (Puig-reig), Orniu (Olvan), Pedret (Cercs) i la Pobla de Lillet. L'objectiu era donar a conèixer tots aquests monuments mitjançant la visita i obertura al públic. Actualment aquest servei és gestionat directament pel Consell Comarcal del Berguedà i adjudicat a una empresa mitjançant concurs públic. Per a poder visitar l'església cal anar a buscar la clau a Cal Pedrals. La visita és lliure

ESGLÉSIA DE SANT MARTÍ DEL PUIG

Església que juntament amb l'anterior de Sant Miquel de Turbians forma part del programa de "monuments restaurats per la Diputació de Barcelona a la comarca del Berguedà". No disposa de servei de visites guiades i la visita és lliure. L'església roman oberta com a refugi de caminants.

EDIFICI DE DEPENDÈNCIES MUNICIPALS I GARATGE PER A VEHICLES LLEVANEUS

A la zona del clot del Pou hi ha l'edifici del centre cívic i el garatge de les màquines llevaneus situat dins un espai obert amb bancs i una font així com una era per a fer-hi el ball de la festa Major. Aquest edifici va ser construït el 2009 per l'arquitecte Josep Torné i l'empresa constructora Pendís Bagà. A la planta baixa hi ha un local ampli amb llar de foc destinat a activitats d'ús cultural i social i la planta primera conté una sala polivalent, una petita biblioteca i uns serveis. Al costat i de forma exempta hi ha un cobert o garatge construït el

2008 pel mateix arquitecte i destinat a donar aixopluc als equips i maquinària de neteja de neu.

Imatges de l'edifici per a dependències municipals i del garatge per vehicles llevaneus. Foto. P. Cascante.

ÀREES DE LLEURE.

Al terme municipal de Gisclareny hi ha diferents àrees de lleure amb infraestructura. A continuació enumerem les més importants.

- Font de Gisclareny (fogons, foc, taules i bancs)
- Font de coll de Bauma (taules, bancs i zona d'esbarjo)
- Cal Manuel (zona d'estacionament i acampada)
- Font del coll de la Bena
- La Salle Natura i font nostra. Taules i bancs

Una zona d'acampada

A cal Manuel

Dos refugis de muntanya

Refugi de Cal Tesconet
Refugi de Vents de Cadí

Cases de turisme rural

Rústic Vilella

Cases de colònies

La Salle Natura a la Font nostra

Restaurants

Cal Misèria

XARXA DE SENDERS.

. GR. 150.1 Ruta de la cavalls del Vent. Tram del pas del Bou i tenca la porta i tram de Coll de Balma a coll de la Bena-el Puig i tram dels Empedrats

. GR 150. Circular del Parc Natural que passa per les crestes del Cadí (Pas del Bou a Comabona) i el tram que transcorre des de Coll de Balma fins al Puig de l'obaga i continua fins a la font del faig passant pels Empedrats

.GR. 107 o Camí dels Bons Homes en el tram de Gòsol a Bagà en el tram coincident amb el GR 150 des del coll de Balma a Coll de la Bena, coll d'Escriga, el Puig de la baga i Faia seguint direcció a Bagà

.PR.125. O de l'Hostalet a Hostalet on passa el tram inicial i el final pel terme de Gisclareny

ALTRES ITINERARIS

- . Ruta de la Dou del Bastareny
- . Ruta de la Voltrera
- . Ruta el Pinar
- . Ruta de Comabona
- . Ruta de Coll de Bauma
- . Ruta de Turbians
- . Ruta de l'alzina
- . Ruta dels Estanys
- . Ruta de la Solana
- . Ruta de Coll de la Bena

A més a més, el municipi està dotat **d'ALTRES EQUIPAMENTS** que detallem a continuació

- . Ajuntament de Gisclareny. Plaça del Roser S/N
- . Jutjat de pau. Plaça del Roser S/N
- . Rectoria. Plaça del Roser S/N
- .Cementiri Municipal. Al costat de l'església del Roser
- .Centre cívic, sala polivalent i biblioteca. Clot del Pou S/N

ENTITATS.

Al ser un municipi molt petit i amb pocs habitants no hi ha llista d'entitats i associacions sense ànim de lucre. No obstant això hem de remarcar que hi ha un grup de veïns que

s'encarreguen de representar escenes de la vida quotidiana de temps passats a Gisclareny sota la mà de l'historiador local Eduard Martín i Vergara que n'és el director. Aquestes escenes es representen per la Festa Major. També hem d'esmentar la colla de veïns que s'agrupen per organitzar la festa major, el foc de camp i el ressopó.

2.10. El Patrimoni de Gisclareny

La redacció del present treball ha estat una eina de gran utilitat per tenir una visió global del patrimoni del municipi de Gisclareny. Cal valorar el conjunt de la totalitat del Mapa tant pels elements fixats i dividits amb les diferents categories exposades a l'apartat 1, com també dels elements no fixats. Es tracta d'una eina i un document obert on sempre s'hi podran afegir o modificar nous elements que puguin aparèixer mitjançant la recerca arqueològica, documental o científica.

Malgrat això hem intentat agrupar el patrimoni per grups amb característiques comuns, malgrat que hi hagi elements com ara les àrees d'expectativa arqueològica o les zones d'interès natural que no mantenen cap mena de relació entre elles. En aquest apartat es fa una explicació i valoració general del patrimoni dividit per les zones establertes a l'apartat 2.6 Aquests apartats venen a ser una mena d'esquema o sumari del que es descriurà en detall en les diferents fitxes del mapa però que també s'hi inclouen els elements no fixats o desapareguts. Dins aquests grans grups es podrien diferenciar diferents famílies que per les característiques pròpies que contenen s'inclouen en un de sol.

A grans trets hem diferenciat els següents grups:

- Patrimoni medieval.
- .Jaciments arqueològics.
- .Masies, obra popular i activitats pre industrials.
- .Patrimoni religiós.
- .Camins rals i obres de fàbrica relacionades amb es camins (hostals, ponts i hospitals)
- .Festes i tradicions.
- .Patrimoni natural.
- .Patrimoni Documental.
- .Altres.

1.El patrimoni medieval.

El patrimoni medieval correspon amb un important llegat que preserva el municipi de Gisclareny. A grans trets aquest patrimoni és més del 50% del patrimoni que conforma el municipi ja que va ser un lloc molt ocupat i habitat durant l'edat mitjana. De fet i tal com hem anat veient va ser un territori molt disputat entre l'església de Sant Miquel de Turbians, al

monestir de Sant Llorenç prop Bagà i la baronia dels Pinós amb seu a Bagà. A banda d'això s'hi crearen i desenvoluparen un seguit de nuclis de població, parròquies, vinyes camps de conreu que ocuparen tot el territori que conforma el municipi i distribuït entre les valls del Bastareny "Vallis Huchranensis" en la seva capçalera però també a Paradís (Turbians), Espunya i Clot del Pou.. La cronologia de la majoria del patrimoni medieval documentat és de l'alta edat mitjana oscil·la entre els segles X a XIII però també hi ha un bon nombre d'elements d'època baix medieval. En aquest apartat hem intentat agrupar la majoria dels elements fixats en el present mapa i enumerar-los seguint aquest gran grup o família. Val a dir que les grans masies de la vall del Bastareny (La Torre de Faia, El Puig de l'Obaga, Molnell i Murcurols) contenen elements del període medieval tenint en compte que la torre era una "domus" i Murcurols un castell feudal. En tots ells s'observen paraments exteriors o interiors que cal estudiar a fons en el moment que es puguin realitzar obres de reforma i manteniment de cara a poder-los potenciar. També s'ha vist i localitzat un bon nombre de masos, alous i vinyes que apareixen esmentats en els documents de Sant Miquel de Turbians i també en les donacions del monestir de Sant Llorenç i els llibres notariais de la baronia de Pinós. Gràcies a la confecció d'aquest treball hem pogut situar, conèixer i fitxar, registrant-los de cara a futures intervencions. Val a dir que una de les troballes més destacables ha estat la de la localització de l'antic castell fener de Cal Ros, les restes de l'antiga església de Sant Pere de Grau d'Escales, el mas de la Faiola o dels Trulls, les restes dels tres masos d'Oreis entre altres que fins aleshores era desconegut i que nosaltres hem tingut ocasió de conèixer gràcies a les indicacions de Josep Sánchez i incorporar-lo a la llista dels elements medieval i iniciar tràmits de cara al seu registre ja que es tracta d'un element que per la seva naturalesa hauria de ser un BCIN. A banda d'aquests s'ha d'incloure en aquest gran apartat l'església de Sant Miquel de Turbians, Sant Martí del Puig, els ponts de Faia, de Cal Cerdanyola, del Bullidor de la Llet, del Puig, Pont vell i nou de Molnell, pont del camí de Vimboca, el molí del Puig, el molí de Cal Cerdanyola, el molí nou de Vilella, els masos de Cal Prim, . Cal no oblidar els elements mobles ja siguin petris, escultòrics o de talla que hi ha al municipi i als museus.

Formen part d'aquest patrimoni els següents elements:

Cal Creueta, Cal Pasavant, Camí de Gósol a Molnell i Coll de la Bena, Font de la plaça de Gisclareny, Llegenda del bullidor de Sant Esteve, Llegenda de la petjada de la mare de Déu, Fons documental del monestir de Sant Llorenç, Fons documental de Gisclareny conservat a l'arxiu de la Corona d'Aragó, Sant Miquel de Turbians, Cal Prim, Acta de consagració de Sant Miquel de Turbians, Restes de material ceràmic procedent de la cova de Cal Bisbe al museu comarcal de Berga, Tram del camí ral de Bagà a Saldes passant per Gisclareny, Coves de Cal Bisbe, Coll d'Escriga, Camí de Sant Joan d'Avellanet a mas dels Trulls, Cal Baraut, Camí de

Vilella. Tram de Ca l'Estevenó a cal Noguera, Quer Foradat o Roc del Donzell, Font de Cal Ros, Carrerada del camí de Vilella per cal Ros, Colomar de Cal Ros, Castell del Quer, Antic mas d'Espunya o mas Castell, Pica beneitera de Sant Miquel de Turbians, Camí de Maçaners pel Grau de les Escales, Mas de Faiola, Camí de Cal Noguera a Rocadecans, Rocadecans Vell, Tram o carrera del camí de Gisclareny a Bagà, Casa de Puigventós, Restes d'altres molins al molí de Vilella, Rectoria o Cal Campaner, Sant Pere de Grau d'Escales o d'Espunya, Pont de Cal Cerdanyola, Pont del camí de Molnell a la Muga per Vimboca, la Pelosa, Masia de Molnell, Pont nou de Molnell, Camí de Molnell, la Muga i Oreis, Resclosa i canal del molí del Puig, Pas del Bou, Pont del Bullidor de la Llet o dels Empedrats, Pont vell de Molnell, Molí de Cal Cerdanyola, Pica d'aigua beneïda de la capella de Santa Magdalena de Faia, Santa Magdalena de Faia, Font de Faia, Torre de Faia, Pont del molí del Puig, Camí del Coll de Pendís, Elements decoratius de l'interior de Sant Martí del Puig, Restes d'antigues construccions al Puig, Molí del Puig, Pica baptismal de Sant Martí del Puig, Sant Romà d'Oreis, Sant Martí del Puig de la Baga, Contrapès de la casa del Puig, Interiors de la casa del Puig, Casa del Puig, Masos 1 i 2 o vilatge d'Oreis, Mas 3 d'Oreis, Masia de Murcurols, Antic mas de la Muga, Camí de la Muga a Oreis, Forn de teules del Puig, Contrapès de premsa de Sant Martí, Castell de Murcurols o Murcarols, Pica beneitera de Sant Miquel de Turbians,

Els elements no fitxats es descriuran a l'apartat corresponent.

2. Els jaciments arqueològics.

El municipi de Gisclareny i tal i com hem vist a l'apartat d'intervencions en el seu patrimoni, ha estat un lloc on s'hi han portat algunes intervencions de seguiment i control arqueològic a Sant Miquel de Turbians i Sant Martí del Puig. No obstant això hem fitxat un elevat nombre de jaciments que caldrà incloure a la revisió de la carta arqueològica de Catalunya i l'inventari de l'IPAC i també en alguns d'ells la seva catalogació com a BCIN destacant-ne el castell del Quer o castell Fener de Cal Ros i la Torre de Faia. No obstant això, en el present mapa hem inclòs un bon nombre de jaciments arqueològics, molts dels quals formen part del patrimoni medieval, citat a l'epígraf anterior i que caldria posar en valor i afegir-lo a l'Inventari de Patrimoni Arqueològic de la Generalitat de Catalunya (IPAPC) tenint el mateix tractament que la resta de jaciments. Caldria posar en valor les masies que contenen restes d'elements arqueològics a la vall del Bastareny i també al clot del Pou. Aquestes masies estan incloses al catàleg de masies del municipi de Gisclareny, seria convenient de realitzar un estudi històric i arquitectònic en el moment que s'hi portés a terme alguna intervenció per petita que fos, a fi de documentar els elements més rellevants, conèixer la seva evolució històrica i arquitectònica i marcar uns paràmetres de cara a la seva restauració respectant l'arquitectura, tipologia i estructura arquitectònica de l'element evitant així, intervencions poc respectuoses i destructives amb el patrimoni. La majoria dels elements d'època medieval per la seva naturalesa i encara que a la fitxa es denominin amb un altre concepte (conjunt arquitectònic, edifici, obra civil...) es consideren també jaciments arqueològics

A continuació llistem els elements que s'han identificat com a jaciments arqueològics en la concepció del mapa de Patrimoni i que també s'hi inclouen algunes masies completament arruïnades. En caldria destacar:

Antic mas de Cal Batllet i altres cases al sud de la Gargallosa, antic mas de Cal Corominas, Antic mas de la Muga, Antic mas d'Espunya o mas Castell, Antigues carboneres, Balma de cal Ros, Ca L'Anton, Cal Baraut, Cal Felip, Cal Martinet, Cal Mateu de Pena, Cal Parleta, Cal Pasavant, Cal Pep-Cal però i Cal Tuixén, Cal Peret, Cal Quim, Cal Tòfol, Cal Toni Joan mas Llitjós o Vilella, Cal Manuel, Casa de l'Escriga de Dalt, Castell de Murcurols o Murcarols, Castell del Quer, Coves de Cal Bisbe, La Portella, Mas 3 d'Oreis, Mas de Faiola, Mas dels Trulls, Masia de la Tosa, Masos 1 i 2 o vilatge d'Oreis, Restes d'antigues construccions al Puig, Rocadecans Vell, Sant Pere de Grau d'escales o d'Espunya, Sant Romà d'Oreis i Trinxeres del Puig.

Pel que fa als elements no fixats es descriuran a l'apartat corresponent.

3. Masies, obra popular i activitats pre industrials.

Les masies Cal Quim, Cal T amb un conjunt patrimonial molt destacat al municipi de Guardiola, ja que per una banda suposa un bon nombre d'elements fixats i per l'altra pel seu interès arquitectònic. Les masies poden correspondre amb un immoble isolat (una masoveria) o a grans conjunts arquitectònics formats per la casa pairal, les masoveries, els coberts, les pallisses i l'era de batre el gra. A Gisclareny s'han identificat un bon nombre d'aquest tipus de bens, molts dels quals han estat fixats. Les masies són un tipus de bé que es relacionen amb la ocupació del territori, l'explotació del bosc, la cria del bestiar i la creació de zones de conreu. La majoria de les masies de la zona de Brocà amenacen en desaparèixer, entre elles els conjunts patrimonials de la vall del Bastareny (Faia, el Puig, Murcurols, Molnell) corresponen a les masies més grans del terme de Gisclareny però amenacen en desaparèixer ja que fa temps que estan abandonades i presenten un avançat estat de degradació. A tall d'exemple Faia i el Puig són les que presenten un perill més immediat i que caldria solucionar amb urgència ja que corresponen a importants conjunts arquitectònics amb un notable interès arquitectònic, una d'elles amb una torre de defensa i l'altre per correspondre a una de les poques masies amb cobertes a quatre vessants que hi ha al Berguedà. Murcurols ja és pràcticament atterrada i si bé es va iniciar el tràmit per a la rehabilitació no es va poder executar malgrat que s'enderroquessin les dues crugies de més a llevant. Molnell potser és la que es manté en més o menys bon estat malgrat també estigui abandonada encara conserva la coberta de la casa principal i dels coberts annexos atès que s'utilitza com a cobert per al bestiar. Els coberts del Puig i la masia de l'Hostalet se n'han refet les seves cobertes i ja no amenacen en caure. Les pallisses de l'hostalet han estat

convertides en refugi de muntanya i la masia de Cal Cerdanyola és una important casa de colònies de la Salle que s'empra com a aula de natura. Està perfectament rehabilitada Per contra les masies de la banda sud de Gisclereny i corresponents als veïnats de Berta, Vilella, Coll de la Bena, Clot del Pou i Roser estan restaurades i emprades com a primera i segones residències. Les masies situades a la part més oriental del municipi estàn abandonades degut a la seva inaccessibilitat amb vehicle a motor. Ens referim a Rocardecans, Cal Noguera, Ca l'Estevenó i Camp del Cep. Com a trets més rellevants de les masies del terme de Gisclareny en destacaríem les eixides de fusta de les façanes de migdia, els gran voladís de les cobertes, l'estructura de pedra i maçoneria, tàpia i entramat de calç i també les pallisses i cobertes amb les mateixes característiques i amb cobertes de teula ceràmica. Podem distingir tres tipus de masia corresponents a períodes diferents:

Grans masies d'origen medieval i situades a la vall del Bastareny (Faia, el Puig, Murcurols, Molnell, la Muga, l'hostalet i Cal Cerdanyola)

Masies mitjanes pertanyents a habitants nouvinguts de les valls de Saldes (Cal Tor, Cal pedrals, Cal Prim o mas del Clot del Pou, Cal Baraut, Cal Corominas, la Rectoria, Cal Jovell, Cal Jan, La Casa Nova, Ca l'Endal, Cal Estevenés, Cal Tesconet, Cal Rita, Cal Vitarella, Mas de Vilella, Puigventós, Cal Ros, Cal Caçador, Ca l'Estevenó, Rocardecans i Cal Noguera.

Petites masies aparegudes fruit del fort augment demogràfic de mitjans de segle XVIII i XIX

Masia de l'escriga de Dalt, cal Peret d la Roca, Cal Berta, Cal Creueta, Cal Tòfol, Cal Miqueló, Cal Mateu de la Pena, Cal Gascó, Cal Maurici, Cal Caló, Cal Calçó, Cal Cargol, La Tosa...

Lligat a les masies hi haurien els elements d'obra popular i activitats pre industrials relacionats de forma directa amb les mateixes i que correspondrien als murs o feixes dels camps de conreu, les carreres o camins, els forns de pa, els molins hidràulics les sèquies i també els elements que van vinculats amb l'activitat ramadera i de les pastures com ara les pletes, orris, bordes, cabanes de pastors localitzats a la pleta de Molnell, pleta de la Guilla, coll de Balma, vessant sud de la serra del Cadí molt freqüentada pels ramats de la transhumància bovina i ovina que durant les temporades estiuenques es traslladaven dels territoris del sud de Catalunya seguint les vies o camins ramaders.

Masies de Faia, el Puig, molí del Puig, Molnell, Murcurols, L'Hostalet, Cal Cerdanyola, pallissa de l'Hostalet, Cal Prim, Cal Jovell, Cal Tor, Cal Pedrals, Cal Jan, Cal Tesconet i Cal Xamberg Totes elles mostren les característiques pròpies de les masies de les zones de muntanya.

En el present treball hem fixat en aquest grup els següents elements:

Cal Pasavant, La Portella, Ca l'estevenés, Masia de la Tosa, Rectoria o Cal Campaner, Cal Calçó, Cal Maurici, Cal Rita, Cal Tasconet, Cal Caló, Cal Jan, Cal Cargol, Cal Pere Vilella, Cal Xamberg, camí de Gòsol per Molnell i Coll de la Bena, Tram o carrera del camí de Gisclareny a Bagà, Camí de Maçaners pel Grau de les Escalles, Cal Endal, Cal Gascó, La Casanova, Pou situat al clot del Pou, Cal felip, Antic mas de Cal Batllet i altres cases al sud de la Gargallosa, Cal Vitarella, Cal Toni Joan-mas Llitjós o Vilella, Ca l'Anton, Cal Miqueló Dalt i baix, Cal Ponet, Cal Vaqué abans mas Parer, Camp del cep, Ca l'Estevenó, Rocadecans, Cal Caçador, Cal Noguera,

Cal Ros o mas Campà, Corts de porcs de cal Ros, Colomar de Cal Ros, Carrerada del camí de Vilella per Cal Ros, Font de cal Ros, Camí de Vilella tram de Ca l'Estevenó a Cal Noguera, talla de la mare de Déu del Roser, cementiri de Turbians, antic mas de Cal Corominas, Cal Felip, Ajuntament de Gisclareny, rectoria de Gisclareny, Nostra Senyora del Roser, Cal Mateu de Pena, Cal Martinet, Cal Baraut, Cal Prim, Cal Parleta, Cal Raler, Rectoria o cal Campaner, Sant Miquel de Turbians, Cal Gascó, masia de la Tosa, La Casanova, La Portella, l'Hostalet del Forat, Cal Quim, La Pelosa, Pallisses de Molnell, Masia de Molnell, Pont nou de Molnell, Camí de Molnell a la Muga i Oreis, Pont vell de Molnell, Salt de Molnell, Fites de la finca Vilella, Resclosa i canal del molí del Puig, Molina o serradora de Faia, Pont del Bullidor de la Llet o dels Empedrats, Barraques de pastors a la pleta de la Guilla, Cal Cerdanyola, Moles del molí de Cal Cerdanyola, Restes de resclosa i canal d'un molí o serradora, Coberts i pallisses de la masia de Faia, Camí de Cal Noguera a Rocadecans, Masia de Santa Magdalena de Faia, Font de Faia, Pont de Faia, Resclosa del Bastareny a la confluència del torrent dels Trulls, Fites de la finca Vilella, mas dels Trulls, Cal Tor o Cal Però, Cal Tòfol, Cal Creueta, Cal Sastre, Cal Berta, Cal Peret, Casa de l'escriga de dalt, Tram del camí ral de Bagà a Saldes passant per Gisclareny, Coves de Cal Bisbe, Pont del camí de Molnell a la Muga per Vimboça, Cal Manuel, Pleta de Molnell o dels Cortals, Pont del Molí del Puig, Sant Martí del Puig de la Baga, interiors de la casa del Puig, Casa del Puig, Pallisses i quadres de Murcurols, Masia de Murcurols, Antic mas de la Muga, Camí de la Muga a Oreis, Pas del Bou, Pallissa de cal Pedrals, Coll d'Escriga, Font de la Plaça de Gisclareny, Rocadecans Vell, Alzina de Cal Noguera, Llegendes del crist de la cossa, restes d'altres molins al molí de Vilella, Molí nou de Vilella, Cal Pep, Cal Però i cal Tuixén

Els elements no fixats es descriuran i enumeraran en el corresponent apartat.

4. Patrimoni religiós

Com a patrimoni religiós hi inclouríem tots aquells béns vinculats amb un edifici, àmbit o culte eclesiàstic. Aquest camp tal i com succeïa en els altres casos pot ser repetitiu de molts dels elements ja que poden ser obres religioses, de caire popular i d'època medieval. No obstant això els hem volgut diferenciar de la resta, malgrat que estiguin relacionats amb les anteriors famílies.

En aquest grup hi hauríem d'incloure els següents elements:

Nostra Senyora del Roser, rectoria de Gisclareny, Rectoria o Cal Campaner, Sant Martí del Puig de la Baga, Sant Miquel de Turbians, Santa Magdalena de Faia, Cementiri de Sant Miquel de Turbians, Elements decoratius a l'interior de Sant Martí del Puig, Llauda sepulcral encastada, Pica baptismal de Sant Martí del Puig, Pica beneitera de Sant Miquel de Turbians, Pica d'aigua beneïda de la capella de Santa Magdalena de Faia, Sant Pere del Grau d'Escales o d'Espanya, Sant Romà d'Oreis, Clau de l'església del Roser, Talla de la Mare de Déu del Roser, objecte litúrgic de l'església del Roser de Gisclareny, Acta de Consagració de Sant Miquel de Turbians, Fons documental a l'arxiu diocesà de Solsona, Fons documental del monestir de Sant Llorenç conservat a la biblioteca de Montserrat, Fons parroquial de Gisclareny a la parròquia de Bagà

Els elements que quedarien fora d'aquest o elements no fixats en parlarem al se apartat corresponent.

5. Camins Rals i obres de fàbrica relacionades amb els camins (hostals, ponts i hospitals)

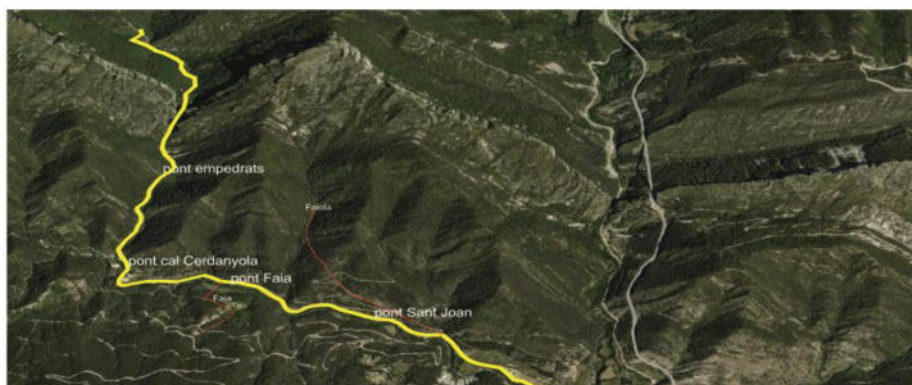
Hauríem d'incloure en aquest grup tot el que són els camins rals, camins ramaders i obres d'enginyeria de fàbrica; en aquest cas ponts i hostals. Hem volgut establir aquest grup perquè el terme municipal de Gisclareny engloba molts dels elements que van vinculats amb aquesta tasca i que nosaltres hem volgut reflectir en un d'aquests grups. Hem pogut identificar cadascun dels camins que hem fitxat de forma individual, tota vegada que els elements de fàbrica com ara els ponts i els elements que hi anaven associats com ara els hostals i els hospitals també els hem volgut vincular en aquest grup. Els camins són elements d'una important rellevància ja que ens ajuden a entendre el desenvolupament, ocupació i transformació del territori. A Gisclareny hem pogut identificar els camins principals de pas cap a la Cerdanya i molts altres de menors que també mostren una certa entitat ja que servien per connectar alous, vinyes, masos i fins hi tot llogarrets. Aquests camins es troben a banda i banda de la serra de Turbians i també als contraforts del Cadí amb les serres de la Moixa, pas de Vimboca, Pendís, Roca Tallada i Trulls

Com a camins principals cal esmentar els següents elements:

Camí de Bagà a Coll del Pendís

Camí que des de Bagà enfilaria cap a Sant Joan de l'Avellanet per la carrera que hi ha a la dreta del Bastareny des de la plaça de l'antic portal de Sant Roc. A l'alçada del riu Greixer salvaria el desnivell mitjançant un pont de dos ulls, avui revestit de ciment Portland i continuaria pel Vinyet fins a trobar el torrent del Cassot on hi hauria la bifurcació del camí que es dirigiria a l'antic mas de la Faiola (Trulls), al costat del camp del Patola trobaríem un pas (pont del Patola o d'Avellanet) que permetria accedir a la vila d'Avellanet. El camí continuaria per la riba esquerra del Bastareny fins arribar a la confluència del Torrent dels Trulls on hi hauria el pont de Faia que permetria l'accés a la torre de Faia i enfilat cap a Gisclareny. Arribats al veïnat de l'Hostalet de Cal Cerdanyola el camí es bifurcaria després de salvar les aigües del torrent del Forat mitjançant un petit pont i enfilaria curs amunt d'aquest torrent deixant a l'esquerra el camí de Molnell i de Gósol per Gisclareny passant per coll de la Bena. El tram de l'hostalet fins al pont del Bullidor de la Llet transcorreria per dins de l'engorjat amb trams empedrats i amb trams excavats a la roca que encara són visibles. Arribats a l'entrada de l'engorjat del torrent dels Empedrats el camí aniria penjat damunt murs de contenció salvat mitjançant arcs de mig punt adossats a la roca i el tram de dins de l'engorjat desconeixem com seria ja que les fortes riuades s'han emportat el camí en aquest tram degut a l'esretor. Passat l'estret dels Empedrats el camí seguiria fins a Escriu per arribar a la font del Faig. Pensem però que degut a l'orografia del terreny, el tram principal del camí de Cerdanya passaria per l'escala de Gréixer i Escariu ja que malgrat també fos un pas molt estret (estret del Malgrau). No era tant accidentat com el dels Empedrats. Pensem que el

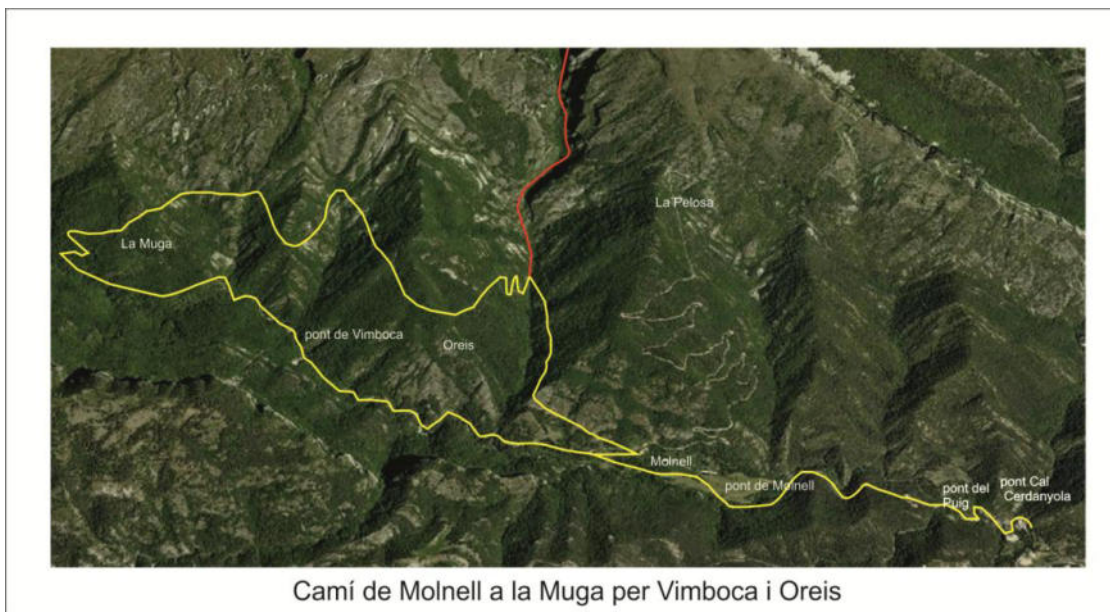
tram dels Empedrats si bé era utilitzat a l'edat mitjana, ho era com a via secundària fins a la fi de l'edat mitjana. Aquest camí va prendre importància al llarg de l'època moderna.

camí de Coll de Pendís i camí de Faiola

Camí de Molnell, Vimboca, la Muga i Oreis.

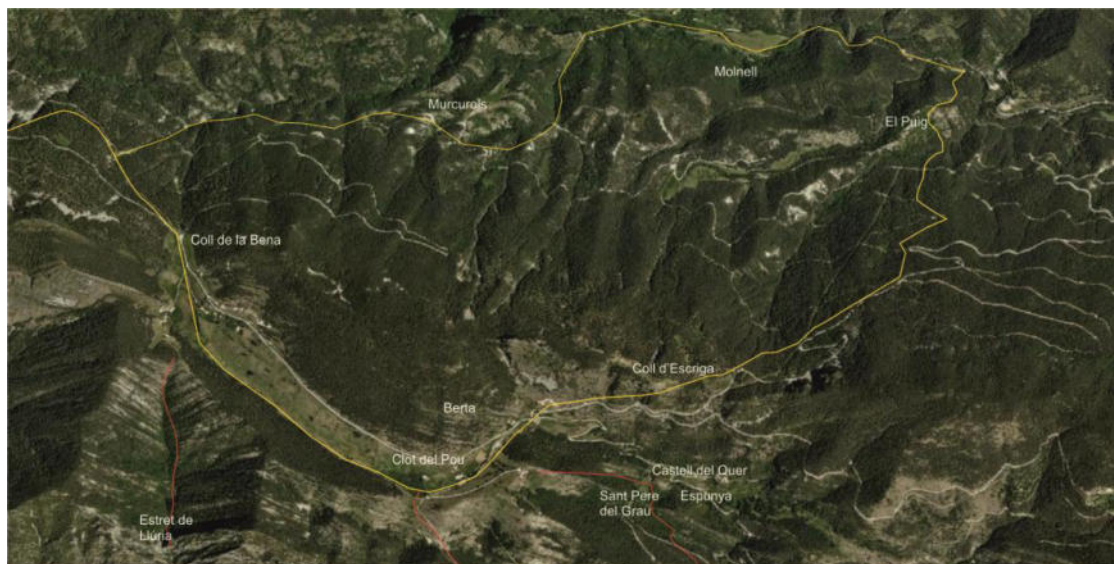
De Cal Cerdanyola, el camí de Molnell continuaria fins a l'antic alou de Molnell per la riba esquerra del Bastareny i passant a la dreta pel pont i molí del Puig. En aquest punt hi hauria la bifurcació del camí del Puig i de Saldes per Gisclareny passant per coll de l'Escriga i connectant amb el camí que procedeix de Faia. Arribats a Molnell creuaria el Bastareny pel pont nou de Molnell i el camí continuaria pujant paral·lel al torrent de Murcurols fins arribar a la casa de Molnell (antic vilatge). El camí en aquest tram és empedrat i sostingut per murs de contenció. L'antic vilatge i alou de Molnell es situaria en uns plans assolellats i des d'aquí es podria anar a la Pelosa seguint la solana de Molnell i sota de la Boixassa, o bé es pujaria a Oreis planejant per la solana fins a trobar el torrent de Molnell (antiga conca d'Oria) i es podria seguir el torrent fins arribar al pas de Vimboca per l'estreta i costeruda vall engorjada,, o bé seguir per la solana fins a trobar les feixes de conreu i l'antic vilatge d'Oreis per continuar per les solanes de la serra de la Muga i arribant planejant després de passar algunes fonts i graus provocats pel torrent de la cambra dels boccs a l'antic mas de la Muga. Retornant a Molnell el camí seguiria pel fons de la vall de la Muga i ceruaria el torrent de l Muga per un gual primer i després pel pont de Vimboca per seguir a la riba esquerra i arribar fins al final de la vall on hi hauria el camí que pujaria al mas de la Muga o bé a les pletes de Molnell, pletissar situats a sota del cap de Sadorm i trobar una variant pel pont de l'afrau dels Cortalets (antiga portella) i seguir per les solanes de la serra de la Muga fins al pas del bou. Aquest tram seria difícil i d'ús veïnal ja que en períodes hivernals era infranquejable.

Camí de Molnell a la Muga per Vimboca i Oreis

Camí de Saldes pel Puig de l'Obaga, coll de l'Escriga, clot del Pou i coll de la Bena, .

Camí que des del Puig de l'Obaga pujaria per l'obaga de la torre fins a trobar el coll de l'Escrigai d'allí caranejant pels prats de l'Escriga de Dalt i de Cal peret passaria a la vessant sud de la serra de Gisclareny per les roques de Cal Bisbe en forma de carrera i camí empedrat fins arribar a Berta. En aquest punt hi hauria la bifurcació del camí de Vilella i Vallcebre, la trobada amb la carrera que vindria de Bagà per la collada de Turbians i un xic més enllà i sota del Roser el camí de Maçaners i Clot del Pou on continuaria pel fons del clot del Pou en forma de carrera fins arribar al veïnat del Coll de la Bena. Poc abans i passat el coll de Jovell hi hauria el camí del Vier i estret de Llúria i al coll de la Bena es retrobaria amb el camí de Murcurols i el camí de Coll de Balma i saldes, Gósol o del Tencalporta

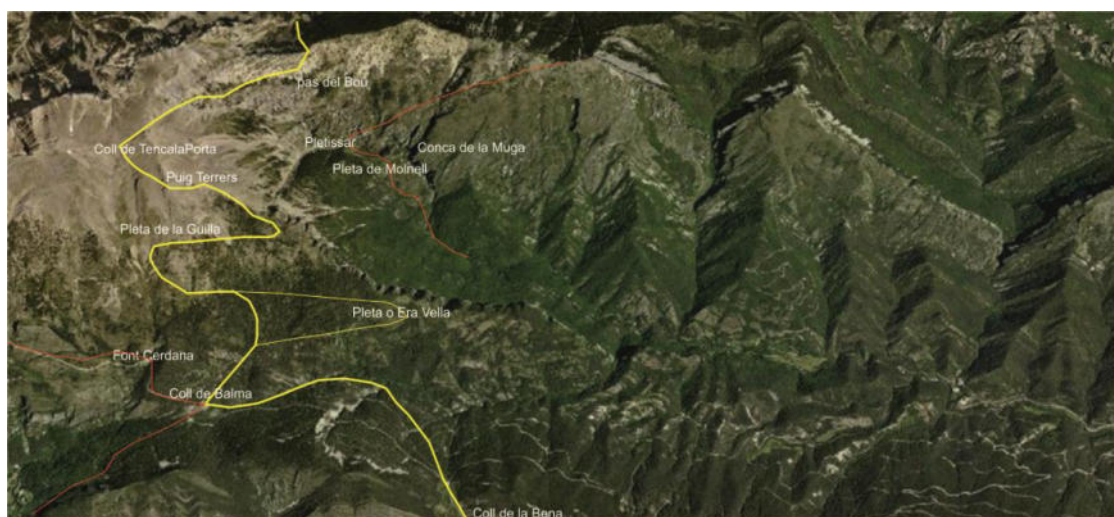
Camí de Molnell a Murcurols i Coll de la Bena i camí del Puig a Gisclareny pel Clot del Pou i coll d'Escriga

Camí de Molnell a Murcurols i Coll de la Bena

Ramificació del camí de Molnell on enfilaria a l'alçada del torrent de Murcurols per damunt del salt de Murcurols i pujar seguint el torrent fins al castell i masia de Murcurols (Murcurols) i continuar per l'obaga homònima fins al coll de la Bena i connectar amb el camí descrit anteriorment. Aquest camí conserva escasses traces del seu antic traçat.

Camí del Tencalaporta

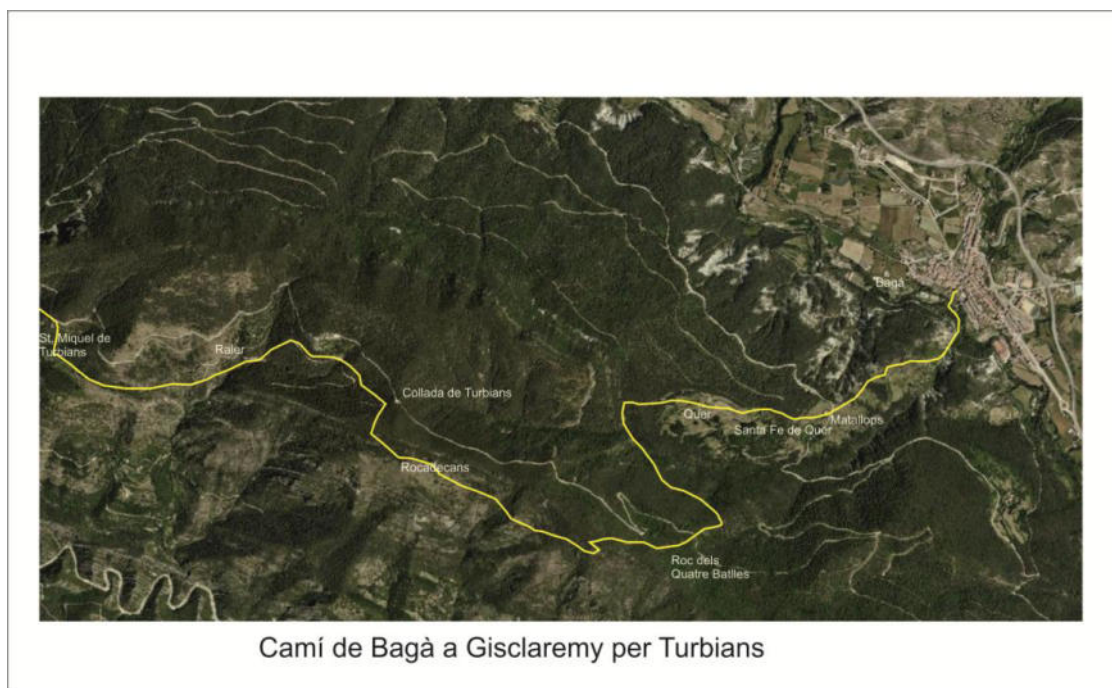
Camí que a l'alçada del coll de Balma seguiria per la barraca de l'endal fins a trobar el clot de la pleta de l'Olla per seguit en diagonal fins a la denominada "era vella" per la costa de la Rita. D'allí enfilaria fins a la pleta de l'Olla o de la Guilla on hi hauria barraques de vinya per seguir fins a damunt dels cingles de la baga de la Muga per trobar el pas de la Cabra i baixar fins al pletissar i pleta de Molnell amb un camí molt costerut o continuar pujant a l'esquerra del Puig terrers i coll del Tenca la Porta i planejar per sota de Pradell de Cadí, roca del llamp i Pas del Bou i continuar per la vessant Cerdana fins a Riu

Camí del Tencalaporta

Camí de Bagà a Coll de Turbians i Turbians

Camí de Bagà pujaria pel Quer i torrent de Turbians passant per Matallops, Santa Fè de Quer, masia de Quer i seguiria pujant suaument per l'obaja major fins a trobar el roc dels Quatre Batlles. En aquest punt el camí seguiria planejat per sota de la carena passant per damunt de les cases de Cal Misèria de Vilella, plans de Roca decans on trobariem una variant per baixar fins a Ca l'Estevenó. El camí seguiria per Rocadecans vell, Rocadecans, Collada de Turbians per continuar baixant per la font de Cal Pere Vilella, cal Pere Vilella, cal raler i arribar un tram en carrera fins als plans de sota Puigventós i Puigventós (Sant Miquel de Turbians) el camí continuaria per la part alta en part excavat a la roca fins a l'alçada dels Castellots seguint la traça de la carretera actual i arribar al veïnat de Berta on es trobaria amb el camí que procediria del coll d'Escriga.

Camí de Maçaners i Saldes

El primer sortiria del veïnat de Berta i es drigiria fins a l'antic alou d'Espunya per sota la Gargallosa, per continuar pel costat del Quer-Foradat i arribar al grau d'Espunya i Sant Pere e Grau d'Escales (escales) en part empedrat i en part formant un grau i baixar per l'obaga de Sant Pere pel pas de la Guineu al costat de Cal Caçador a la dreta del torrent de Vilella i baixa fins a la riera de Saldes i retrobar el camí que pujaria pel riu Eina akl monestir de Sant Sebsatià de Sull i continuar fins al molí de cal Ferrer on es trobaria amb el camí que procediria del Vier i coll de Jovell (camí de Saldes) per l'estret de Llúria, el camí que pujaria a Saldes seguint la riera de Saldes i finalment el camí de la vall de Gresolet que connectaria amb el camí de Gisclareny per coll de Balma i el camí de Gósol al Collell i coll de Josa per Gresolet.

Camí de Vallcebre per Vilella i cases de Cal Noguera i Ca l'Estevenó i també Llenes.

Camí que de Berta passaria per l'alou d'Espunya i castell del Quer seguint per l'esquerra del torrent de Vilella en forma de carrerada als plans de Cal Ros i font de Cal Ros i seguir per les solanes de sota el Puigventós fins al vilatge de Vilella i d'allí continuar planejant fins al torrent de la Font de baix, les Gavarreres, boga dels Bous per sota el roc Llis i planejar fins al collet de la Costa Freda, Coma Escura i Ca l'Estevenó. D'aquí sortiria un tram empedrat en forma de carrera al costat del torrent homònim fins a Cal Noguera on hi hauria una bifurcació del camí que connectaria amb els plans de Rocadecans i el camí de Bagà a Gisclareny pel coll de Turbians i sinó el camí continuaria fins al camp del Cep i arribar al riu Eina i Vallcebre per un estret engorjat als empius de Sant Climneç o continuar per les solanes fins les Llenes i collet d'Aïna.

Camí de Vilella a les Llenes o camí de Vallcebre

En aquest grup hi hem inclòs els següents elements:

Pletissar, Barraques de pastors de la pleta de la Guilla, l'Hostalet del Forat, Camí de Cal Noguera a Roca de Canals, Camí de Gósol per Molnell i coll de la Bena, Camí de la Muga a Oreis, Camí de Maçaners pel Grau de les Escales, Camí de Molnell-la Muga i Oreis, Camí d'Avellanet al Mas Trulls, Camí de Vilella. Tram de Ca l'Estevenó a Cal Noguera, Camí de Coll del Pendís, Carrerada del camí de Vilella per cal Ros, Font de Faia, Font de Gisclareny, Pont de Cl Cerdanyola, Pont de Faia, Pont del camí de Molnell-La Muga i Vimboca, Pont del Molí del Puig, Pont del Bullidor de la Llet o dels Empedrats, Pont nou de Molnell, Pont vell de Molnell, Tram del camí, Tram del camí ral de Bagà a Saldes passant per Gisclareny, Tram o carrera del Camí de Gisclareny a Bagà, Cim del Comabona, Clot de Vimboca, Coll de Balma, Coll de la Bena, Coll d'Escriga, Font de Cal Ros, Font de l'Heura, Font vella del coll de la Bena i Roc dels quatre batlles.

6. Festes i tradicions , costumaris i llegendes.

En aquest grup hi ha un important nombre de festes, aplecs i tradicions de Gisclareny que són testimoni d'un gran varietat i diversitat cultural de la seva gent i del patrimoni etnològic.

Entre ells cal esmentar:

Aplec de Sant Miquel de Turbians, Festa Major de Gisclareny o del Roser, Cançó de Gisclareny, Havanera "un xicot de Gisclareny", Sardana "els de Gisclareny", Llegenda de la Binvoca, Llegenda de la petjada de la Mare de Déu, Llegenda de les Bruixes de Galligan, Llegenda de les olles d'Oreis, Llegenda del Crist de la Cossa, Llegenda del pas d'Hannibal als Empedrats, Llegenda del tresor de l'alliberament de Miquel Tor, Llegenda sobre el Bullidor de Sant Esteve i Llegenda sobre la troballa del tresor de Cal Calçó.

Hi ha altres cançons que no hem nomenat en aquest capítol i que en parlarem a l'apartat "d'elements no fixats".

7. Patrimoni natural

La totalitat del terme municipal de Gisclareny discorre en els terrenys del Parc Natural del Cadí Moixeró, fet que provoca que tingui un patrimoni natural privilegiat. El Parc natural del Cadí abasta un total de 17 municipis repartits entre les comarques del Berguedà, La Cerdanya i l'Alt Urgell i abraça les serres del Moixeró, del Cadí, del massís del Pedraforca, de la Tosa d'Alp i del Puigllançada. El terme de Gisclareny abraça paratges de gran bellesa i alhora completament solitaris com pot ser l'obaga de la Muga i afrau dels Cortalets on la dificultat en els seu accés (una pista tancada amb clau custodiada al Parc Natural) provoca que sigui una reserva natural de flora, fauna i sigui molt poc freqüentat pels visitants degut a la seva desconeixença. Per altra banda hi ha paratges de gran bellesa com el Bullidor de Sant Esteve, el naixement del Bastareny, el Bullidor de la Llet, els Empedrats que fan que siguin més coneguts i aquests indrets siguin més visitats. La principal característica és la biodiversitat d'espècies i hàbitats que hi viuen així com també els seus paisatges protagonitzats per estatges alpins, subalpins i montà caracteritzats per pinedes prats alpins i roquissars a les parts més altes, pinedes de pi negre, avetoses i pi roig als estatges mitjans i fagedes, rouredes i algun alzinar a les parts més baixes. A les proximitats dels rius abunda una vegetació pròpia de les lleres. Tot aixà va acompanyat d'un bon nombre d'espècies de fauna com els isards, cabirols, gall fer, picot negre, pardal d'ala blanca, esparver d'estany, salamandres, granota reineta, la marta i el gat fer. En aquest grup hi hem inclòs la gran varietat de fonts, coves i avencs

En aquest treball hi hem inclòs els següents elements:

Afrau dels Cortalets, Aguila Daurada, Boscos de Pi negre calcícoles i Mesofils dels solells pirinencs, Boscos de pi Roig, Bullidor de Sant Esteve, Cambra dels Bocs, Cim del Comabona, Clot de Vimboca, Coll de Balma o Bauma, Coll de la Bena, Coll d'escriga, Cua de Cavall, El Bullidor de la Llet, Els Empedrats, Falcó Pelegrí, Font de Cal Ros, Font de l'Espunya, Font de l'Heura, Font de l'Oferta, Font vella del Coll de la Bena, Fonts de l'Adou o del Bastareny, Forat de Vimboca, Gall fer, Gran Duc, Les arrugues de Molnell, Mirador Albert Arilla, Mussol Pirinenc, Obaga de la Muga, Parc Natural del Cadí Moixeró, Pas del Bou, Pont de l'Afrau dels Cortalets, Prats basòfils, Parts calcícoles, Puig Terrers, Quer Foradat o roc del Donzell, Roc dels Quatre Batlles, salt de Molnell, Torrent del Forat de la font del Faig o dels Empedrats, Trencalòs, Tritó Pirinenc i Alzina de Cal Noguera

Quedarien fora com a elements no fixats un ampli ventall d'animals i essers vius, algunes fonts i tot un seguit de coves, balmes i avencs que comentarem a l'apartat corresponent.

8. Patrimoni Documental

Correspondrien als arxius ja siguin públics o privats que conserven documentació escrita del municipi i també dels agregats i nuclis que en depenen. Cal destacar que l'arxiu parroquial es conserva a Bagà, part de la documentació és a l'arxiu Diocesà de Solsona i alguna part encara és a l'arxiu de Saldes, Vallcebre i Maçaners. La documentació de sant Miquel de Turbians és a l'arxiu capitular d'Urgell on hi ha l'acta de consagració i part és a Solsona La poca documentació de Sant Llorenç que es conserva es manté a l'arxiu de Montserrat (42 pergamins) a l'Arxiu de la Corona d'Aragó del que alguns volums van desaparèixer durant la guerra després que Joan Serra i Vilaró en fes una compilació i ce la seva obra de "Les Baronies de Pinós i Mataplana". Gràcies això sabem notícies de Sant Llorenç que han desaparegut. També es conserva part de la documentació notarial i parroquial a l'arxiu comarcal del Berguedà així com a l'Arxiu de la Corona d'Aragó o a l'arxiu de l'abadia de Poblet als fons dels Medinaceli. Del fons privat de Puig, Faia, Jovell, rectoria, molí nou de Vilella, Cal Ros en tenim constància per les referències que ens han donat les seves propietats però no hi hem pogut tenir accés.

Entrarien en aquest grup:

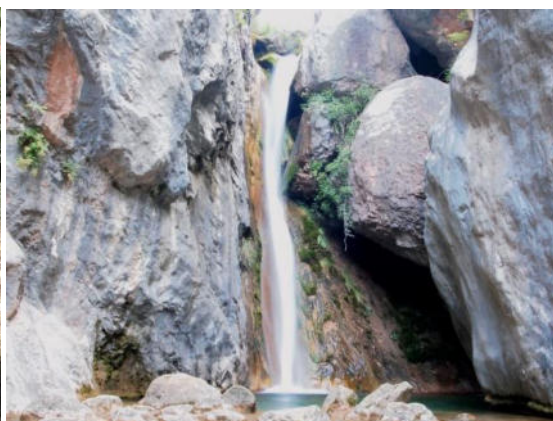
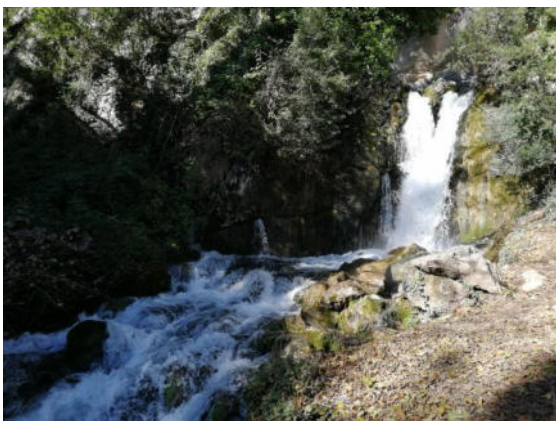
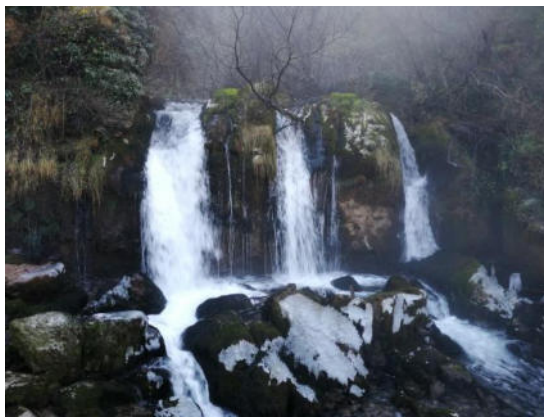
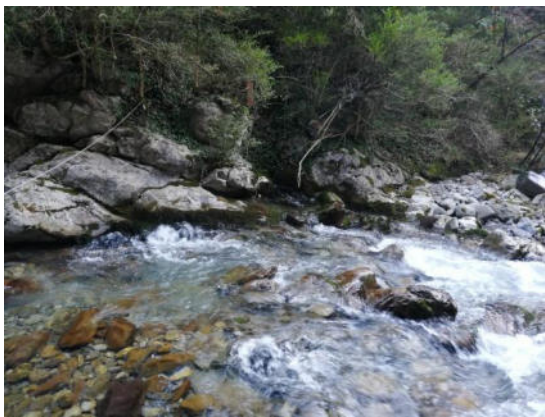
Fons d'imatges conservat a l'arxiu del Centre Excursionista de Catalunya, Fons d'imatges de Gisclareny a l'arxiu SPAL, Fons d'imatges de Joan Ribera conservats a l'arxiu comarcal del Berguedà, Acta de consagració de Sant Miquel de Turbians, Fons documental a l'arxiu comarcal del Berguedà, Fons documental a l'arxiu Diocesà de Solsona, Fons documental de Gisclareny, Fons documental de Gisclareny conservat a l'arxiu de la Corona d'Aragó, Fons documental de Gisclareny de la casa de Medinaceli conservat a l'abadia de Poblet, Fons documental de l'arxiu municipal, Fons documental del monestir de Sant Llorenç conservat a la biblioteca de Montserrat i Fons parroquial de Gisclareny a la parròquia de Bagà

Altres

Correspondria al darrer grup que hi inclouríem tots els elements de patrimoni moble que no formen part de cap dels grups que hem enumerat unes línies més amunt. Es tracta dels monuments urbans, obres d'infraestructura moderna, col·leccions...

S'hi inclourien els següents elements:

Restes de material ceràmic procedent de les coves de Cal Bisbe, Font de la plaça de Gisclareny, Placa commemorativa del Mestre Elisard sala i Mirador Albert Arilla i gegants de Gisclareny, .

Imatges dels diferents que conformen el Parc Natural del Cadí Moixeró. A dalt imatges del Bullidor de Sant Esteve, naixement o Dou del Bastareny, Bullidor de la llet, Cua de Cavall, obaga de la Muga i antic alou d'Espunya. Imatges P. Cascante i engarrista.com

2.11. Anàlisi del Patrimoni Cultural

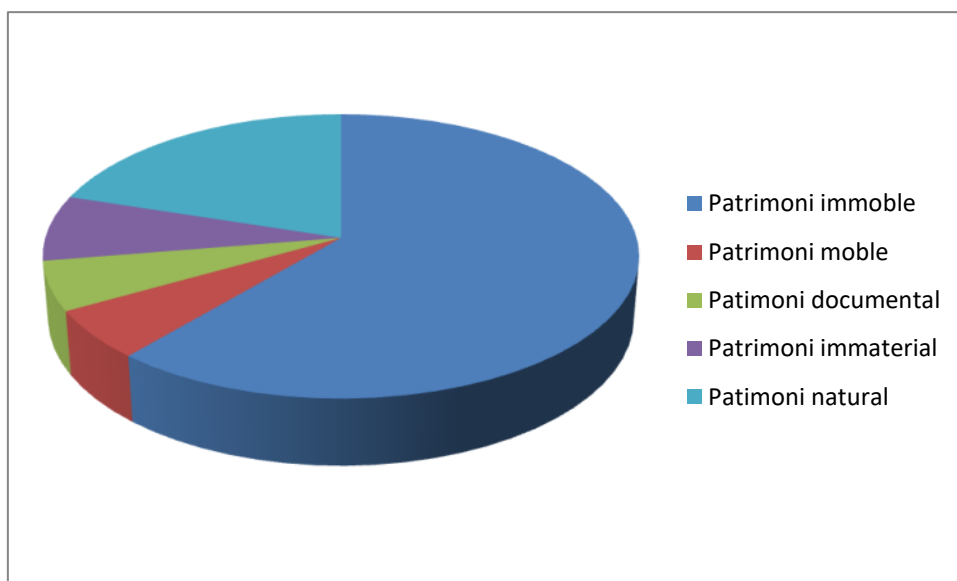
Elements fixats

El present estudi ha permès fixar un total de 214 elements sobre suport de fitxer Acces 2005 facilitat per l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona.

Els criteris de selecció per fixar o descartar els elements ja han estat especificats en un altre apartat, però els recordem de forma general.

2.10.2. Anàlisi de la informació recollida a les fitxes

Tipologia general del Patrimoni de Gisclareny

Total elements Patrimoni Immoble 131 = 61,21%

Total elements Patrimoni Moble 12=5,61%

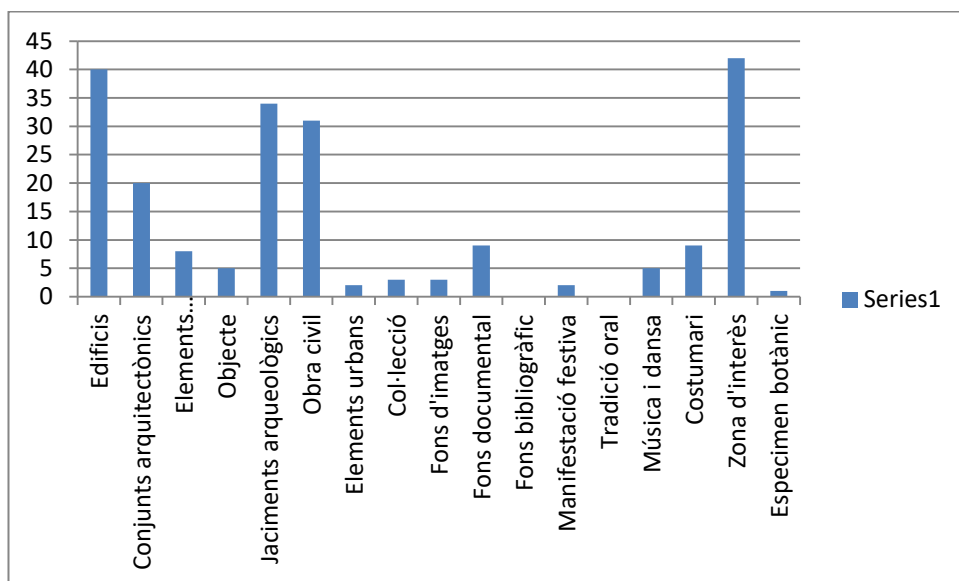
Total elements Patrimoni Documental 12 = 5,61%

Total elements Patrimoni immaterial 16= 7,48%

Total elements Patrimoni Natural 43= 20,09%

Tipologia general del Patrimoni de Gisclareny en %

Tipologies del Patrimoni

TIPOLOGIA	ELEMENTS	%
Edificis	40	18,69%
Conjunts arquitectònics	20	9,34%
Elements arquitectònics	8	3,74%
Objecte	5	2,34%
Jaciments arqueològics	34	15,88%
Obra civil	31	14,48%
Elements urbans	2	0,93%
Col·lecció	3	1,40%
Fons d'imatges	3	1,40%
Fons documental	9	4,20%
Fons bibliogràfic	0	0
Manifestació festiva	2	0,93%
Tradicció oral	0	0
Música i dansa	5	2,33%
Costumari	9	4,20%
Zona d'interès	42	19,63%
Especimen botànic	1	0,47%

Analizant en detall els gràfics exposats en anterioritat podem determinar que en el conjunt del municipi de Gisclareny hi ha un predomini del Patrimoni immoble ja que correspon amb un total d'un 61,21% dels elements fixats, o sigui uns 131 del total. El Patrimoni moble correspon amb un 5,61% dels elements fixats, uns 12; el documental un 5,61% (12

elements), igual que l'Immaterial un 7,48% (16 elements) i finalment el Natural amb un 20,09% del total dels elements (uns 43). El conjunt de Patrimoni immoble es troba dispers ja que una de les característiques del municipi de Gisclareny és la distribució del seu poblament totalment disseminat raó de la qual hi ha un gran nombre de masies, conjunts arquitectònics repartits arreu del territori concentrant-se als veïnats de l'Hostalet, Berta-Roser i Clot del Pou, Coll de la Bena, Vilella i Cal Ros-Turbians i zona est.

Els elements mobles també es troben repartits en els molins de la vall del Bastareny (cal Cerdanyola) a l'interior de les esglésies i capelles de Sant Martí del Puig, San Miquel de Turbians, el Roser i capella de Santa Magdalena de Faia així com els contrapesos de premsa del Puig i de Sant Martí.

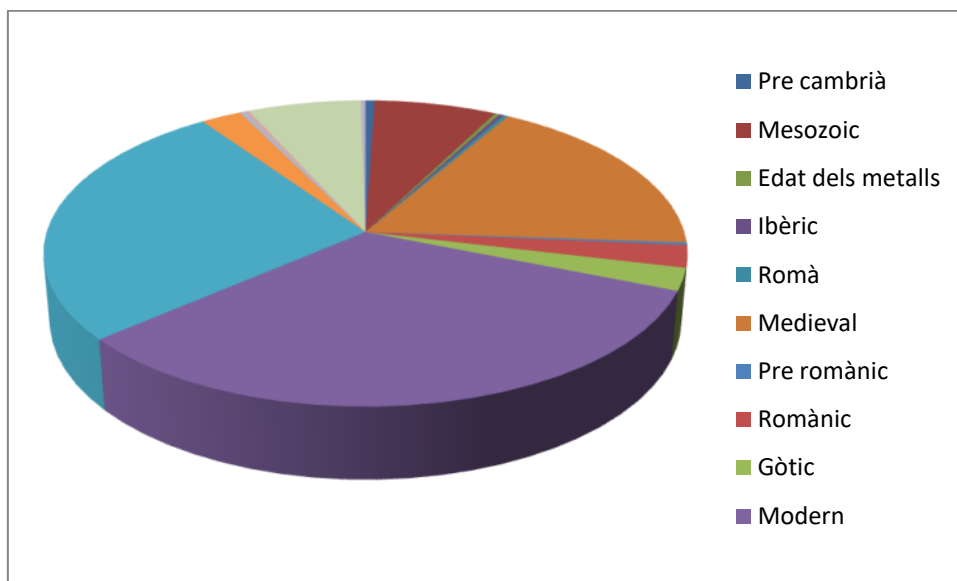
El patrimoni documental correspon als fons bibliogràfics, fons documentals i fons d'imatges destacant el volum de documents conservats a l'arxiu de la Corona d'Aragó, a l'arxiu de la biblioteca de Montserrat i Sant Miquel de Turbians, la Festa Major i un recull de cançons, havaneres i tradició en menor grau a l'arxiu Comarcal del Berguedà, l'arxiu Municipal de Gisclareny i altres fons conservats. El Patrimoni immaterial està representat per un nombre no massa elevats de tradicions, manifestacions festives i costumari com poden ser a tall d'exemple algunes llegendes, l'aplec de Sant Miquel de Turbians, la festa major, el valcet de Gisclareny, els poemes del Mestre Elisard Sala i les compilacions de Francesc Caballè.

Finalment el Patrimoni Natural correspon un total de 43 elements que corresponen a zones d'interès i espècimens botànics destacant la majoria dels paratges del Parc Natural del Cadí Moixeró ja que el terme de Gisclareny abraça tota la seva superfície del terreny dins del Parca Natural amb zones completament salvatges i feréstegues (Vall de la Muga, Afrau dels cortalets, Pleta de Molnell, serra de la Muga, la Boixassa i Vimboça) una bona part del territori del Parc aportant una important riquesa de flora, fauna i també de paisatge.

Cronologies i estils artístics

Cal tenir en compte que alguns elements poden tenir diverses cronologies i estils. A tall d'exemple pot tenir una cronologia medieval (pot presentar un parament romànic a la planta baixa) i tenir la part superior d'època moderna i en obra popular. Aquesta varietat es dona en edificis i construccions d'origen medieval que han tingut una continuïtat en època moderna com pot ser el cas de les masies, esglésies, molins, camins, ponts... Dels elements identificats dins el municipi s'han trobat 2 elements de l'etapa pre cambriana, 27 de l'era Mesozoica que

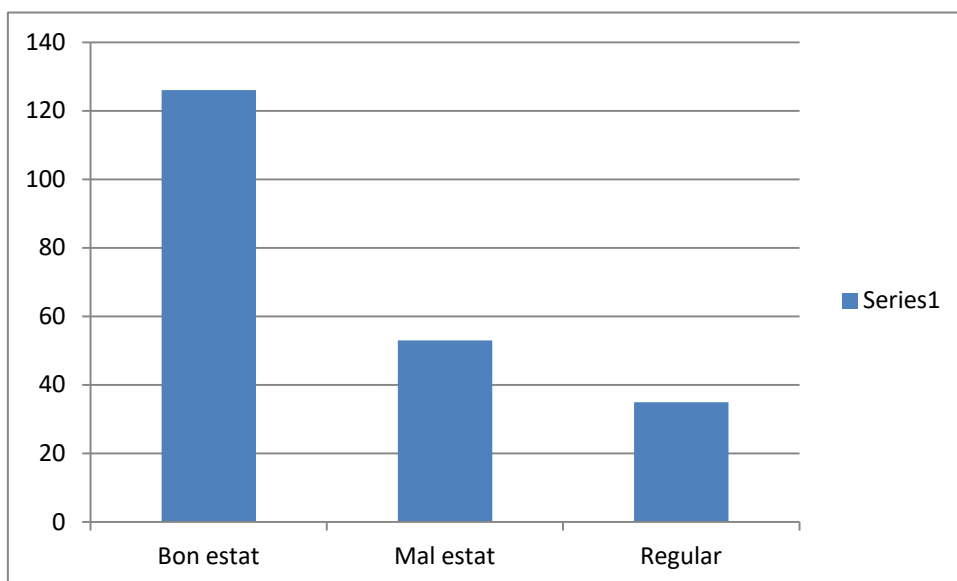
incorpora la majoria, d'avencs, coves i afloracions subterrànies de la conca del Bastareny, 1 element de l'edat dels metalls (cova de Cal Ros), 1 element ibèric (Cova de cal Bisbe), 1 element romà (Llegenda dels empedrats), 68 elements medievals 78 dels quals 1 és pre romànic, 9 són romànics i 9 són gòtics. D'època moderna s'han trobat un total de 125 elements dels quals 9 són d'estil barroc, 1 és d'estil neoclàssic, 1 és Rococó i 102 d'estil popular. Finalment d'època contemporània hi hauria 25 elements dels quals 1 és d'estil eclèctic. En percentatges equivaldria a la següent relació.

Pre Cambrià. 0,93%	Gòtic. 4,20%
Mesozoic. 12,62%	Modern. 58,41%
Edat dels Metalls. 0,47%	Popular. 47,66%
Ibèric. 0,47%	Barroc. 4,20%
Romà. 0,47%	Rococó. 0,47%
Medieval. 31,77%	NeoClàssic. 0,47%
Pre Romànic. 0,47%	Contemporàni. 11,68%
Romànic. 4,20%	Eclèctic. 0,47%

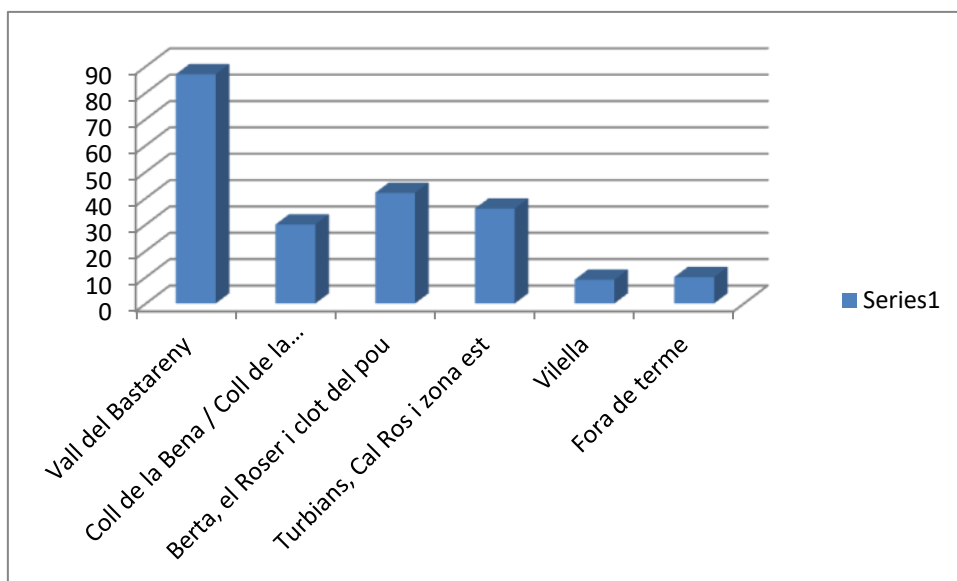
Estat de conservació i nivells de protecció existents.

En quant a l'estat de conservació. Hem comptabilitzat un total de 126 elements en bon estat, 53 en mal estat i 37 amb un nivell regular. De tots ells, 151 corresponen a la propietat privada i 63 són públics destacant els camins i ponts, les esglésies de Sant Miquel de Turbians i sant Martí del Puig, l'ajuntament i la parròquia del Roser a banda de les terres comunals on hi ha patrimoni natural d'interès Els camins rals, viaductes i ponts també corresponen a l'obra pública. En percentatges, els 126 elements en bon estat corresponen amb un 58,88% del total, els que estan en mal estat correspon amb un 24,77% del total d'elements fixats i finalment els que presenten un estat regular computen un 16'35% del total.

Situació dels elements per zones

Si agafem la suma total dels elements fixats i els situem per zones Trobem el següent:

Vall del Bastareny: 87 elements	Turbians, cal Ros i zona est: 36 elements
Coll de la Bena i coll de Bauma: 30 elements	Vilella: 9 elements
Berta, el Roser i clot del Pou: 42 elements	Fora del terme: 10 elements

Pel que fa a la distribució dels elements per zones podem veure com el patrimoni es reparteix d'una forma bastant equitativa en els diferents sectors. Amb tot la zona on hi ha un nombre més elevat d'elements fixats correspon a la vall del Bastareny amb un total d'uns 87 elements fixats que es corresponen amb un 40,65 % del total. El seguiria Berta-Roser i Clot

del Pou amb 42 elements equivalents a un 19,63% del total, Turbians, cal Ros i zona est amb 36 elements (16,82%), Coll de la Bena i coll de Bauma amb 30 elements que representen un 14,02%, Fora de terme hi ha 10 elements equivalents a 4,67% i finalment Vilella amb 9 elements i equivalent a un 4,20%. Si mirem amb detall cadascuna de les zones veurem que la vall del Bastareny hi ha un predomini de patrimoni medieval immoble (masies, conjunts arquitectònics, edificis, jaciments arqueològics, obra civil, elements arquitectònics i és que aquesta vall manté encara la distribució dels masos, terres de conreu, vilatges, camins, ponts i molins de l'època medieval amb alteracions de l'era moderna. A més a més i a banda del patrimoni immoble hi ha un seguit de llegendes i patrimoni immaterial d'herència també medieval i una gran varietat de zones d'interès (fonts, coves, avencs, rius, salts d'aigua, valls insòlites...) que formen part de les característiques d'un paisatge verge i poc explotat que guarda les arrels del seu origen i que fa que sigui declarat com a Parc Natural del Cadí Moixeró.

La zona de coll de Balma i coll de la Bena bé marcada per un paisatge de pastura amb un gran nombre d'elements i obra civil lligats a les explotacions ramaderes, a la pastura i al bosc. Hi ha un nombre elevat de pletes, boscos de coníferes, camins, barraques de pastors i fonts d'aigua fresca sobretot a la vessant més occidental. La zona del coll de la Bena hi ha un predomini de patrimoni immoble de masies agrupades al costat del camí que conformen el veïnat de Coll de la Bena.

La zona central equivalent al veïnat de Berta, el Roser i clot del Pou es caracteritza per una abundància de patrimoni immoble de masies de mida mitjana, masoveries i també amb una densa xarxa de camins ja que correspon amb el principal centre administratiu i religiós de Gisclareny. Hi trobem edificis i conjunts arquitectònics de gran rellevància com el Roser, la rectoria, Cal Jovell, cal Tor, Cal Pedrals, Cal Prim, cases de coll d'Escriga i també alguns elements mobles vinculats a aquest centre administratiu, costumari popular i patrimoni documental ja que és on trobem l'arxiu municipal i històric de Gisclareny. Alguns dels masos tenen un origen medieval (cal Prim, cal Baraut, cal Creueta, i els masos Coll i Carbonell de difícil situació).

La zona est amb l'antiga parròquia de Sant Miquel de Turbians i l'antic alou d'Espunya aplega una varietat de patrimoni medieval destacant-ne l'església de Sant Miquel de Turbians i el conjunt de Puigventós, les restes del mas Espunya, el castell del Quer, els camins de Maçaners, Saldes i Vallcebre i l'antiga església de Sant Pere del Grau. Com a zona d'interès cal destacar el roc del Donzell o del Quer que denominaria al castell i origen de Gisclareny i

les fonts de Cal Ros i Espunya. També hi ha com a patrimoni modern i obra popular el conjunt de les masies de Cal Ros amb les porqueres, colomars, la masia de Cal raler, Cal Pere Vilella, Rocadecans, Parleta, Estevenó i Noguera.

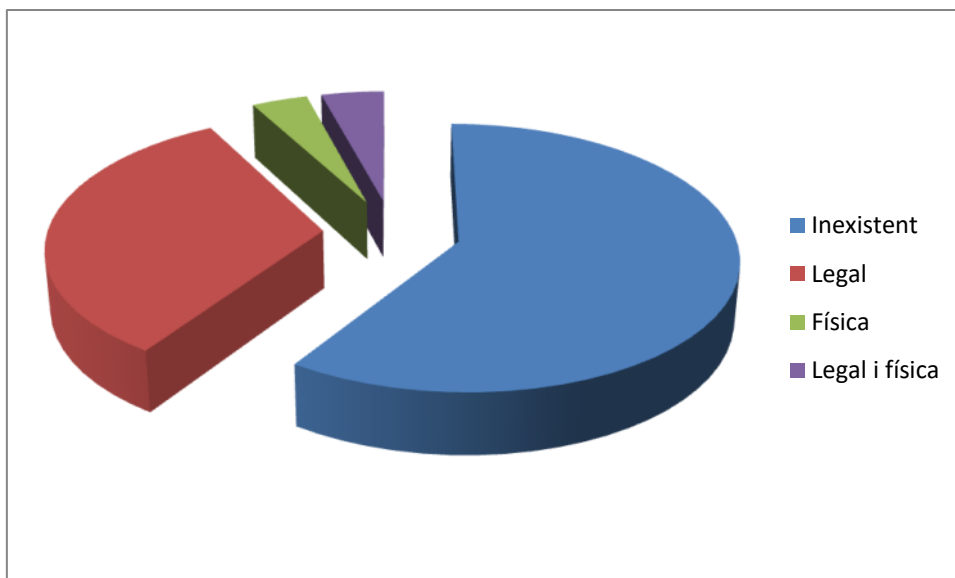
Com a nucli més petit hi hauria Vilella amb un predomini del patrimoni popular d'època moderna i obra civil destacant-ne el mas Llitjós, el mas Vilella, el molí nou i vell, i el camí de Vallcebre i Rocadecans

Finalment com a patrimoni de fora del municipi hi hauria el material arqueològic de cal Ros i cal Bisbe al Museu Comarcal de Berga i .els fons documentals i d'imatges que hi ha repartits en arxius de la corona d'Aragó, arxiu SPAL, arxiu dels Medinaceli, arxiu Comarcal de Berga, arxiu Diocesà de Solsona, arxiu parroquial de Bagà i fons d'imatges del Centre excursionista de Catalunya

Protecció.

En quant als nivells de Protecció hem detectat que del total de fitxes realitzades; uns 127 elements tenen una protecció inexistent equivalent 59,34%, 70 tenen protecció legal equivalent a un 32,71%, 8 la tenen física equivalent a 3,74% i tant sols 9 la tenen legal i física que equival a un 4,20% Dins dels que estan protegits tal i com s'ha vist només 3 són BCIN 2 d'acord amb la llei 16/1985, de 25 de juny, del Patrimoni Històric Espanyol, conegut com a "Decret dels castells" (castell de Murcurols i la Torre de Faia), i un com a fons documental (Arxiu de la Corona d'Aragó).

De BCIL (Bens Culturals d'Interès Local) d'acord amb la llei 9/1993, de Patrimoni Cultural Català només no n'hi ha cap. Altres nivells de protecció corresponen al Parc natural del Cadí Moixeró d'acord amb la llei 6/1982 de 6 de maig i alguns camins regulats per la llei de les vies pecuàries i camins públics (Llei estatal 3/1995 i el Decret legislatiu 2/2003 de la llei municipal)

Elements amb protecció inexistent: 127= 59,34 %

Elements de protecció legal: 70 = 32,71%

Elements de protecció física: 8 = 3,74 %

Elements de protecció legal i física: 9 = 4,20 %

3. ELEMENTS NO FITXATS

En quant als elements no fitxats són un seguit d'elements que per les característiques que tenen s'han considerat de poca importància ja sigui pel poc valor històric, eren elements desapareguts però que es coneixia la seva existència mitjançant fotografia, informació oral o plànols antics, o són elements de poca entitat artística o arquitectònica. És per aquest motiu que a continuació esmentarem cadascun dels elements mitjançant una llista amb una breu descripció de l'element per tal de deixar constància. És possible que sorgeixin altres elements que no els hi havíem donat importància o desconexíem la seva existència i que poden incorporar-se en el treball tenint en compte que es tracta d'un document obert. Aquests elements s'han recollit en els 9 grups exposats anteriorment i que llistem a continuació, alguns dels quals poden estar en varis grups.

Patrimoni medieval.

Les ruïnes de l'antiga església de Sant Iscle de Molnell, l'església de Santa Eulàlia de Vilella, la mola de molí de Murcurols, l'antiga església de Santa Maria de Murcurols, el mas Cadí, el vilatge de Murcurols, l'antiga església de Santa Magdalena de Faia, el mas Coll, el mas Carbonell, les restes de l'antic cenobi de Sant Miquel de Turbians, castell de Gisclareny (Gargallosa)

Jaciments arqueològics.

Les restes de l'església de Sant Iscle de Molnell, Santa Maria de Murcurols, Santa Eulàlia de Vilella, inhumacions antropomorfes de Sant Pere de Grau de les Escales, castell de Gisclareny, església de Santa Eulàlia de Vilella, mas Cadí, mas Coll, mas Carbonell, mas de la Pelosa, ruïnes de Galligan, antic molí de Molnell,

Masies, obra popular activitats per industrials.

Hi hauria en aquest grup una gran quantitat de masos de Gisclareny que no han estat fixats. Entre ells hauriem de destacar a **Vilella**: Cal Xacó, Cal Sargantana, Cal Relaió, Cal Rabost, Cal Quisquil, Cal Refilat, Cal Misèria de Vilella, Cal Minguetó, Cal Mateu, Cal Mariano, Cal Jaumet, la Casanova, la Barraca. A **Coll de la Bena**: Cal Xesch, cal Teresó, Cal sanya, Cal Sabrià, Cal Pallaró, Cal Ponsà, Cal Moso, Cal Misèria, Cal Gavaig, Cal Garrofé, Ca l'Escloper, Cal Cabré i Ca l'Antonet. A **Berta, el Roser i Clot del Pou**: Cal Vià, Cal Pinyera, cal Pere Jan, Cal Paixena, els Estanys, Cal Curt, Cal Caminas, cal Cortala, Cal Felipet, Cal Sanya, El Vier, Els Estanys, Cal Cabrer, el Bac. A banda hi hauria un conjunt de feixes a Cal Cerdanyola i també a la Muga i Oreis, barraca de l'Endal i restes de forns de Calç i teules a Coll de la Bena.

Patrimoni religiós.

Caldria destacar-ne les esglésies abans esmentades de Santa Maria de Murcurols amb la seva sagrera, Sant Iscle de Molnell, Santa Magdalena de Faia, Santa Eulàlia de Vilella, la nécropoli de Sant Pere de Grau d'Escales, la creu i el padró del Roser, de Sant Miquel de Turbians, l'antic cenobi de Sant Miquel de Turbians, la talla de sant Miquel de Turbians, la volta de Sant Romà d'Oreis, entre altres.

Festes i tradicions, costumari i patrimoni immaterial

Hi hauria l'aplec de Sant Martí del Puig, el recull de poemes de Jordi Roca i Tubau, la cançó de les noies de Gisclareny del Calic, L'emigrant de Gisclareny, em fa la cric crac, els rodolins de la Beneta Tomàs de Cal Caçador, poema de la Font de l'Adou, Poema de Gisclareny de Magalí Rius i Cardús, els caçadors de Gisclareny (anònim), Camí de Gisclareny de Ramon Alzamora, Nadala de la Fia-Faia de Francesc Caballè, la sardana dels cantaires del Cadí, el cant de comiat de mossèn Joan Cot, la sardana dels Empedrats de Lluís Roca.

Patrimoni natural.

La marta, la salamandra, la guineu, el cabirol, l'isard, pardal d'ala blanca, picot-negre, el gamarús, el gat fer, Cova SC 26, SC 27, SC 28 i SC 29 31 i SC 32 de Molnell, Balma de Cal Quim 1, Balma de Cal Quim 2, Balma de Cal Quim 3 Balma de la Boixassa, Balma de Cal Jonqueró, Roques de l'Escolà, Roques de Cal Bisbe, Balma dels Gitanos, balma de la Moneda, Arrugues del Comabona, Clot de la Pleta de l'Olla, els Castellots, la Voltrera, estret de Llúria, pas de la cabra, pas de la Guineu, obaga de Murcurols, Obaga de la Torre, Roca Tallada i cim de la Boixassa.

Patrimoni Documental.

Hauriem de remarcar com a elements no fixats el fons del molí de Vilella i de la casa de Pere Vilella, el fons de la masia del Puig, el fons de la masia de Cal Ros, de la rectoria, l'estudi de Josep Russinyol sobre Gisclareny i custodiat a la família Tomàs, entre altres.

A continuació els exposem i descrivim segons els elements desapareguts o no fitxats, els elements de poca rellevància, els de difícil accés i els de fora el terme.

ELEMENTS DESAPAREGUTS O NO FITXATS		ELEMENTS I OBSERVACIONS
TIPOLOGIA		
PATRIMONI IMMOBLE	EDIFICIS	<p>DESCRIPCIÓ</p> <p>-Església de Sant Iscle de Molnell. Documentada al 1004 en l'alou de Molnell es situava a prop del mas homònim. La parròquia surt esmentada el 1289 quan Guillem de Rocabert li havien concedit algun molí i alguns tascals i el mas Jover així com la batllia de tots els Censos que rebia d'aquest mas a la parròquia de Sant Iscle de Molnell. El batlle rebia el redelme i era obligat a fer-li cens d'una quartera d'ordi, cibada i un parell de gallines. Hi havia de servir com a home propi i vassall però era lliure del tribut de Remença. L'església va ser finançada pels senyors de Murcurols que hi emprengueren algunes obres. Consta que aquesta església el 1435 el senyer Vicenç Olivell en fabricava un seny. A l'església hi van haver diversos rectors al llarg del segle XV. Que surt com abandonada (Serra i Vilaró. J; 1989)</p> <p>-Església de Santa Maria de Murcurols. Al costat de la casa de Murcurols. Documentada per Serra i. Seria romànica. al segle XIII hi havia un castell amb la seva església de Santa Maria i algunes cases a dintre del recinte "quasdam domos intus castrum de Murturols que afrontant i domibus Bn. Pelos auunculi tui in domibus S. Serchs" SERRA I VILARÓ,1989. Baronies Llibre Aniria relacionada amb els vestigis encara existents a la part oest de la casa.</p> <p>. Església de Santa Eulàlia de Vilella. Església situada al capdamunt d'un turó que domina el veïnat de Vilella. No surt massa esmentada però de ben segur que es documentaria amb l'acta de consagració de Sant Miquel de Turbians dins les esglésies de Paradís. No es conserva cap rastre</p> <p>Mas Cadí: Antic mas que deuria estar situat a la part més alta de la conca del riu Muga i prop de les pletes de Molnell i pletissar a sota del Cap sadorm. Surt esmentat en els documents del castell de Murturols en que la mare de Guillem Ramon de Murturols va redimir a una donzella del mas Cadí (Serra i Vilaró, J. Llibre I)</p> <p>Castell de Gisclareny: Edifici de difícil localització ja que no se n'ha trobat cap vestigi. Hom apunta que es trobaria al capdamunt de la Gargallosa a llevant de l'església del Roser damunt d'un turo, tot i que hi ha qui el vol situat als castellots per la seva posició estratègica (Martín, 2005) però de moment és una incògnita ja que no s'ha trobat cap vestigi. Documentat per Serra i Vilaró esmenta que els habitants havien de pagar "guaite i castlania" per mantenir les tasques defensives d'host i cavalcada (Serra i Vilaró. Ob. Cit). Consta que el 1336 trs homes de la parròquia de Sant Miquel que tenien com a senyor alodial el monestir de Sant Llorenç apel·laren contra el baró de Pinós contra una sentència que tenia per fer obres al castell de Gisclareny (Martín: 2005)</p> <p>Antics masos de Coll i Carbonell Situats al veïnat del Clot del Pou i Coll de la Bena són esmentats per primera vegada el segle XV (Martín, 2005). Es situarien a Cal pallaró i prop del coll de la Bena.</p>

		<p>Mas de Galligan: Mas situat a prop del coll de la Boixassa a sota del coll de Vimboca a cavall de les valls del torrent del Forat i clot de Vimboca. En resten algunes restes enmig del bosc. Està documentat a partir de la documentació del terme i rodaria de Bagà (1233) En procedeix la llegenda de les bruixes de Galligan</p> <p>Antiga església de Santa Magdalena de Faia .Antiga capella de Santa Magdalena bastida damunt del solar de l'antiga església romànica del castell de Faia la qual aparentment no hi ha cap resta visible atès que es tracta d'una construcció molt recent. Caldria realitzar-hi alguna campanya arqueològica per a documentar les restes d'aquest antic edifici.</p> <p>.</p>
I el	CONJUNTS ARQUITECTÒNICS	<p>.Vilatge de Murcurols: .Situat a dins del recinte del castell de Murcurols. Va córrer la mateixa sort que el mateix castell. Surt esmentat el segle XIII juntament amb el castell homònim. quasdám domos intus castrum de Murturols que afrontant i domibus Bn. Pelos auunculi tui in domibus S. Serchs" SERRA I VILARÓ,1989. Baronies Llibre</p> <p>. Vilatge de Sant Vicenç de Serrarols.Antic vilatge o masos situats a Sant Vicenç de Serrarols dins el terme de Sant Genis de Gavarrós. D'origen medieval. Són esmentats per Serra i Vilaró. (Serra, 1987)</p> <p>Restes de les dependències del monestir de Sant Miquel de Turbians. Consta que a la part de ponent de lesglésia i coincidint amb cal Campaner hi hauria hagut aquest cenobi. Les referències documentals les trobem el 1326 quan aquesta església va quedar arrendada per 3 anys consecutius per un tal jaume Martí per tal que hi fes residència contínua amb els clergues i la seva fsmília "acostumada"i s'encuidés de sembrar les terres, pagar el delme del bisbe i atendre els serveis d'aquesta església i també les sufraganies que en depenien (Escriptiu, Preixens i Maçaners). Aquest document ens dona a entendre que en aquest període al lloc hi havia una petita comunitat de clergues</p>
PATRIMONI IMMOBLE	ELEMENTS ARQUITECTÒNICS	<p>. -Mola del molí de Murcurols. Mola situada al torrent de Murcurols. Segons Gener Aymaní aquesta mola de petites dimensions era una mica més avall del salt de Murcurols i podria anar relacionada amb algun molí desaparegut. Avui dia no en queda cap rastre. (Aymani i Domíngó. Els molins hidràulics de la vall del Bastareny</p> <p>. Restes de tombes antropomorfes a Sant Pere de Grau de les Escales. Consta que havien vist alguns enterraments a la zona del Grau de les Escales i pertanyents a l'antiga església de Sant Pere del Grau, documentada en l'acta de consagració de Sant Miquel de Paradís el 948. Segons sembla corresponien a tombes del tipus antropomorf segons la tradició oral-</p> <p>Volta de Sant Romà d'Oreis Consta segons algunes imatges antigues de Cèsar August Torras, Gavín i Mn. Gaietà i Pedrals que aquesta església estava coberta amb una volta de canó a full de llibre. Desconeixem quant va ser esfondrada.</p>
PATRIMONI IMMOBLE	OBRA CIVIL	<p>Antic molí de Molnell: L'alou de Molnell està documentat des de l'alta edat mitjana en l'acta de consagració de la parròquia de Sant Miquel de Turbians i posteriorment en els documents de Sant Llorenç prop Bagà i posteriors. La zona de Molnell prové de Molinell o</p>

Mapa de Patrimoni Cultural de Gisclareny (el Berguedà). Memòria

		molí petit per aprofitar les aigües del Bastareny i moldre les seves moles. Possiblement la resclosa i les restes d'un molí que més tard es va convertir en molina serradora en serien un clar exemple
PATRIMONI MOBLE	OBJECTES	<p>Creu i Padró de Sant Miquel de Turbians situat a la zona del cementiri i del que en resten els discs que sostenien la creu</p> <p>Creu i padró de la Mare de Déu del Roser situada al cementiri de l'església homònima</p> <p>Sagrera de Sant Iscle de Molnell desapareguda i situada als voltants de l'església</p> <p>Creu a Coll d'Escriga Consta que es situava entre la casa d'Escriga de dalt i el coll</p>

ELEMENTS POC RELLEVANTS		
TIPOLOGIA		ELEMENTS I OBSERVACIONS
PATRIMONI IMMOBLE	EDIFICIS	<p>DESCRIPCIÓ</p> <p>Antics masos d'obra popular Com ara les masies de Cal Xacó, Cal Sargantana, Cal Relaió, Cal Rabost, Cal Quisquil, Cal Refilat, Cal Misèria de Vilella, Cal Minguetó, Cal Mateu, Cal Mariano, Cal Jaumet, la Casanova, la Barraca, Cal Xesch, cal Teresó, Cal sanya, Cal Sabrià, Cal Pallaró, Cal Ponsà, Cal Moso, Cal Misèria, Cal Gavaig, Cal Garrofé, Ca l'Escloper, Cal Cabré i Ca l'Antonet, Cal Vià, Cal Pinyera, cal Pere Jan, Cal Paixena, els Estanys, Cal Curt, Cal Caminas, cal Cortala, Cal Felipet, Cal Sanya, El Vier, Els Estanys, Cal Cabrer, el Bac. A banda hi hauria un conjunt de feixes a Cal Cerdanyola i també a la Muga i Oreis.</p> <p>.Pou d'aigua al Roser i barraca de l'Endal</p>
	JACIMENTS ARQUEOLÒGICS	Les restes de les necròpolis de Sant Iscle e Molnell, mas de la Pelosa, Cal Quim, Cal Manuel, restes arqueològiques de Santa Eulàlia de Vilella
PATRIMONI IMMOBLE	ELEMENTS ARQUITECTÒNICS	<p>. Talla o verge del Roser a Nostra Senyora del Roser</p> <p>Vestigis de l'antiga església del Roser a sota del campanar</p> <p>.Pintures de Sant Martí del Puig</p> <p>.Pintures interiors de Sant Miquel de Turbians</p> <p>.Restes dels pedrons del Puig, El Roser,</p> <p>.restes de laudes sepulcral al Puig</p>
PATRIMONI IMMOBLE	OBRA CIVIL	.Restes de forns de Calç i teules a Coll de la Bena
PATRIMONI NATURAL	ZONES D'INTERÈS	<p>COVES DE GISCLARENY</p> <p>Cova SC 26, SC 27, SC 28 i SC 29 31 i SC 32 de Molnell i situades al clot de Vimboca</p> <p>Balma de Cal Quim 1,</p> <p>Balma de Cal Quim 2,</p> <p>.Balma de Cal Quim 3</p> <p>.Balma de la Boixassa,</p> <p>.Balma de Cal Jonqueró,</p> <p>.Roques de l'Escolà,</p> <p>.Roques de Cal Bisbe,</p> <p>.Balma dels Gitanos,</p> <p>.Balma de la Moneda,</p> <p>.Arrugues del Comabona,</p> <p>.Clot de la Pleta de l'Olla,</p>

Mapa de Patrimoni Cultural de Gisclareny (el Berguedà). Memòria

		.Els Castellots, .La Voltrera, .Estret de Llúria, .Pas de la cabra, .Pas de la Guineu, Obaga de Murcurols, Obaga de la Torre, Roca Tallada i C Cim de la Boixassa.
	ESPECIMENS BOTÀNICS	FAUNA . .La Marta. .La Salamandra .El gat fer. .El cabirol. .L'ísard. .Pardal d'ala blanca. .Picot-Negre . El gamarús
PATRIMONI IMMATERIAL		. l'aplec de Sant Martí del Puig, el recull de poemes de Jordi Roca i Tubau, la cançó de les noies de Gisclareny del Calic, L'emigrant de Gisclareny, em fa la cric crac, els rodolins de la Beneta Tomàs de Cal Caçador, poema de la Font de l'Adou, Poema de Gisclareny de Magalí Rius i Cardús, els caçadors de Gisclareny (anònim), Camí de Gisclareny de Ramon Alzamora, Nadala de la Fia-Faia de Francesc Caballè, la sardana dels cantaires del Cadí, el cant de comiat de mossèn Joan Cot, la sardana dels Empedrats de Lluís Roca,

ELEMENTS DE DIFÍCIL ACCÉS		
TIPOLOGIA		ELEMENTS I OBSERVACIONS
PATRIMONI MOBLE	COL·LECCIONS	. Col·lecció de material etnogràfic al molí de Vilella .Col·lecció de mobles a Cal Jovell. .Col·lecció de mobiliari de Cal Prim . Banc de fusta del Puig . Mobiliari de la rectoria de Gisclareny . Mobiliari de Cal Ros
PATRIMONI IMMOBLE	ELEMENTS ARQUITECTÒNICS	. Interiors de Cal Jovell .Interiors de Cal Prim .Interiors de Cal Ros
PATRIMONI DOCUMENTAL		.Fons documental del molí de Vilella. .Fons documental de Cal Pere Vilella .Fons documental de la rectoria a Terrassa .Fons i documentació de la casa el Puig a Vic .Fons i documentació de la casa de Cal Ros a Bagà . Fons Rossinyol a la família Tomas de Bagà

ELEMENTS DE FORA DEL TERME		
TIPOLOGIA		ELEMENTS I OBSERVACIONS

PATRIMONI IMMOBLE	EDIFICIS	<ul style="list-style-type: none"> . Antic castell de Grallera (Griera). .Vila de Bagà amb el seu nucli antic. .Església de Sant Esteve de Bagà .Palau dels Pinós a Bagà .Casa de Turbians a Bagà .Casa de Quer .Església de Santa Fè de Quer .Masia de Matallops .Monestir de Sant Llorenç prop Bagà .Monestir de Sant Sebastià de Sull .Castell de Guardiola al collet d'Aina .La torre de Foix .Casa dels Bover a Bagà .Santuari de Gresolet a Saldes .Castell de Saldes
PATRIMONI IMMOBLE	OBRA CIVIL	<ul style="list-style-type: none"> . Pont del Patola o de Sant Joan .Pont damunt el torrent de Greixer .Pont de .Central hidroelèctrica del Pendís .Pont de Sant esteve a Bagà (de la vila) .Pont de l'estret de Malgrau a Bagà .Pont de Sant Llorenç a Bagà .Molí de Cal ferrer a Saldes
PATRIMONI NATURAL	ZONES D'INTERÈS	<ul style="list-style-type: none"> .Els Cortils (Bagà). .Serra Pedregosa a Bagà .Pas dels Gosolans .El Collell .Font Cerdana .Font Tortera .Cadinell .Pedraforca

PERSONATGES IL·LUSTRES

Mestre Elisard Sala El mestre Elisard sala excursionista des de jove va formar part del grup "novells" que es va integrar al centre excursionista de Sants, que posteriorment va ser una de les entitats fundadores de la UEC (Unió excursionista de Catalunya); el 1954 va crear el grup de cantaires d'aquesta entitat, que dirigí fins el 1969 i amb el qual va estrenar la major part de les seves obres. També va estar al capdavant de l'orfeó de Sants i va fundar el grup infantil de la Trepia i la seva música es va centrar en la coral per els infants. Va tenir alguns èxits com a director del front de l'Orfeó de les Corts, de l'agrupació coral Roure i la Societat Coral l'Espiga de les Corts. Es va casar amb la mezzosoprano Àngels Sirenera la qual va col·laborar en molts concerts i recitals. La seva producció compositiva està formada per 400 cançons, preferiblement de muntanya i recollida en diferents cançoners: "cançons de camí enllà", "cançons de mar i muntanya", " cançons d'humor i ginesta", "cançoner de la Val d'Aran", "cançoner de Bagà", "cancionero de Ordesa". Va escriure obres com ara "cantem la muntanya", " un oratori de Nadal", "missa dels excursionistes" i "l'obra bucòliques" per a cor i orquestra de cambra. El lloc escollit per la presentació dels seus cançoners va ser la vila de Bagà el 1971. (informació extreta de Benigne Rafart). El poema és un fragment d'un poema molt més extens escrit el 1969 pel mateix Elisard i que segueix amb les següents rimes: "El santuari- de Gresolet- sigui el sagrari-que em guardi el fred-Tancalaporta-em vetlli el son-i el Pedraforca-m'escampi el nom-Prepara branques-falgueres, rocs-si els ulls em tanques-quan siguin orbs-i quan reposi-entre les flors-ningú no gosi-regar-me a plors.Gòsol, Saldes-i Gisclareny-em donguin albes-planes de seny. Per capçalera- VA DONAR EL COR-escrit amb pedra-sobre el meu cos mort-Oh coll de Bauma- vindré a dormir-sota la

calma- del teu jardí. Vull sentir el càntic- dels meus ocells-el darrer càntic-que he escrit per a ells."

Mossèn Francesc Cima i Garrigó: Va ser mossèn de Gisclareny durant la dècada dels anys vuitanta i principi dels noranta. Fill de Terrassa passava llargues temporades a Gisclareny on es va inspirar en la solitud dels seus paisatges i va escriure alguns llibres sobre Sant Miquel de Turbians basant-se en la presència fictícia d'una ermità que vivia a Sant Miquel de Turbians i iniciava llargues converses sobre el seu Jo interior i del perquè de les coses. Entre els llibres que va escriure hi ha "Converses amb l'ermità de Sant Miquel de Turbians" de 1995, berguedà Terrassa com nou, " "retorn a Sant Miquel de Turbians" . Terrassa, 1992 del mateix editorial i finalment "Primavera a sant Miquel de Turbians" de l'any 2000. Els tres llibres es van basar en la solitud de l'esmentada església i en els paratges de muntanya. Consta que Mossèn Cima va jugar un paper cabdal en les riuades de 1982, doncs gràcies al seu aparell de radioaficionat va poder mantenir el contacte de Gisclareny amb la resta de les valls i poder avisar a la gent.

Albert Arilla: Era un guarda forestal de la reserva de caça del Parc Natural del Cadí Moixeró que va morir l'any 2000 en un accident laboral de muntanya en un lloc molt proper al mirador que porta el seu nom. Era una col·laborador i organitzador de la cursa de muntanya Pirena, juntament amb el popular Pep Parés on hi va participar en nombroses ocasions atès que el mushing era una de les seues principals aficions. Poc després de la seua mort l'ajuntament de Gisclareny i el Parc Natural del Cadí Moixeró van decidir de construir aquest mirador en homenatge seu.. Una placa commemorativa recorda la seua persona.

Eduard Martín i Vergara: Professor jubilat i natiu de l'Osona. Resideix a Gisclareny durant llargues temporades. La seua principal afició com a historiador l'ha portat a nombrosos arxius tant públics com privats a la recerca de documentació de Gisclareny. I és que la seua tasca com a historiador l'ha comportat a escriure "Una Mirada sobre la història de Gisclareny" l'any 2005. Aquesta ressenya és un resum de les notícies trobades, juntament amb aportacions pròpies i el volcatge de dades fetes per Joan Serra i Vilaró en la seua obra de les Baronies de Pinós i Mataplana. A més a més Martín ha tornat a cercar la documentació de Serra i Vilaró reinterpretant-la de nou, tota vegada que està escrivint de nou una "veritable història de Gisclareny". A més a més Martín organitza l'escenificació de passatges de la vida quotidiana de la història de Gisclareny que es representen per la festa Major. Col·labora en l'organització de festes, doncs és una persona molt dinàmica

5. BIBLIOGRAFIA

BARAUT, C (1978). "Les actes de consagració de les esglésies del Bisbat d'Urgell (segles IX-XIII). Urgellia, núm. 1.

BENET I CLARÀ, A (1984). "El comtat de Berga. Orígen i límits (segle IX-XI). A Erol núm.11. àmbit de Recerques del Berguedà.

BERTARN I COMELLES. J.M. (1988) . La toponymia pre romana. Antigues arrels berguedanes.Barcelona.

CARBONELL, E; PONS, E;MOLIST, M (1982). "Breu aproximació a la prehistòria del Berguedà i els seus entorns.Resum". A XXIII Assamblea Intercomarcal d'estudiosos. Berga. Publicacions de l'Ajuntament.

CASTANY I ALTRES (1990). El Berguedà. De la prehistòria a l'antiguitat. Llibres de l'Àmbit núm. 4. Àmbit de Recerques del Berguedà.

FORNER, Climent i RAFART, Benigne (2001): Goigs marians del Bisbat de Solsona.

FUSTÉ, R (1982) " Cap a una anàlisi de la masia del Berguedà. L'erol núm.1 pp6-23. Àmbit de Recerques del Berguedà.

IGLÉSIAS, J (1982). "demografia històrica i actual del Berguedà" A XXIII Assamblea Intercomarcal d'estudiosos. Berga. Publicacions de l'Ajuntament.

IGLÉSIAS, J (1991). Fogatge de 1497. Estudi i transcripció. Fundació Vives i Casajuana. Barcelona

JUNYENT, E (1992). Diplomatar i escrits de l'abat i Bisbe Oliba. Institut d'Estdis Catalans. Barcelona.

LACUESTA, R (2003). Els municipis i el patrimoni arquitectònic. Compendi legislatiu comentat. Diputació de Barcelona. Xarxa de municipis. Plecs. Núm.5

MADOZ, P (1845). Diccionario geográfico-estadística-histórico de España y de sus posesiones de ultramar. Madrid

MARTÍN SÁNCHEZ, Manuel: Seres míticos y personajes fantásticos españoles, Editorial EDAF S.A., Madrid, 2002, pàg. 167.

RIU I RIU, M (1989) l'ARQUEOLOGIA MEDIEVAL A CATALUNYA. Col·lecció de Coneguem Catalunya. Els Llibres de la Frontera.

SITGES I MOLINS, X (1977). Esglésies pre romàniques del Bages, Cardener, Berguedà i Cardener. Manresa.

VIGUÉ, J ; BASTARDES, A (1978).Monuments de la catalunya Romànica. El Berguedà. Artestudi. Edicions Barcelona.

DDAA (1970). Gran Enciclopèdia Catalana. Barcelona

DDAA (1981). Gran Geografia Comarcal de Catalunya. Vol IX. Enciclopèdia Catalana

DDAA (1985). Catalunya Romànica. Vol XII. El Berguedà. Enciclopèdia Catalana.

BIBLIOGRAFIA ESPECÍFICA

ALCALÀ, CÈSAR (2011): Històries encantades de Catalunya. Els mites i les llegendes del nostre país que cal conèixer, Columna Edicions S.A., Barcelona, pàgs. 71-75.

ARROYO HUGUET , MERCEDES(2009). "Estratègies empresarials pioneres. L'electricitat al Berguedà 1901-1964" a Erol. Revista cultural del Berguedà. P. 28-35.

ARROYO, HUGUET M (2012)."De las fábricas de luz" a la creación del sistema. La oragnixación regional de fuerzas hidroelectricas del Segre, 1020-1952. Simposio internacional. Globalización, iinnovación y construcción de redes técnicas urbanas de américa y Europa. 1890-1930. Universitat de Barcelona

AYMANI I DOMINGO, G (2002). Els molins hidràulics de la vall del Bastareny.Exemples d'una activitat preindustrial desapareguda Associació Medieval de Bagà

BACH, A. (1985). L'Arxiu Diocesà de Solsona i altres arxius de la zona del Cardener. Revista Cardener núm. 2, pàgs. 237-248. Cardona.

BARAUT, C ; (1978) "les actes de consagració de les esglésies del bisbat d'Urgell". Urgellia I

BARAUT, C (1981) "Els documents de l'any 1010-1035 a l'arxiu capitular de la Seu d'Urgell". Urgellia IV

BARAUT, C (1982) "Els documents de l'any 1036-1050 a l'arxiu capitular de la Seu d'Urgell". Urgellia V;

BARAUT, C (1983). " Els documents de l'any 1051 a 1075 a l'arxiu capitular de la Seu d'Urgell" a Urgellia VI

BARAUT, C (1988-89) "Els documents dels anys1101-1150 a l'arxiu capitular de la Seu d'Urgell". Urgellia IX.

BARTRINA, E (2000). Inventari dels arxius parroquials del bisbat de Solsona. Bisbat de Solsona (inèdit)

BOLÓS MASCLANS, JORDI; NUET I BADIA, JOSEP (1983).Els molins fariners. Ketres Editora. S.A. Barcelona

BOLÓS, J. (1995): "Monestir de Sant Llorenç prop Bagà. Les fonts documentals. Els primers temps del monestir (segles IX-XIII)". Investigacions arqueològiques i històriques al Berguedà (II). Sant Llorenç prop Bagà. Sant Quirze de Pedret. QCT. 6. Barcelona. p- 11-12.

BOLÓS, J. (1986): "Monestir de Sant Llorenç prop Bagà. Resum de les fonts documentals". Memòria 1984

BOLÓS MASCLANS, J; PAGÈS, M (1996). El monestir de Sant Llorenç prop Bagà. Artestudi. Barcelona p-70-87.

CABALLÈ, CANTALAPIEDRA, FRANCESC (2009). Les empremtes del camí ral de Bagà. Associació Medieval de Bagà.

CABALLÈ, CANTALAPIEDRA; FRANCESC (1995). Les tres-centes cases de Gisclareny. Editorial Columna Albí.

- CAMÓS, PARE. Jardín de Maria plantado en el principado de Catalunya. Edició facsimil 1653.
- CASAS SOLER, QUIM (2004). "La pagesia i l'època preindustrial" a Erol, Suplement 3 p-10-15.
- CASAS SOLER, QUIM (2004). "La vall de Brocà en els segles XVIII i XIX. a Erol, Suplement 3 p-8
- CASAS SOLER, QUIM (2006). "Les fargues del Berguedà" a Erol. Núm.91. P.35-42.
- CASCANTE TORRELLA, PERE (2004). "Patrimoni arquitectònic" a Erol. Suplement núm. 3.
- CASCANTE I TORRELLA PERE (2005). El palau dels Pinós-Còdol. Una visita al seu interior. Ajuntament de Bagà
- CASCANTE TORRELLA,PERE (2009). Memòria de la intervenció arqueològica al jaciment de Sant Pere de Casserres (Berguedà). Generalitat de Catalunya. Dep. de Cultura i Mitjans de Comunicació. Inèdit
- CASCANTE TORRELLA, PERE (2010). Estudi històric i arquitectònic del Palau dels Pinós de Bagà. Memòria dels treballs de restauració del castell de Palau de Bagà. Institut Català del Sol (inèdit)
- CASCANTE TORRELLA, PERE (2012). Estudi històric i arquitectònic de l'edifici industrial de la Baganense de Bagà. Diputació de Barcelona. Servei de Patrimoni Arquitectònic Local
- CASCANTE I TORRELLA, PERE (2013). "projecte de creació d'exposició permanent de Bagà 1440. Vida quotidiana en una vila medieval". Ajuntament de Bagà (inèdit).
- CASCANTE I TORRELLA, P (2014). Itineraris pel patrimoni medieval edificat al Parc natural del Cadí Moixeró. Parc Natural del Cadí Moixeró (inèdit).
- CASCANTE I TORRELLA, PERE (2016). "Bagà una vila amb un ric passat medieval". El Mon Medieval.
- CASCANTE I TORRELLA, PERE (2016). Breu referència al nucli de Terradelles. (Inèdit)
- CASCANTE I TORRELLA, PERE (2017) . Estudi històric i arquitectònic de la casa de Vilalta de Sant Mateu de Bages (Inèdit).
- CASÒLIBA; J (2015). Àrees d'interès geològic al Parc Natural del Cadí Moixeró. Fitxa núm. 1
- CATALÀ i ROCA, PERE. "El castell de Gisclareny" Els castells catalans. Vol V. (El Berguedà)p.910-916.
- CIMA I GARRIGÓ, F (1997) Converses amb l'ermità de Sant Miquel de Turbians. Terrassa;
- CIMA I GARRIGÓ, F (1998). Primavera a Sant Miquel de Turbians. Terrassa.
- CIMA I GARRIGÓ, F (1994), Retorn a Sant Miquel de Turbians. Terrassa.
- COROMINAS I CAMP, RAMON i COROMINAS I CAMP, JAUME (1987). "La Torre de Foix" a L'erol núm.21 Berga, tardor 1987.
- COROMINAS I CAMP, R; COROMINAS I CAMP, JAUME (1987). "El far, Sant Ciprià de Fígols i Sant Salvador del Jou" a Erol. Núm. 21
- COROMINAS I CAMP JAUME I RAMON (2017). Premses, tines i trulls medievals al Berguedà, nord del Bages i part del Solsonès. Centre d'Estrudis del Bages.

COROMINAS I CAMP, R (2018). " Sant Romà d'Oreis. Una obra defensiva amb l'església incorporada" a Erol

CORTES, ELIA; María del AGUA (2016). Espai domèstic i cultura material. Una aproximació històrica a les cases rurals de la comarca del Berguedà (Tesi doctoral). UAB

CORTES, ELIA; María del AGUA (2019). De bona casa, bona brasa. La casa i l'espai domèstic al Berguedà. Col·lecció de temes d'etnologia de Catalunya. Vol. 30. Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura

CORTINA RAMOS,A; GORDI I SERRAT, J. (2007). Carta del Paisatge del Berguedà. Pacte per a la protecció. Gestió i millora dels paisatges del Berguedà.

ESTASSEN , LL (1913). "masia el Puig"; "masia de Bagà". Fons fotogràfic del Centre excursionista de Catalunya. Núms. 2570,

ESTASSEN , LL (1913). "masia de Bagà". Fons fotogràfic del Centre excursionista de Catalunya.

FIGOLS COMPANYY, CARLES (2016). Antics hostals del camí ral

FORNS DE RIVERA, C. (2009). Catàleg de Pergamins de l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya. Barcelona: Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, Generalitat de Catalunya., P.257 (Arxius i Documents; 4. Eines de Recerca)

FREIXES PERICH, A (2013). Les fonts del Bastareny i l'origen del riu Llobregat, la seva capçalera i l'embassament de la Baells. Versió PDF.

FUGUET i SANS, J (1995). L'arquitectura dels templers a Catalunya. Barcelona. Rafael Dalmau Editor.

GALÍ FERRÉ, DAVID (2008). "Hora et labora a l'entorn del monestir, els eremitoris, les estructures hidràuliques i l'hostal el Frare". Erol. P.21-24

GALÍ F, D; LACUESTA CONTRERAS, R (2010). Evolució històrica i constructiva de l'església de Sant Esteve de Bagà a partir de les fonts documentals. SPAL (Inèdit).

GALLARDO GARRIGA, A (1930) "ermita i masia de Gisclareny". Fons fotogràfic de Centre Excursionista de Catalunya EMX-C-3143;

GAVIN, JOSEP M^a.(1985). Inventari d'esglésies. Vol 17. Berguedà

GENERALITAT DE CATALUNYA. DEPARTAMENT DE MEDI AMBIENT. PARC NATURAL DEL CADÍ MOIXERÓ (2013). Patrimoni cultural i natural.

GENERALITAT DE CATALUNYA. Departament de medi ambient i habitatge. Parc Natural del Cadí Moixeró. Opuscle de la fauna Català/anglès

GIRABAL, J (2007). Aprofitament dels materials geològics. 3.3. Els forns de calç. Camp d'aprenentatge del Bages. XTEC. Calders.

GUARDIA, JORDI (2014) "les excavacions al castell de Guardiola de Berguedà. Actes de les II jornades d'Arqueologia de la Catalunya Central. Vic- 13-15 de desembre de 2012 Generalitat de Catalunya.

HERRADA VILÀ. J; REGÀS IGLESIAS F; ADAM VIDAL ,F (2013). La tradició artesanal del guix emmotllat a la vall de Lord. Unicum.nº13

INSTITUT FOTOGRÀFIC DE CATALUNYA . www.iefc.cat.

LACUESTA I CONTRERAS, R (2008) .Els emmotllats de guix. Els sostres del campanar de Sant Sebastià dels Gorgs". Quaderns científics i tècnics i restauració monumental. Assaig i recerca. Monogràfics Avinyonet del Penedès, Barcelona, Cardona, Muntanyola, Sant Cugat del Vallès, Sant Llorenç de Savall, Súria. Diputació de Barcelona. Servei de Patrimoni Arquitectònic Local. P-145-197. Barcelona.

LACUESTA CONTRERAS; RAQUEL (2008). "L'art al monestir. Abans i ara" a Erol núm. 99. p- 29-33.

LÓPEZ MULLOR, A.; CAIXAL, A (2002).: Memòria de intervenció arqueològica a Sant Llorenç prop Bagà. Campanya 2002. Diputació de Barcelona, Servei de Patrimoni Arquitectònic Local.

LÓPEZ MULLOR, A.; CAIXAL, A. (2001-2003); Memòria de les excavacions al conjunt del monestir de Sant Llorenç prop Bagà (Guardiola de Berguedà, Berguedà). Servei de Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona.

LÓPEZ MULLOR, A.; CAIXAL, À. (1987): Monasterio de Sant Llorenç prop Bagà (Guardiola de Berguedà, Barcelona). Novedades arqueológicas. II Congreso de Arqueología Medieval Española, Madrid. P- 339-348.

LÓPEZ MULLOR, A., (1991): La excavación del monasterio de Sant Llorenç prop Bagà. Campañas 1984-1989. Quaderns Científics i Tècnics, 3: Simposi Actuacions en el patrimoni edificat medieval i modern (segles X al XVIII): I. La intervenció arquitectònica. II. La recerca arqueològica. Servei de Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona. Barcelona p- 67-90.

LÓPEZ MULLOR, A.; CAIXAL, À. (1995): "Monestir de Sant Llorenç prop Bagà. Excavacions arqueològiques. Campanyes 1984-1989". Quaderns Científics i Tècnics, 6: Investigacions arqueològiques i històriques al Berguedà (II). Sant Llorenç prop Bagà. Sant Quirze de Pedret. Servei de Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona. P-24-177.

LÓPEZ MULLOR, A.; CAIXAL, À. (1999): "Nous descobriments arqueològics al monestir de Sant Llorenç prop Bagà". L'Erol, 61. Berga p- 21-30.

LÓPEZ MULLOR, A.; CAIXAL, À. (2000): "Resultats dels darrers treballs d'excavació al monestir de Sant Llorenç prop Bagà (Guardiola de Berguedà)". Actes del I Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna de Catalunya. Igualada, 13-15 de novembre de 1998. Barcelona p-472-488.

LÓPEZ MULLOR, A.; CAIXAL MATA, A. (2001-2003); Memòria de les excavacions al conjunt del monestir de Sant Llorenç prop Bagà (Guardiola de Berguedà, Berguedà). Servei de Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona.

LÓPEZ MULLOR, A.; CAIXAL, À. (2002): "Darrers treballs d'excavació al conjunt del monestir de Sant Llorenç prop Bagà (Guardiola de Berguedà, Berguedà)". Lambard. Estudis d'art medieval, XIV (2001-2002). Institut d'Estudis Catalans. Barcelona.p- 47-74.

LÓPEZ MULLOR, A.; CAIXAL, A (2002).: Memòria de intervenció arqueològica a Sant Llorenç prop Bagà. Campanya 2002. Diputació de Barcelona, Servei de Patrimoni Arquitectònic Local.

LÓPEZ MULLOR, A.; CAIXAL, À.; VILA, J.M. (2003): El monestir de Sant Llorenç prop Bagà (Guardiola de Berguedà). Assaig d'evolució històrica. Actes del II Congrés d'Arqueologia

Medieval i Moderna a Catalunya. Sant Cugat del Vallès, 18-21 d'abril de 2002. Vol. I. Barcelona.p- 35-48.

LÓPEZ MULLOR, A.; CAIXAL, À. (2004): Las excavaciones en el monasterio de Sant Llorenç prop Bagà (Guardiola de Berguedà). 2ª Bienal de la Restauración Monumental. Vitoria-Gasteiz, del 21 al 24 de noviembre de 2002, Academia del Patal, Fundación Catedral de Santa María. Vitoria p- 203-209.

LÓPEZ MULLOR, A.; CAIXAL, À.; VILA, J.M. (2007):El recinte medieval del monestir de Sant Llorenç prop Bagà (Guardiola de Berguedà). Campanyes arqueològiques dels anys 2000-2004. Actes del III Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya. Sabadell, 18-21 de maig de 2006. Vol. II. Barcelona.p- 585-604

LOSADA MAYORAL, J; NAVARRO PAU, J (2011). Teuleries i Forns de Calç. Restes etnològiques del nostre passat recent 2. Centre d'Estudis de Gavà

LOZANO I FREIXA, E (2008). Col·lecció de pergamins a l'arxiu municipal de Berga.

MARTIN I VERGARA, E (2005) Una mirada sobre la història de Gisclareny.

MARTÍN I VILASECA, F; PREIXENS I LLEVADOT M. (2005) .Les construccions de pedra seca a les terres de Lleida. Pagès editors

MESTRE I CARBONELL, C,(2012) "L'antic ofici dels carboners". Lo senianenc, memòria, natura i llengua. P-82-88.

MESTRE i GODES, J; JOAN-AIBERT ADELL(1999). El Prepirineu. Barcelona: Racc.

MONTORI FAURA, A (2008)."El tritó pirinenc". Picot Negre núm. 11. Juliol 2008.

MUNTANYÀ, ROSA (1982)" bibliografia de Bagà" a "Erol". Núm. 42

NOGUERA; JOSEP (1990). La ciutat de Berga en temps del canal industrial. Àmbit de Recerques del Berguedà

ORIOLA, JOSEP; SOLER RAMON (1997). Rellu fotogràfic de les mines del Berguedà. Berga

PEDRALS I COSTA, XAVIER(2005). Joan Ribera i Fornells. Captar la vida. Erol, revista cultural del Berguedà. núm. 85 "Patrimoni geològic i miner". p.47-49.

PEDRALS I COSTA , X (2007); La Fia-faia: màgica, ancestral, única. Barcelona

PLADEVALL I FONT, ANTONI (1985). Catalunya romànica. Vol. XII. El Berguedà.

PUJOL i VILASECA, J (2007). "De la teuleria a la bòbila" Erol núm. 92. Àmbit de Recerques del Berguedà.

RAFART BENIGNE; www.feec.cat. /a festa de la canço de muntanya; RAFART. BENIGNE; Dietari. Revistes catalanes amb accés obert.

ROVIRÓ i ALEMANY, Xavier: 100 llegendes de la Plana de Vic. El Farell edicions (Col·lecció Popular Llegendes, 4), Sant Vicenç de Castellet, 2000, pàg. 113.

RUMBO i SOLER,A. (2005) .Fons de l'Ajuntament de Gisclareny. Comunitat de la Xarxa d'arxius municipals. Diputació de Barcelona. Oficina de Patrimoni Cultural.

SÀNCHEZ I VICENS, J (2008). "Arqueologia del paisatge. Un cas pràctic" a El Picot Negre, revista informativa del Parc Natural del Cadí i Moixeró. Núm. 12. pp.

SANCHEZ VICENS, J i COMAS, R (2017). "Les fargues del Berguedà. Un patrimoni injustament oblidat" a Erol. Núm.133. P. 55-61.

SANCHEZ VICENS, J ICOMAS, R (2018). "La farga de Sant Llorenç prop Bagà a Guardiola de Berguedà" a Erol. Núm. 135. P.57-64.

SANTANDREU i SOLER; M. DOLORS (1997). "Vallcebre a l'Edat Mitjana" a Erol.núm. 56 p-17-1

SANTANDREU I SOLER. M^o DOLORS (2006).La vila de Berga a l'Edat Mitjana. La família dels Berga. Voll 1 a 3. Tesi doctoral dirigida per Dr.Manuel Riu i Riu, catedràtic d'Història Medieval de la Universitat de Barcelona en el programa de Doctorat "Poder i Societat a l'Edat Mitjana". Bienni 1993-95.

SERRA ROTES , R; CLARET J, ROCA, A (2003) Inventari de patrimoni arquitectònic de Gisclareny. Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura Direcció General de Patrimoni Cultural.

SERRA ROTES, R; BERNDICH. A; ROTA, M (1991). Guia d'art del Berguedà. Consell Comarcal del Berguedà.

SERRA i VILARÓ, J (1987). Baronies de Pinós i Mataplana. Investigació als seus arxius. Vol. I, vol II i vol III.

SITGES I MOLINS, X. (1999) "Guixeries ornamentals i tardo gòtiques i renaixentistes al Bages". Dovella.

SUREDA BERNÀ; Mª JOSÉ (2008). " Un hipotètic camí de Sant Jaume. Els elements arquitectònic i litúrgics del monestir de Sant Llorenç prop Bagà i la seva possible relació amb la iconografia i culte dels jacobeus" a Erol núm. 99 P.35-37.

TORRES, C.A (1903). Pirineu Català.El bergadà. Les valls altes del Llobregat . DDAA (2003). L'art del Gòtic a Catalunya. Vol III. Dels Palaus a les Masies. Barcelona. Enciclopèdia Catalana.

VERDAGUER i SANTALÓ, Jacint: Totes les rondalles. Pirene Editorial i Edicions Proa. Barcelona, 1995, pàgs. 53-55.

VIGUÉ, JORDI; BASTARDES, ALBERT (1978) .Monuments de la Catalunya romànica. El Berguedà Artestudi.Barcelona, 1978:

VILA I CARABASSA, J.M. (2000). Monestir de Sant Llorenç prop Bagà (Guardiola de Berguedà). Servei de Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona.

VILADÉS LLORENS, RAMÓN (1996). Les muralles de Bagà al segle XIV. Ambit de Recerques del Berguedà. p-42-49.

VILADÉS, LLORENS; RAMON (2004). "Tradicions i costums". Erol . Suplement núm. 3

DDAA. Restaurar o reconstruir. Actuacions del Servei de Patrimoni Arquitectònic Local en els monuments, Memòria SPAL 2002-2012. Vol 1.

DDAA (1982). " Església de Sant Climent de Vallcebre o Sant Climent de la Torre de Foix" Inventari de Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. Generalitat de Catalunya. Departament de

DDAA (2003). L'art del Gòtic a Catalunya. Vol III. Dels Palaus a les Masies. Barcelona. Enciclopèdia Catalana.

DDAA. (2005). Guia del Museu Diocesà i Comarcal de Solsona. Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura

DDAA.(2008): Guardiola de Berguedà. Monestir de Sant Llorenç prop Bagà. Memòria de les excavacions arqueològiques. Servei de Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona.

DDAA (2014). " Església de Sant Miquel de Turbians". Restaurar o reconstruir. Actuacions del Servei de Patrimoni Arquitectònic Local en els monuments. Memòria SPAL 2002-2012. Vol I. Barcelona.p- 273-280

DDAA (2014) " Sant Martí del Puig de la Baga". Restaurar o reconstruir. Actuacions del Servei de Patrimoni Arquitectònic Local en els monuments. Memòria SPAL 2002-2012. Vol I. Barcelona.p- 581-587

DDAA (2006). Criteris d'intervenció en el centre històric i patrimoni monumental de Bagà. Part II . Edificacions.Diputació de Barcelona. Servei de Patrimoni Arquitectònic Local.

DAA (2007) Catàleg específic de masies i cases rurals de Gisclareny. Annex a la normativa.(dades històriques a les masies incloses). Ajuntament de Gisclareny.

DAA (2007) Catàleg específic de masies i cases rurals de Gisclareny. Annex I a la normativa.(memòria). Ajuntament de Gisclareny.

DDAA (2007). Inventari de camins ramaders del Berguedà.

DDAA. Mapa hàbitat corine 1:10.000. Parc Natural del Cadí Moixeró.

DDAA. Manual del hàbitats ens els boscos de Catalunya. Vol VI. Boscos. Generalitat de Catalunya.

DDAA. Àrees d'interès geològic del Parc Natural del Cadí Moixeró. Generalitat de Catalunya.

ARXIUS CONSULTATS:

ARXIUS PÚBLICS

AAP Arxiu Abadia de Poblet

ACA Arxiu de la Corona d'Aragó

ACSU Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell

ADS Arxiu Diocesà de Solsona

AHCB. Arxiu Històric comarcal de Berga

AHDP Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona

AHL	Arxiu Històric de Lleida
AHM	Arxiu Històric de Montserrat
AHVB	Arxiu històric de la vila de Bagà
AMG	Arxiu Municipal de Gisclareny.
APG	Arxiu parroquial de Gisclareny
BPB	Biblioteca Pública de Berga.
MCB	Museu Comarcal de Berga
MDCS	Museu Diocesà i Comarcal de Solsona
RPB	Registre de la propietat de Berga .

ARXIUS PRIVATS

ACEC	Arxiu del Centre Excursionista de Catalunya
AFM	Arxiu família Mas
ALB	Arxiu Luigi de Berga
ARB	Arxiu Àmbit de Recerques del Berguedà
AR	Arxiu Ribera

.INVENTARIS CONSULTATS

- Arxiu del Servei del Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona. (SPAL)
- Catàleg específic de masies i cases rurals susceptibles a reconstrucció o rehabilitació del municipi de Gisclareny. Vols 1(memòria), 2 i 3 (fitxes)
- Centre de Promoció de Cultura Popular i Tradicional de Catalunya (IPEC). No hi ha elements.
- Inventari de Patrimoni Arquitectònic de Catalunya (IPA). Municipi de Gisclareny.
- Inventari de Patrimoni Arqueològic de Catalunya (IPAC). Municipi de Gisclareny. No hi ha elements.
- Inventari de Pere Aymerich (1999) redactat pel Pla Especial del Parc Natural del Cadí i Moixeró.
- Inventari d'àrees d'interès geològic del Parc Natural del Cadí Moixeró

-Inventari de Patrimoni Arquitectònic del Parc Natural del Cadí i Moixeró, propietat del Parc Natural del Cadí i Moixeró realitzat per Josep Sánchez i Montserrat Seuba (Inèdit)

Treball promogut i finançat per:

Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona

C/Urgell, 187 . 1ª planta.

08036 Barcelona

Memòria i mapa de Patrimoni Cultural realitzat per:

Pere Cascante i Torrella, arqueòleg i tècnic en Patrimoni.

**Diputació
Barcelona** |

Gerència de Serveis de Cultura
Edifici del Relotge
08036 Barcelona
Tel. 934 022 566
Fax 934 022 825
o.patrimonio@diba.cat
www.diba.cat/opc